

TEL AVIV אוניברסיטת
UNIVERSITY תל אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש סאלי ולסטר אנטין
התכנית ללימודי נשים ומגדר בסיוע NCJW

התפתחות מושג הפגיעות בהגותה של ג'ודית באטלר

חיבור זה הוגש כעבודת גמר לקראת התואר "מוסמך אוניברסיטה" - M.A.

באוניברסיטת תל אביב

על ידי:

מילנה סידון

בהנחייתה של פרופסור ברברה מאייר

תאריך:

אוקטובר 2019

תודות

ברצוני להודות לתכנית לנשים ומגדר באוניברסיטת תל אביב שליוותה אותי מאז היותי סטודנטית בתואר הראשון. למרצות השונות בחוג שפגשתי במהלך השנים שהעניקו לי השראה והקנו לי את האינסטינקט להטיל ספק בכל ולא להירתע ממה שלא חד משמעי. תודתי לד"ר מירי רוזמרין שהפגישה אותי לראשונה עם כתביה המאוחרים של ג'ודית באטלר במהלך התואר השני, ואשר מחקרה שלה בנושא הפגיעות פתח עבורי צוהר לשדה תיאורטי חדש ומסקרן. בייחוד, תודתי נתונה למנחה שלי פרופ' ברברה מאייר, שקיבלה את נושא עבודה זו בזרועות פתוחות וסיפקה לי ליווי צמוד מקצועי ופורה. אני מודה לה על השיחות התדירות שהעניקו לי ביטחון להמשיך ולכתוב על נושא כה אמביוולנטי וחמקמק. לסיום, תודה למשפחתי ובן זוגי שבמהלך כתיבתי ידעו לזהות מתי הזמן להתעניין לשאול ולעודד ומתי הזמן לשקוט ולהרגיע.

תקציר

מחקר זה עוסק במושג הפגיעות בהגותה של ג'ודית באטלר ובאופן התפתחותו לכדי תפיסה מחשבתית אתית ופוליטית בפילוסופיה הפמיניסטית וכאלטרנטיבה לתפיסה הנאו-ליברלית של מציאות הקיום האנושי. מטרתי העיקרית בעבודה זו היא לבחון את התפתחות התפיסה דרך ההתמקדות במהלך התיאורטי שבאטלר מתווה בספריה *Precarious Life*¹ ו- *Giving an Account of Oneself*². ספרים אלו משקפים את עיסוקה של באטלר בשנים האחרונות בפילוסופיה פוליטית עכשווית, ומבטאים את תחילת ההעמקה במושג שטיבו הפוליטי והאתי אינו ברור מאליו. בעבודה זו נבחנים שני היבטים מרכזיים ביחס לפגיעות אצל באטלר. הראשון הינו האמביוולנטיות הטמונה בתפיסה של מושג הפגיעות מעצם היותה של זו אינהרנטית לתנאים הבסיסיים של האנושות. מכאן אומנם נובעת ההכרה באי-היכולת לנתק את הפגיעות מהאלימות עצמה, אך חרף זאת ניתן להתעמק במאפייניה הפוליטיים והאתיים. ההיבט השני הוא בחינת אופי הכתיבה של באטלר על ומתוך פגיעות וחשיפה – כתיבה המניעה תהליך אתי ופוליטי אצל הקוראות.ים.

השאלה המרכזית שעומדת בבסיס מחקר זה היא: מהי דרך ההתפתחות של מושג הפגיעות וגלגולו לכדי תפיסה פוליטית ואתית, ומהם ההדים התיאורטיים של רעיון זה שניתן לאתר בכתיבה הפמיניסטית על אף ההסתייגויות מטיבה של הפגיעות כפוטנציאל מובילי לתגובתיות אתית? כמו כן נשאל: האם תפיסת הפגיעות כפי שהיא מופיעה אצל באטלר מסמנת תפנית בחשיבה הפמיניסטית? בהינתן זאת, מהן המשמעויות הפוליטיות והאתיות של תפנית שכזו ביחס למאבקים חברתיים של קבוצות מיעוט? מבחינה מתודית, החלק הראשון של הדיון יעסוק בסקירת הכתיבה הפמיניסטית על באטלר בדגש על ההתייחסויות לכתיבתה על פגיעות, העלת הסייגים והבעייתיות שבעיסוק זה. החלק השני, שהוא החלק הארי של העבודה, יעמיק בחיבוריה של באטלר ולמעשה יתווה קו מקשר בין הממד הפוליטי לממד האתי שבתפיסת הפגיעות. לבסוף, החלק השלישי יעסוק בשני דיונים של הוגות שונות, הסבים סביב תפיסת הפגיעות של באטלר בהקשר הקורפורלי והסובייקטיבי שלה. הדיונים הללו יוצגו כחלק מהמשך הפיתוח וההעמקה בתפיסת הפגיעות של באטלר בפילוסופיה הפמיניסטית.

¹ Butler, 2004. מסיבות מתודולוגיות העבודה לא תשים דגש ייחודי על ספרה של באטלר *Undoing Gender* (2004) אף על פי שמבחינה כרונולוגית הספר פורסם בין שני הספרים הנדונים.

² Butler, 2005

תוכן עניינים

6	מבוא
	1. סקירה תיאורטית
	I. על כתיבתה של באטלר
11	א. הפוליטי
13	ב. האונטולוגי
17	ג. האתי
19	ד. העמימות
20	II. גלגולו הפמיניסטי של מושג הפגיעות
	2. שורשי הדיון של באטלר בפגיעות
24	א. על אובדן ואבל
29	ב. מהי משמעות הגוף בדיון על פגיעות
30	ג. מה בין Relationality לפגיעות: האני, העצמי והאחר
32	ד. אי ממשותו של האחר
34	ה. המפגש בין האני לאחר: משמעות התגובה ל"פנים" של לוינס
38	ו. הנימה האוניברסלית
41	ז. הקריאה להמשך הפוליטיזציה של הפגיעות
	3. מה בין אתיקה לפגיעות? תרומתו של רעיון הפגיעות לתשאל האתי של העצמי
	I. תנאי צמיחתו של המוסר
44	א. התהייה המוסרית
46	ב. עמימותו של העצמי
48	ג. ההשלכות על ההכרה כסובייקט
52	II. סדיקת הנורמות – ניסוח מחדש של המרחב החברתי-אנושי
53	א. "העצמי אינו לגמרי שלי": הבנה המייצרת צמיחה
54	ב. האני בתור Relational Being

57	ג. פגיעותו של האני בחשיפה מול ה"אתה"
59	ד. מה מכילה הפנייה אל האחר?
63	III. אם כך הדבר, מה נותר מהעצמי? סיכום ומסקנות
	4. תפיסת הפגיעות של באטלר הדים תיאורטיים
69	I. הפגיעות כקיום פוליטי של הגוף
71	א. ממאבק לאוטונומיה של הגוף אל התנגדות להגדרה מי זכאי לקיום כגוף
72	ב. הקיום הקורפורלי כתצורה הפוליטית של הפגיעות
74	ג. הפרפורמטיביות הפוליטית של ה"לא אנושי"
77	ד. פרדוקס התגובתיות האתית
79	II. הפגיעות ככח טרנספורמטיבי של הסובייקט
81	א. "עתיד פוליטי אחר"- הביקורת הפוליטית של הפגיעות על הנאו- ליברליזם
83	ב. המפגש עם האחר: אתגר התגובתיות האתית
86	ג. בחזרה לאתר הראשוני של הפגיעות האנושית
87	III. רעיון הפגיעות כפרויקט אופוזיציוני
90	סיכום
96	ביבליוגרפיה

בבסיס עבודה זו מונחת שאלה עיקרית: כיצד הגיעה התיאורטיקנית ג'ודית באטלר (Butler) בכתיבתה המאוחרת לחיבור התיאורטי בין התנגדות לפגיעות?³ איך קרה שמושג הפגיעות, שערכו הפוליטי, האתי והתיאורטי שלעיתים קרובות הוטל בספק, ממשיך להתפתח ולעשות את דרכו ללב השיח התיאורטי על אקטיביזם של קבוצות מוחלשות? מהי בכלל אותה תפיסה פילוסופית של פגיעות שניסחה באטלר ומהן שורשיה? מהו הגלגול שעבר המושג במרחבים פילוסופיים שונים עד להפיכתו למסגרת רעיונית פוליטית ואתית?

בחירתי בתחום חקר הפגיעות בפילוסופיה הפמיניסטית ובחקירת השלבים השונים של התפתחות המושג אצל באטלר לכדי תפיסה מחשבתית נובעת מסקרנות להבין את הפוטנציאל התיאורטי של מושג הפגיעות שמשמעותו אינה חד-משמעית, ואף יותר מזה – הוא מאופיין בגבולות גזרה עמומים מבחינה פוליטית ואתית, אך במקביל בעל גבולות ברורים מאוד מבחינה תיאורית: פגיעות בפני האלימות והמוות.⁴

ב-2014 כותבת באטלר:

There is a dual relation to resistance that helps us understand what we mean by vulnerability. On the one hand, there is a resistance to vulnerability that takes both psychic and political dimensions; on the other hand, vulnerability changes its meaning when it becomes understood as part of the practice of political resistance.⁵

למעשה, עניינה התיאורטי של באטלר בנושא הפגיעות עולה כבר משנות ה-2000 המוקדמות,⁶ כשהדיון בו הלך והתפתח לכדי שאלת הפוטנציאל של הפגיעות בתור תפיסה אתית ופוליטית. במאמר מ-2012⁷ נראה כי עדיין קיימות שאלות רבות הטורדות את מנוחתה: האם בכלל קיימת

³ המושג "פגיעות" בעבודה זו הינו תרגום ישיר של "Vulnerability", אולם הוא גם מתקשר למילה "Precarity" ולהטויותיה השונות בכתיבתה של באטלר.

⁴ על אימוץ המושג בשני הכיוונים בשדה האקדמי בדגש על ההבדל בין ארה"ב לאירופה ראו: Ferrarese, Estelle. "Vulnerability: A Concept with Which to Undo the World As It Is?" *Critical Horizon*, vol. 17, no.2, May 2016, pp. 149-159

⁵ Butler, *Vulnerability and Resistance*, 2014

⁶ באטלר אומנם כתבה על פגיעות מוקדם יותר, אך היה זה במונח הלינגוויסטי שלה, בדיון עם אלטוסר בספרה *Excitable Speech* (1997). שם היא מתייחסת לתלות של בני אדם בקטגוריות לינגוויסטיות שמכוננות את הסובייקט כסוכן חברתי ממשי וטוענת כי פגיעות לינגוויסטיות חושפת אותנו לאינטרפלציה, דהיינו:

"Individuals are vulnerable to interpellations that name them irrespective of their choosing, and upon which they are dependent in order to make sense of themselves and the world; yet, in their perpetuation, these same interpellations can also be or become painful or intolerable." (Borg, 2018: 500).

⁷ Butler, 2012, *Precarious Life, Vulnerability, and the Ethics of Cohabitation*

יכולת להגיב בצורה מוסרית לסבל שמצוי רחוק מאתנו? ומה בכלל מאפשר את המפגש האתי הזה, אם אכן הוא מתקיים? מהן המשמעויות של מחויבות אתית כשאנו עומדות שלא מבחירה בפני קבוצה אחרת ונדרשות להגיב בשפה שאנו לא יודעות או לא מבקשות להבינה?⁸ עדות נוספת לעיסוק ביכולת ליישם תפיסה של פגיעות מצויה במאמר של באטלר מ-2014,⁹ בו היא דנה באופני ההתנגדות הפוליטית שהגוף מבטא דרך פגיעותו.

שאלות מרכזיות נוספות שמלוות את פרקי עבודה זו קשורות בביטוי של התפתחות הפגיעות בכתיבתה של באטלר: האם מדובר ברעיון, בפריזמת התבוננות או במתודת כתיבה? האם תצורותיה השונות של הפגיעות מצביעות על הדרך המתאימה ביותר כדי להבינה? ואם כן, מה המשמעויות של כל הביטויים הללו וכיצד הן משליכות על יכולת ההתמצאות בכתבי באטלר וההבנה של מהי הפגיעות בס? מבחינה מתודית, בבסיס הבחינה של הפגיעות בעבודה זו יבואו לידי ביטוי שני כיווני ניתוח עיקריים ומקבילים: הפוליטי והאתי. כוונתי להראות כי לא ניתן לדון בפגיעות אצל באטלר מבלי לאחוז בשני הקצוות הללו.

בפרק הראשון אסקור את הכתיבה התיאורטית על באטלר בשנים האחרונות תוך כדי ההתמקדות בניסיונותיהן של תיאורטיקניות שונות להבין את אופן התייחסותה של באטלר לפגיעות, ואימוץ כלים מתאימים לניתוח כתיבה. בפרק השני אבחן שני חיבורים מתוך ספרה של באטלר *Precaious Life*, בהם היא מציבה את הפגיעות האנושית כתנאי הכרחי לחוויה של היות אנושי. ניתן לזהות תנועה בין מקורה של הפגיעות ב-*Relationality*¹⁰ ובמציאות הקורפורלית¹¹ של בני אדם, לבין הפגיעות בחווייתו של הסובייקט, בעיקר כתחושה של חוסר בעלות על העצמי. החיבורים הללו, שנכתבו בסמוך לאירועי ה-11 בספטמבר, מעידים על ניסיון ההבנה של באטלר את המציאות הפוליטית הנרקמת סביבה. אבקש לטעון כי תחילתו של שיח הפגיעות אצל באטלר מקורו בכאוס חברתי. כתיבתה אינה מבקשת "לעשות סדר", אלא לנצל רגע של סדק, ולמעשה "פגיעות" במבנה החברה הנורמטיבי, המאפשרים להתעמק בנקודות הבסיס של האנושיות. בפרק השלישי אבחן את התפתחות מושג הפגיעות אצל באטלר דרך הדיון האתי שהיא מתווה ביחס לעצמי בספרה

⁸ כפי שאפשר לראות, בחרתי בעבודה זו להשתמש בלשון נקבה ובלשון הפונה לשני המינים במקביל. בחירה זו מודעת ונובעת מהנחת מוצא פמיניסטית לפיה השימוש בפעלים זכריים מטשטש את נוכחותן של נשים ותורם לקיבועם של גברים כנציגיו של המין האנושי כולו. רצוני לתקן הטוה זו ולתת ייצוג סימבולי לנוכחותן של נשים. מבוסס על סנוף-פילפול וזאבי, 2017: 2.

⁹ Butler, 2014, *Bodily Vulnerability, Coalition, and street Politics*

¹⁰ באין מונח מוצלח בעברית בחרתי לאורך העבודה להותיר את המילה באנגלית בהטויה השונות (*Relationality* או *Relational [Being]*). הכוונה אינה ליחסים חברתיים אלא לעיקרון פורמטיבי (*Formative Principal*) שמצביע על דינמיקות אינטרסובייקטיביות שאינן במודע.

¹¹ Corporeality – מונח המשמש בין היתר גם את באטלר לתיאור המציאות הנחווית דרך הגוף הפיזי.

Giving an Account of Oneself. אדגיש בו את הפן ההמשכי שיש לעיסוק בקונסטלציה של המפגש עם האחר, בעקבותיו מחפשת באטלר אחר תנאי צמיחת הסובייקט ומידת יכולתו לתת דין וחשבון אתי על העצמי. בפרק זה אתייחס לצורת הפירוק של העצמי שבאטלר מתווה, ואבקש לשאול על המשמעות של פירוק העצמי עבור הקורא.ת: האם תרגיל מחשבה זה הוא תהליך מוסרי בפני עצמו? אטען כי לערעור קווי היסוד של העצמי ביחס לאחר יש בהכרח השלכות פוליטיות ואתיות על העצמי של הקורא.ת – אותו באטלר חושפת למעשה כישות פגיעה המובדלת מהישות הליברלית והאוטונומית דרכה אנו מורגלות.ים לחשוב על העצמי.

האם סגנון כתיבתה של באטלר יכול להתפרש כמתודה פוליטית ואתית? האם נימת כתיבתה, שרוויה בשאלות קיומיות, למעשה פונה לתודעה הפוליטית של הקוראות.ים עצמן.ם? במסגרת שאלה זו, אטען כי באטלר מנסה לערב את העצמי של הקורא.ת ולהרגיל אותו למחשבה ביקורתית הנטועה בפגיעות, שתמשיך ללוות את ההתבוננות החברתית שלו מכאן והלאה. לעומת זאת, בפרק הרביעי אפנה אל מה שאכנה "הדים תיאורטיים" לתפיסת הפגיעות של באטלר בשיח הפמיניסטי. בהתאם לכך, אתמקד בשני דיונים תיאורטיים, הראשון של מויה לויד (Lloyd) והשני של מירי רוזמרין (Rozmarin), שלטענתי מייצגים תהליך של אימוץ הרעיון ובעיקר את פיתוחו לכדי פרויקט אופוזיציוני למחשבה הנאו-ליברלית. בפרק זה אבקש להתייחס לאופי האמביוולנטי של הפגיעות ולקושי שיש לשיח הפמיניסטי עימו. דרך הדיון בלויד ורוזמרין אחזק את הנחת המוצא לפיה לא ניתן לדון בתפיסת הפגיעות מבלי להחזיק בו זמנית בממד הפוליטי ובממד האתי שבה. בהתייחסותי לתאורטיקניות אלה, אדגיש כיצד בא לידי ביטוי בהגותן החיבור הפוליטי בין השיח על האנושי¹² לבין השיח הפמיניסטי, ואסביר מה כוונתן כשהן מדברות על פוטנציאל טרנספורמטיבי של פגיעות ומבססות את חשיבותה של הבנת המציאות דרך ה-Relationality.

ככלל, בעבודה זו קיים שימוש בשפה הבאטלריאנית ובמושגים המלווים את התפתחותה של תפיסת הפגיעות, בהם: "האני" (I), "העצמי" (Self) ו"האחר" (Other), הדיבור על האני יכוון

¹² יש לציין כי באטלר עצמה הביעה הסתייגות מכך שדיונה בפגיעות מצביע על חזרה לתפיסה הומניסטית: "My point is not to rehabilitate humanism but rather, to struggle for a conception of ethical obligation that is grounded in precarity" (Butler 2012, *Precarious Life, Vulnerability, and the Ethics of Cohabitation*: 148). רוזמרין מוסיפה בעניין הזה כי אף שניסוח הפגיעות אצל באטלר נדמה כחזרה לגישה הומניסטית לאתיקה, למעשה באטלר חושפת תפיסה מינימליסטית ביותר של האנושי (Rozmarin, 2017: 73). היא מצטטת בהקשר זה את אן מרפי (Murphy), המתארת את כתיבתה של באטלר על פגיעות קורפורלית כסינגולרית וייחודית ובו בזמן אנונימית וכללית. כלומר, באטלר נמצאת בתווך ואינה מתיימרת להציג גישה אוניברסלית כלל אנושית: "[...] a double register, both unique in its singular manifestations, and anonymous and general in its being of life" (Murphy, 2011: 578)

לרוב ליחיד (סינגולרי) בתור ישות חברתית, ואילו העצמי יהיה בעל מאפיינים אינטרוספקטיביים. בחלק שיתמקד בחיבוריה של באטלר אדגיש את פירוקם המתמשך של המושגים ואת הערעור על היותם ישויות אחידות ושלמות. האחר אצל באטלר יתאפיין גם הוא בפרשנויות שונות, לעיתים כ"אדם אחר" ולעיתים במובן האתי, בהמשך ללוינס, כ- placeholder for an infinite [...]"¹³ethical relation".

אבקש להבהיר, כי העיסוק העיקרי בעבודה זו הוא באופן שבו רעיון הפגיעות מתפתח ומתגבש אצל באטלר ובתרומתו לפתיחת פריזמות ההתבוננות והמחשבה על האתי והפוליטי יחדיו. עבודה זו יוצאת מנקודת ההנחה כי הפגיעות, באופן שבאטלר כותבת עליה, קיימת ובעלת חלק מכוון בעצמי. יעידו על כך אינסוף הדוגמאות בשדה הפוליטי להנעה של הפגיעות במובנה הקורפורלי. על כן, טעמי חשוב לתת על כך את הדעת, גם אם השיח הפוליטי הרווח עדיין לא הגיע לשם. אי לכך, המטרה המרכזית של עבודה זו היא לאתר ולשרטט את המקומות שמתוכם צומחת תפיסת הפגיעות ומתחילה להתנסח כמסגרת מחשבתית-אידאולוגית, גם אם הדבר לא תמיד יאמר בריש גלי.

התמקדותי בפן הפוליטי והאתי נובע מהרצון להציג אפיונים שמאפשרים לקרב את רעיון הפגיעות של באטלר לניסוח חזון ואלטרנטיבה. ארצה להוכיח כי אף על פי שתפיסת הפגיעות של באטלר זכתה לביקורות נוקבות, הדבר לא מנע את אימוצה על ידי תיאורטיקניות שונות. אציין כי במהלך העבודה אנקוט משנה זהירות בעת העיסוק בפוטנציאל האתי והפוליטי של הפגיעות, זאת כדי להימנע מיצירת אידאליזציה של פגיעות, שעלולה בין היתר להתפרש באופן שגוי כעיוורון לפגיעות מוכחת של אוכלוסיות מוחלשות. אתגר זה הינו אחד מני רבים בהם נתקלתי בעיסוק בפגיעות אצל באטלר: כקוראת, ככותבת וגם כפרשנית. רובד זה משמש לתרגיל מחשבתי שמחפש את טיבו הפוליטי והאתי של מושג פרובלמטי, שמאז ומתמיד עמד בבסיס חווייה אנושית מערערת. התרגיל שואף להבין את הניסוח המחודש שהדיון בפגיעות מבצע במסגרות ראייה נורמטיביות, כאלו שעד כה שלטו על האופן שבו אנו ממשיגות. ים את בסיסי הקיום האנושי במרחב שבו רב הסמוי על הגלוי.

¹³ מופיע בהערת הפתיחה האחרונה ב- *Giving an Account of Oneself* (Butler, 2005).

1. סקירה תיאורטית

כל פרשנות של כתיבתה של באטלר צריכה לתת את הדעת על הקושי לאפיין את כתיבתה. לרוב לא תהיה קטגוריה אחת ברורה שתתאים לכל מסקנותיה. אם אנסה לתמצת את ליבה של כתיבתה אוכל להצביע על העובדה כי לרוב לא ניתן להסיק ממנה עמדה ברורה ואחידה. בפרק זה אציג כמהלך מתודולוגי קריאות שונות של הגותה של באטלר, בעיקר של זו המאוחרת, אשר אינן מתיימרות להסיק קביעות נורמטיביות חד-משמעיות. בקריאתי שלי את כתבי באטלר אאמץ עמדה דומה. בכך מצטרף מחקר זה באופן מודע למסורת של כתיבה פמיניסטית על אודות באטלר, המותירה במכוון שובל של סימני שאלה שאינם סותרים את הימצאותן של הנחות מוצא. דומני שהמטרה בכך היא להותיר את התיאוריה של באטלר מערערת מחד גיסא, ובעלת פוטנציאל להניע שינויים תפיסתיים מאידך גיסא.

ניתן לסמן כבר משנות ה-90 של המאה ה-20 את השפעותיה המולטי-דיסציפלינאריות של באטלר על הפמיניזם, לימודי המגדר והתיאוריה הקווירית¹⁴. אולם בשנים האחרונות מדובר על "תפנית" מסוימת בכתיבתה, שकेת ניצבת בשדה הפילוסופיה של המוסר והתיאוריה הפוליטית. עבודה זו לא תופסת את כתיבתה המאוחרת בהכרח כ"תפנית", אלא כהתפתחות מובנית של הגותה, לרוב בעלת מאפיינים דומים לכתיבה המוקדמת. בחלקו הראשון של הפרק אסקור את ההתייחסויות התיאורטיות לכתיבתה של באטלר בשנים האחרונות.¹⁵ הסקירה תתמקד בייחוד בתיאורטיקניות שעוסקות במלאכת הפרשנות של כתיבתה. זאת במטרה לשרטט את קווי המתאר הראשוניים ל"ארגז הכלים" התיאורטי שיש להחזיק לטעמי בעת הקריאה ב-*Precarious Life* וב-*Giving an Account of Oneself*. בניתוח פרשנויות אלו אתייחס לארבעה אלמנטים מרכזיים: הפוליטי, האתי, האונטולוגי והעמום, במטרה להגיע להבנה של האופן בו באטלר עצמה משלבת אותם יחדיו בניסוחה את רעיון הפגיעות.

¹⁴ ספרה פורץ הדרך של באטלר שעימו היא לרוב מזוהה הינו "צרות של מגדר" (Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity), משנת 1990. בספרה קבעה באטלר כי המגדר אינו קטגוריה מהותנית, אלא הבניה חברתית המכוננת באמצעות חיקוי אינסופי של התנהגויות מגדריות המעצבות את הזהות באופן פרפורמטיבי. באטלר עמדה על דרכי הכינון של רעיון המגדר ועל הסיבות להן, וקבעה כי הזהות – שנתפסת כאבן הבסיס של הסובייקט – היא קטגוריה בלתי יציבה ומשתנה.

¹⁵ הכוונה היא לתיאורטיקניות שאימצו לפחות חלקית את רעיונותיה של באטלר כדי להמשיך ולפתח אותם, ולא לכאלה שביקרו נחרצות את בסיס רעיונותיה במטרה לשלול אותם לחלוטין.

כמו כן, במהלך סקירת הפרשנויות שכותבות שונות העניקו להגותה של באטלר, אצביע על השאיפה – על אף הביקורת – להמשיך את רעיונותיה, לצמצם את מגרעותיהם ולתת תוקף תיאורטי ופוליטי לטענות הנגזרות מהם. אראה כי בניסיון לאפיין את הכתיבה של באטלר בשנים האחרונות, ניתן להצביע על נטייה רווחת של כותבות לסווג את קורפוס כתיבתה ללפני ואחרי ה-11 בספטמבר (קרי "אסון התאומים"), אשר מסתמן כנקודת מפנה תמטית. במרכז הטענה טמונה התפיסה כי נקודת מפנה זו משקפת פן הומניסטי עמוק אצל באטלר, העוסק בהגדרה מחודשת לפילוסופיה הפוליטית והאתית.¹⁶ בפרק זה אראה כי מושג מרכזי בהגדרה זו הוא הפגיעות (Vulnerability), מושג שמוביל ללא מעט תהייה וביקורת בקרב כותבות שונות, ואשר השיח עליו, בייחוד בשדה הפמיניסטי, מלווה באמביוולנטיות רבה.

בחלקו השני של הפרק אבחן את הבעייתיות של מושג הפגיעות בשדה הפילוסופיה בכלל, ובזה הפמיניסטי בפרט. בנוסף, אציין כי ההתייחסות לפגיעות בתור נושא הראוי לניתוח אינה בלעדית לבאטלר. על רקע האמור לעיל, אציג את גלגולו של מושג הפגיעות בתיאוריה הפמיניסטית ואת האתגרים שהוא מציב. זאת בכדי להעמיד בשאלה את תרומתה של באטלר לתיאוריה הפמיניסטית בדמותו של שיח הפגיעות.

I. על כתיבתה של באטלר

א. הפוליטי

בירגיט שיפרס (Schipper) היא אחת החוקרות הראשונות שהתעמקו בכתיבה המאוחרת של באטלר. היא ניסחה את תרומתה של באטלר לשדה הפוליטיקה הגלובלית והאתיקה הבינלאומית. שיפרס מתמקדת בכתיבתה של באטלר מ-2001, ומפרשת אותה בעיקר כפילוסופית-פוליטית. בספרה *The Political philosophy of Judith Butler*¹⁷ היא מתארת את הקשר בין הכתבים השונים של באטלר בשנים האחרונות במטרה לנסח את תרומתה לפילוסופיה הפוליטית ולשיח הציבורי שלאחר אסון התאומים. בניגוד לחוקרות אחרות, שיפרס אינה מניחה שקיימים בכתיבתה המאוחרת של באטלר ניתוק ומפנה מוחלטים ביחס לכתיבתה בשנות ה-90.¹⁸ לטענתה, ניתן לאתר

¹⁷ Schippers, 2014

¹⁸ הנחה תיאורטית דומה מצויה ב: Nelson, Lise. "Engaging Butler: Subjects, Cernment, and the ongoing limits of performativity." *Performativity, Politics and the Production of Social Space*, edited by Michael Glass & Reuben rose-redwood, Routledge, 2014, pp. 62-94

רעיונות בתיאוריה הפוליטית של באטלר כיום, ששורשיהם נטועים בכתיבתה המוקדמת, שבראשה *Gender Trouble* (1990). לטענתה מדובר בנקודת מפנה תמטית בלבד שאינה מהותית. ככזו, היא מציגה אותה כמעבר אל העיסוק בסוגיות גלובליות כדוגמת ההשפעות הפוליטיות של מלחמות, מדיניות החוץ של ארה"ב והקונפליקט הישראלי – פלסטיני. יתרה מזאת, על פי שיפרס הכתיבה הנוכחית של באטלר מניחה הנחות נורמטיביות המגובות בפנייה לשיח האתי והתעמקות בו, וכן בהתייחסות רחבה לשאלות אונטולוגיות. נקודה נוספת שראויה לתשומת לב בעיני שיפרס היא העיסוק הגובר של באטלר בביקורת הסובייקט והסוכנות הפוליטית (Political Agency) שמסתמנים כנושאי מפתח בכתיבתה העכשווית. עיסוק זה מביא לא פעם להתבטאויות בדבר פוליטיקה של סולידריות ואיחוד בין מאבקים חברתיים שונים.

שיפרס מעמידה במרכז הניתוח שלה את סט המושגים של באטלר: Relationality, Liveability ו-Ex-stasis.¹⁹ היא מנתחת ומפרשת מושגים אלו על מנת להראות כיצד הם מסמלים את פוטנציאל ההשפעה של הפרויקט הבאטלריאני על השיח של זירת הפוליטיקה והאתיקה הגלובלית. במקביל היא מצביעה על כך שסט המושגים הללו צמח מתוך תפיסה שבמרכזה עומדת הפגיעות (Vulnerability) כחלק אינהרנטי מהטבע האנושי וכחלק אונטולוגי מהמציאות הממשית. שיפרס טוענת כי מאפיינים אלה מבססים את תפיסת הסובייקט של באטלר ככזו שנתונה באופן אינהרנטי לאחר.

אחרות רדיקלית זו המכונה Alterity,²⁰ מבנה את הסובייקט של באטלר לא רק כהתייחסותי באופן כללי, אלא גם ככזה הקשור ביחסים עם האחרים ובתלות בהם לשם הישרדותו. הדגש על הישרדות,

¹⁹ סט מושגים זה ופירושים ישמשו כעוגן גם בפרקים הבאים:

Livability – מושג רווח בכתיבתה של באטלר החל משנות ה-2000 המוקדמות. המושג צמח מתוך השיח של באטלר על אבולות ומתוך תהייתה: "how can we have more viable and livable lives?", תפיסה שעוברת כחוט השני בין כתביה השונים. מתוך: Lloyd, 2007:134.

Relationality – אליבא דבאטלר, לא מדובר רק במושג תיאורי או בעובדה היסטורית בדבר הכינון האנושי, אלא גם בממד נורמטיבי מתמשך של חיינו החברתיים והפוליטיים – ממד שבו אנו מצוים להעריך את יכולתנו לתלות הדדית (Interdependence). (Butler, 2004:27).

Ex-stasis – הפעולה האסטרטגית של הפעלת יחס רפלקסיבי בין האני לעצמי, במטרה אסטרטגית להיעשות "אחר" ולמעשה לחרוג מאותו עצמי כפי שהוא הובנה על ידי השיח החברתי. באטלר גורסת כי יש בכך פוטנציאל לטרנספורמציה עצמית שבאמצעותה: "I become other than what I was and so cease to be able to return to what I was." (Butler, 2005: 27)

²⁰ מה ששיפרס מגדירה כ"אחרות רדיקלית", מבטא אצל באטלר את הרצון להמיר את המודל הריבוני של הסובייקט במודל לוינסיאני-פסיכואנליטי המבוסס על אונטולוגיה של יחסים. במילים אחרות:

"To 'be' a subject, for Butler, is to be 'interrupted' by otherness, by relationality, which is why her model asks (autonomous) 'being' to yield to (intrinsically non-autonomous) relationality". (Ruti, 2017: 93). לקריאה נוספת בנושא אצל באטלר ראו: Butler, 2004: 49

על פי שיפרס, הוא זה שמוביל את התעניינותה של באטלר ב-Liveability. עניין זה הופך בידי באטלר למסגרת התייחסות שדרכה היא בוחנת את התנאים שבהם חיים מסוימים זוכים להכרה בעוד אחרים מודרים ומודחקים לשוליים. כאן מדגישה שיפרס את הקשר שבאטלר יוצרת בין Liveability ופוליטיקה גלובלית. לאור האמור לעיל, מאמצת שיפרס את מה שהיא מכנה: "הפילוסופיה הפוליטית של באטלר". היא מצביעה על פילוסופיה זו כבעלת תרומה ייחודית לבחינת סוגיות אקטואליות בזירה הגלובלית ולצמיחתן של תיאוריה פוליטית בינלאומית וחשיבה רדיקלית עכשווית. לטענתה, אין זה מספיק לפרש את באטלר, אלא יש להכיר ולהתעמק במעורבות של באטלר בשיח הציבורי-פוליטי שמעבר לגבולות האקדמיה, בין אם מדובר בסוגיות חברתיות המעסיקות אותה ובין אם בביקורת על עיוורנו של השיח הפוליטי העכשווי שבמסגרתו יש מי שנתפס כאנושי ומי שלא. זאת בעיקר מתוך הנחה כי הנושאים הללו בעלי השפעה מכרעת על אופן כתיבתה.

ב. האונטולוגי

מכיוון אחר אך משלים להבנת כתיבתה של באטלר, הניתוח של ארין גילסון (Gilson) מתמקד בחלקים שעוסקים בפגיעות במשנתה. גילסון מתעניינת בעיקר בצורה שבה הפגיעות היא תנאי חברתי וממוסגרת כתפיסה סמויה התורמת להבנת חווית החיים האנושיים. כמו כן מצביעה גילסון על החשיבות שיש להתעכבות על האופנים שבהם הבנה חברתית- נורמטיבית של תפיסות קיומיות מונעת תגובה אתית למצב של פגיעות.

הקריאה בטקסט של גילסון²¹ מציגה בפנינו את הממד הקיומי הטמון בכתיבתה המאוחרת של באטלר, כשבמרכזה הניסיון להבין כיצד נושא הפגיעות החל להתגבש כרעיון מחשבתי הטמון בתוכו פוטנציאל ומשמעויות בתור "אתיקה של פגיעות". ראשית, גילסון טוענת כי באטלר מציעה ניתוח ניואנסי ומורכב הרבה יותר על טבעה של הפגיעות מכפי שנדמה. היא מבססת את טענתה בין היתר על השוואה בין התיאוריה של באטלר לתיאוריות ומתודולוגיות שונות העוסקות בנושא הפגיעות. במסגרת ההשוואה, מצביעה גילסון על ההבדל העיקרי לטעמה בין באטלר לאחרים בנוגע לסוגיה, שטמון בעיקר באופן השונה שבו באטלר מנסחת את הקשר בין אונטולוגיה, אתיקה, פוליטיקה והספירה החברתית. כלומר, עבור באטלר, כותבת גילסון, האונטולוגיה היא בהכרח פוליטית וחברתית, ואי לכך היא בהכרח בעלת השלכות אתיות. גילסון מדגישה כי אחת מנקודות המוצא

²¹ Gilson, 2014

המרכזיות של באטלר מתבססת על התפיסה כי בחינת ההבדלים האונטולוגיים בין המשמעויות השונות של המושגים "לחיות", "להיות אנושי" ו"להיות פגיע", צומחת בהכרח מתוך הקשר חברתי-פוליטי ולא בחלל ריק. מכיוון שכך, הבדלים ובחירות בהגדרתם אינם מנותקים ממסגרת יחסי הכוח, הטיות, הנחות מוצא וההיסטוריה האנושית.

לפיכך, גילסון טוענת שהמקום המרכזי שתופס אצל באטלר הממד הפוליטי של האונטולוגיה יחד עם הממד האונטולוגי של אתיקה ופוליטיקה, הוא זה שמבדיל אותה מאחרים שעוסקים בנושא. על פי תפיסתה, אצל באטלר מצטיירת תמונה מורכבת יותר של היחסים בין פגיעות ונורמטיביות, בעיקר באמצעות הגדרתה את הנורמות כ"כפולות". הכפילות הנעוצה בנורמות, מסבירה גילסון, מתבטאת בעובדה שהן פועלות בו זמנית גם כאידיאלים שאליהם שואפים (כלומר הן רצויות במובן המוסרי והצודק), ולרוב גם כסטנדרטים מגבילים. תפיסת הנורמות ככאלה, מביאה בין היתר לכך שבמקום לבחון רק כיצד דורשות הנורמות לפעולה אתית תגובה ולקיחת אחריות אל מול ה"אחר" הפגיע, ניתן גם לבחון כיצד העצמי פגיע לנורמות עצמן.

החשיבה המקבילה הזו יכולה להוביל לתמיהה על האופן שבו נורמות מגבילות גם את מסגרת החשיבה על פגיעות. גילסון מצדדת בטענה כי תפיסה זו מאפשרת מבט מעמיק בנורמות ואת צמיחתה של יכולת לבקר נורמות חברתיות בעייתיות, בין היתר את אלו הקשורות באופן אינהרנטי לפגיעות. אם כן, אחד האלמנטים הבולטים אצל באטלר על פי גילסון הוא הצבת הביקורת עצמה דווקא כפרקטיקה אתית ולא כסטייה מנורמות אתיות²². יתרה מזו, טוענת גילסון, נראה שבמקום לדון בפגיעות כתופעה כללית שלא דורשת הסבר, הניתוח של באטלר מאפשר הבחנה – שלא בהכרח קיימת בתפיסות אחרות – בין התצורה המהותית של הפגיעות, שמשותפת לכלל האנושות, לבין התצורות האחרות שלה – תצורות פגיעות שההקשר הפוליטי-חברתי שלהן מנוצל לא פעם לטובת אינטרסים שלא בהכרח מטיבים עימן. תפיסה שכזו, לטענתה של גילסון, מאפשרת גמישות מחשבתית שמשמשת את באטלר בהמשך פיתוח הרעיון ובהתייחסות למופעים השונים של הפגיעות, ובמקביל מאפשרת לה להרחיק גם למחוזות תיאורטיים רחוקים יותר כדוגמת פגיעות גופנית או לינגוויסטית (לשונית), הנחות בצורות שונות.

²² בהקשר זה יש לזכור כי באטלר הושפעה לא מעט מתיאוריות פוקויאניות. לקריאה נוספת ראו אוסף מאמרים והרצאות של מישל פוקו בשנים 1984-1978 : Foucault, Michel. *The Politics of the Truth*, edited by Sylvère : Lotringer, Semiotext (e), 2007.

נקודה נוספת שגילסון מזהה אצל באטלר ככזאת שמעמידה את גישה במובחן מאחרות, היא הדחייה המוצהרת של ההשוואה והחיבור בין פגיעות (Vulnerability) לבין רגישות לפגיעה (Susceptibility). דחייה זו מצביעה לדעת גילסון על כוונתה של באטלר לנתק את דפוס הקישור בין פגיעות לפגיעה וניצול. גילסון מגבה את באטלר וטוענת שמעצם היותה של הפגיעות חלק יסודי מהקיום האנושי, בהכרח קיים בה ערך מוסרי. ערך זה נובע מהחשיבות שניתנת לאופן שבו מגיבים לפגיעות ומיכולת ההבנה של הפגיעות כמושג מורכב. במילים אחרות, מעצם הניתוק בין הדברים מתאפשרת הבנה עמוקה יותר, ללא הפרעות, של הפגיעות עצמה ככזו שטמונים בה אלמנטים אתיים שיש להמשיך ולבחון.

גם מירי רוזמרין (Rozmarin)²³ עוסקת בפגיעות כמאפיין של חיים חברתיים, אולם היא עושה זאת באימוצה כמסגרת תיאורטית להבנת תהליכי שינוי חברתי ותפיסות זמן מקדמות שינוי. בין היתר ממקדת רוזמרין את ייחודיות הפגיעות אצל באטלר במסגרת השיח על הסובייקט ובקידומה של סובייקטיביות פוליטית עכשווית. ההתייחסות התיאורטית לפגיעות הייתה מצויה לרוב בשיח הפסיכולוגי ונתפסה כקשורה לרובד הסובייקטיבי והאינדיבידואלי מתוך הנחה שהמציאות משפיעה על תחושת העצמי והסביבה של בני אדם. לפי רוזמרין, הנחה שכזו עודנה תוחמת את הפגיעות ואת הטיפול בה אך ורק בגבולות ניסוח מחדש של המשמעות האישית של הפגיעות עבור העצמי. כלומר, גישה כזאת תופסת את הפגיעות כרגש פרטי ומתעלמת מהאופן שבו תנאים ומבנים חברתיים חיצוניים משתקפים בתחושותיהם של בני אדם. למול זאת, הייחודיות של באטלר טמונה באופן שבו היא דנה בפגיעות, כאשר היא מובילה להתערבות ביקורתית בתנאים החברתיים הטמונים בפגיעות עצמה, זאת בניגוד לשיחים אחרים ולעמדה שמפריטה את הפגיעות ומציגה אותה כגורל עגום או כנובעת מהחלטות שגויות.

רוזמרין מבהירה כי אין בגישות הללו פנייה לפגיעות כאל חוויה חברתית, כזו שבתורה יכולה להוביל לנקיטת פרקטיקות חברתיות טרנספורמטיביות. עד כה ההתמקדות הייתה בממדים הסובייקטיביים או האובייקטיביים של הפגיעות ולא מעבר לכך. הניתוח של באטלר על פגיעות, מדגישה רוזמרין, מאיר את החלקיות של תפיסות אלה. לטענתה, באטלר מציגה בפנינו גישה רעיונית שבסיסה בתיאוריה הביקורתית המניחה כי ההפיכה לסובייקט כרוכה ובהכרח משולבת בסובייקטיביות שצמחה מתוך נורמות חברתיות ופרקטיקות השקועות ביחסי כוחות מובחנים בין

Rozmarin, 2017: 37²³

בני אדם. אם כן, דווקא מהפרספקטיבה הזאת שבאטלר מאמצת ומשכללת, הפגיעות מופיעה בפנינו לא רק כמצב קיומי וכתחושה סובייקטיבית, אלא כ-Affect²⁴ – תגובה רגשית שחושפת את הקשרים ואת ההשפעה ההדדית בין בני אנוש כסובייקטים לבין החברה.

רוזמרין מסבירה כי הפגיעות, כקטגוריה ביקורתית, משמשת ככלי בשתי רמות. הראשונה היא כאמור אונטולוגית ובמסגרתה הפגיעות פועלת כהמשגה מחדש של התנאים הבסיסיים של חי אנוש, ואילו השנייה משרתת את העמקת ההבנה של מידת השפעתם של תנאים חברתיים ספציפיים על קבוצות שונות של בני אדם.²⁵ רוזמרין בוחרת לעסוק באלמנט האונטולוגי, כאשר היא בעיקר מזהה את האופן שבו ההתייחסות של באטלר לפגיעות בכתביה תורמת רבות להבנת התפקיד החיוני של ה-Relationality, החברתיות והגופניות בקיום האנושי (Corporeality). למעשה, טוענת רוזמרין, ההתעמקות במושגים אלה מנסחת מחדש את הבסיס להבנת התהייה: מה מרכיב חיים שבהם האנושיות של היחיד מכובדת ומקודשת? נקודה נוספת וחשובה לא פחות לדעת רוזמרין היא שבאטלר לא זונחת את האלמנט הפוליטי, שמתבטא בקריאתה לחשיבה מחודשת על הבסיס של מחויבות החברה ומוסדותיה לאינדיבידואלים המרכיבים אותה.

כמו אחרות, גם רוזמרין "עושה סדר" לקראת הקריאה בכתבי באטלר, שלא תמיד מציינת בראשית דבריה את מטרתה ושלעיתים בכתבים הללו האלמנטים הקשורים ברעיון הפגיעות שלובים זה בזה ואף חופפים זה את זה. יתר על כן, היא מדגישה בפנינו כי בעיון בכתבי באטלר יש לזכור את הזהירות שיש לנקוט בקריאת הדיונים על פגיעות. יש להבחין בצורה מודעת בין היבטים אונטולוגיים לקונקרטיים של פגיעות. זאת בכדי למנוע הגדרה טריוויאלית של פגיעות, שבה ניתן לאבד בקלות את היכולת להבדיל בין פגיעות כסימפטום של עוול חברתי ואי-צדק לבין פגיעות כסמן לאנושיות.

²⁴ הנחה זו הינה חלק מהעיסוק התיאורטי ברגשות וב-Affectivity שהחל כבר משנות ה-90 של המאה הקודמת, מה שפטרישה קלו (Clough) תיארה כ-"affective turn" במדעי הרוח והחברה. תיאוריות פסיכואנליטיות על סובייקטיביות וגופניות, תיאוריות פמיניסטיות פוסט-סטרוקטורליסטיות, תיאורטיזציה קווירית של מלנכוליה וטראומה וכדומה. חלק מה"טרנד" התיאורטי הזה נשען על החשיבה של שפינוזה, דלו וגואטרי. יש גם המתכתבים עם תיאוריה אנתרופולוגית המבוססת על התפיסה כי רגשות אינם פרה-חברתיים/אידיאולוגיים/שיחניים, אלא הם פרקטיקות חברתיות ותרבותיות. בהקשר הנוכחי, ניתן להגדיר את ה-Affect כך:

"..affect as social passion, as pathos, sympathy and empathy, as political suffering and trauma affected by the other, but also as unconditional and response-able openness to be affected by others – to be shaped by the contact with others. The topos of affect as social passion is the relation to the other taking place within power relations; perhaps, more accurately, the taking place of affect is the displacement from the passion/affect/trauma of the other. (Athanasidou, Pothiti & Kostas, 2009: 7)

להרחבה ראו שם: 8, 5-16.

²⁵ רוזמרין מציינת נקודה נוספת, והיא האופן שבו הפגיעות חושפת את ההשפעה המתמשכת של כוחות חברתיים על מיקומים חברתיים קונקרטיים. תפיסה שכזו תשים את הדגש על קיומה של פגיעות בתצורות שונות התלויות במגדר, גזע, מעמד, דת, מיניות, גיל ועוד.

ההתייחסות לקורפוס כתיבתה של באטלר כהליך של צמיחה ולא ככזה שיש בו מפנה דרמטי, תרמה לניסוח האופן שבו אלמנטים מרכזיים כמו למשל השיח על הסובייקט והנורמות ממשיכים להתפתח ולקבל תצורות שונות. מויה לויד (Lloyd)²⁶ שמתמקדת בסובייקט הבאטלריאני, טוענת כי בכתיבתה המאוחרת של באטלר ב-*Giving an Account of oneself* וב-*Precarious Life*²⁷, ניתן להבחין כי באטלר מבקשת להרחיב על המקומות בהם הסובייקט מוצא את עצמו מוכפף ופגיע לשיח ולאלימות הנורמות. אחת ההתפתחויות המשמעותיות כאן, טוענת לויד, היא שהרחבה זו מביאה את באטלר למה שהיא מכנה "Liveability" ולהצבת השאלה מה מאפשר חיים שניתן לחיותם. שאלה זו מובילה את הקוראות. ים לתהייה על האנושי, ובהדרגה גם על אתיקה. לויד טוענת שאף על פי שהסובייקט הבאטלריאני משתנה במידה מסוימת, הרי שהגישה הכללית של באטלר נותרת עקבית. במרכז גישה זו, טוענת לויד, ניצבת התפיסה על היחסים בין האלימות של הנורמה לבין ההבנה התרבותית-חברתית שלה, כאשר באטלר מציבה בפנינו את השאלה כיצד ייתכן שנורמות תרבותיות פרטיקולריות הן אלו שמגדירות מי מוכר כסובייקט שלחיו יש ערך בעיני החברה. שרה סאליח (Salih)²⁸ טוענת כי למעשה ניתן להגדיר את כתיבתה של באטלר במלואה כבעלת שאיפה אתית להרחבת הנורמות שתחתיהן יתאפשר לבני אנוש לחיות חיים שניתן לחיותם. השינוי שלויד כן מזהה אצל באטלר הוא הניסיון להגדיר את הדיון במושגים הנוגעים בהתקיימות (Viability) האנושית. דרך ניסיון זה מנסה לויד להבין את הקשר בין אלימות נורמטיבית וה-Liveability אצל באטלר. הדיון של באטלר מצביע בעיני לויד על סכמה תיאורטית חדשה בדמותה של פגיעות גופנית (Corporeal Vulnerability) שבעקבותיה באטלר מעמידה את האובדן והאבל כמקורות פוטנציאליים לכינון אתיקה.

אף על פי שלויד עצמה אימצה את "הפנייה האתית" של באטלר, היא לא אימצה אותה באופן מובן מאליו. בספרה *Butler and Ethics*²⁹, לויד מעירה שלאור הספקנות הציבורית של באטלר והווידוי על האמביוולנטיות שהיא חשה כלפי החזרה לאתיקה בשדה הפילוסופי בסוף המאה ה-20, רבים

²⁶ Lloyd, 2007

²⁷ אסופת מאמרים של באטלר בתגובה למציאות הפוליטית שלאחר אסון התאומים.

²⁸ Salih, 2004

²⁹ Lloyd, 2015. Introduction: 1-14

הופתעו ב-2005 מספרה *Giving an account of oneself*. ספר זה, כאמור, תואר כמחקר הרחב הראשון של באטלר בפילוסופיית המוסר ונטען כי דרכו היא מפתחת מתווה עבור פרקטיקה אתית חדשה. בעקבותיו הועלו שאלות לא מעטות: האם באטלר פסקה מלהתייחס לדיון האתי כאל בריחה מהפוליטי? או לחלופין, האם שיקולים אתיים סמויים תמיד התקיימו בכתביה?

אם כן, לויד טוענת כי ספר זה אכן מסמן מפנה מסוים, כפי שהיא הניחה בעבר, בעיקר מכיוון שהוא מניח את פילוסופיית המוסר כנקודת מוצא. אולם, יש לשים לב כי האימוץ המפורש של שיקולים אתיים אצל באטלר התרחש עוד קודם במסות ³⁰"Ethical Ambivalence", ו-"Precarious Life". טקסטים אלה מהווים לדעת לויד את התפנית המפורשת של באטלר לכיוון האתי, ראשית משום שהם מסמנים את תחילתו של הניתוח הביקורתי של באטלר לכתביו של לוינס – ניתוח שהתקבל אצל חלק מהחוקרים בצער ואצל אחרים כשינוי מבורך. הכיוון הזה נדון לא מעט גם אצל אחרות.ים, מציינת לויד, וזכה לכינויים שונים, ביניהם: "אתיקה של כשל", "אתיקה של אבל" ו"אתיקה של פגיעות".³¹

גם בדיון האתי של באטלר קיים עיסוק ברעיון הפגיעות, וכאן בולטת קתרין מילס (Mills)³² החוקרת את רעיון הפגיעות במבנה האתיקה של באטלר, דרך ניתוח המושג החל מהופעתו ב-"Precarious Life". ראשית, היא טוענת כי אחד ההיבטים הבסיסיים בפנייה לפגיעות בתיאוריה הפמיניסטית בכלל היא עניין מעמיק ברעיון של פגיעות אוניברסלית שמאפיינת ומגדירה באופן מהותי את האנושי. העניין של באטלר, טוענת מילס, מוביל אותה להתעמק בחשיבות האתית והפוליטית של הכרה בפגיעות, מתוך הנחה כי זו מצמיחה פוטנציאל טרנספורמטיבי אצל הסובייקט היות שהיא סוברת כי הוא נתון לאחר מלכתחילה. ההשלכות התיאורטיות של רעיון זה, לדעת מילס, מופיעות בבירור וביתר שאת ב-*Giving an Account of Oneself*. שם טוענת באטלר כי בזכות העמימות האינהרנטית של הסובייקט, היינו אי-יכולתו של העצמי לרדת לשורשי הסובייקטיביות שלו, קיימת אפשרות לצמיחת אחריות אתית.

ההתייחסות לתנאים הנורמטיביים של הפגיעות אינה חדשה, טוענת מילס, אולם תיאורטיקניות אחרות נטו רק להסביר את ההשלכות הנורמטיביות של הפגיעות במונחים של פגיעות ארעית או חלוקה בלתי שוויונית של משאבים חברתיים. לעומת זאת, עבור באטלר, הפגיעות הראשונית

Butler, 2000: 15 ³⁰

Lloyd, 2015. Introduction: 6-10 ³¹

Mills, 2015: 41-42 ³²

שנובעת מהמציאות הגופנית שמתקיימת בזירה של Relationality, היא זו שמספקת את המוטיבציה המהותית לאתיקה. הפגיעות שלנו כבני אנוש, היא מדגישה, מסמנת את האופן שבו כל אחד נתון לאחר. תנאי קיום משותף זה מביא לכך שהסובייקט לעולם לא יוכל להגיע לאידאל המוסרי של סוכן חברתי שלם, רציונלי ויודע כל. מילס היא זו שמכנה את הניסיון התיאורטי הזה של באטלר כ"אתיקה של כשל". הנימה השלילית שעולה מקביעתה של מילס עלולה להטעות. למעשה הכוונה היא לא שכשל זה חוסם ומכשיל את היכולת לפעולה אתית, אלא שדווקא אותו "כשל" הוא זה שיכול להצמיח אתיקה – רק בתנאי שהעצמי יכיר בגבולות הידע שלו על עצמו, הוא יבין גם מה עומד בפניו במפגש עם האחר, זה ש"אחרותו" מוגדרת גם היא דרך מסגרותיהן של נורמות מגבילות. אל מול הנחת המוצא הזו בוחנת מילס אם היחיד יכול להשיג הכרה זו במוגבלותו ובאיזה מחיר, והאם עלולה להיווצר בעייתיות ביחס לתפקיד הנורמטיבי שגישה זו מניחה בידי האחר.

ד. העמימות

נראה כי גם אצל אן מרפי (Murphy)³³ נוכח העיסוק בבעייתיות שעולה מהקריאה בכתבים המאוחרים של באטלר, דבר שמתבטא בבחירה להתמקד בפגיעות עצמה במנותק מהאלמנטים האתיים והפוליטיים שצוינו עד כה. מרפי אינה מעמידה את הבעייתיות שבדיון על הפגיעות כחסם, אלא בוחרת להתגבר על כך באמצעות השוואה של מושג הפגיעות של באטלר עם מושגיהן של תיאורטיקניות פמיניסטיות אחרות כגון אדריאנה קוואררו³⁴ מטרת ההשוואה היא להציב במרכז הדיון את המאפיין העמום של הפגיעות, המכונה "Ambiguity", כבעל ערך וכראוי לדיון בפני עצמו, שכן הוא הסיבה העיקרית לכך שלפגיעות בתור קטגוריה אין יכולת לתת "מרשם". במקביל, מרפי מצביעה על תסכול משותף בכתביה על פגיעות מכיוונים שונים, הנובע מהקושי לנסח את המעבר מהמרחב של תיאור הפגיעות למרחב של מרשם הפעולה, או לחלופין את המעבר מאונטולוגיה ביקורתית לאתיקה. מרפי קוראת את באטלר באופן ששם את הדגש על רגעי ההיסוס. הללו מסמנים לטענתה את המקום שממנו צומח הניסיון לעבור מאונטולוגיה של חשיפה הדדית של פגיעות אל עבר טיעון נורמטיבי של אי-אלימות. למעשה, רגעים אלה של היסוס הם בעלי תפקיד מדריך כל עוד

³³ Murphy, 2012: 65

³⁴ Adriana Cavarero, פילוסופית ותיאורטיקנית פמיניסטית איטלקייה. באטלר עושה שימוש בתיאוריות הנרטיב וה-Relationality שלה ב- *Giving an Account of Oneself* (Butler, 2005: 21). לקריאה נוספת ראו: Cavarero, 2000.

הם חושפים את העמימות הרדיקלית של הגוף הפגיע. האלמנטים הבעייתיים בכתיבה של באטלר על הפגיעות לא נעלמים מעינה של מרפי, והיא טוענת כי אין דבר מהותי בתוך הפגיעות עצמה שיכול לספק מרשם אתי, אולם לטעמה הדבר לא ממעיט מהחשיבות הרבה שיש למושג בפני עצמו. מרפי טוענת כי הסיבה לכך שהכתיבה על פגיעות ככוח אתי מתאפיינת בעמימות היא שלא ניתן לחזות אילו תגובות היא תקבל. כלומר, מצד אחד לא בהכרח תתקבל תגובה אלימה, ומצד שני אין הבטחה כי תתקבל תגובה אתית.

II. גלגולו הפמיניסטי של מושג הפגיעות

מתוקף היותו תיאור של בסיס הקיום האנושי, מושג הפגיעות אפיין תמיד במידה זו או אחרת את שדה התיאוריה הפוליטית והאתית.³⁵ התייחסות למושג התקיימה תמיד, בין אם בניסיון להכחיש את קיומה של הפגיעות ובין אם בבירור דרכי ההתגברות על פגיעותו של הגוף מפני האחר. עם זאת, התמקדות בביקורת הפמיניסטית על קטגוריית הפגיעות מראה כי לא מדובר במקשה אחת. ראשית, מרפי³⁶ גורסת כי ישנן פמיניסטיות שהביעו דאגה מהקישור שנעשה לעיתים בין פגיעות וכוח ומטילות ספק בערכה של הפגיעות בעיקר בשל הקשר האינהרנטי לאלימות עצמה. תפיסה שכזו באה לידי ביטוי בכתיבה על הקשר בין פגיעות לבין תצורות שונות של פטרנליזם, או בהתמקדות בחלוקה הלא שוויונית של פגיעות על בסיס מגדר, גזע, אתניות ולאום. נראה כי ככלל, כתיבה פמיניסטית על הנושא הביאה לשיח ביקורתי על נשיות, קורבניות, פסיביות, היעדר סובייקטיביות וחוסר יכולת לייצוג פוליטי ולהגדרה עצמית. אחת הדוגמאות הבולטות לביקורת על הפגיעות מצויה בפיהן של פמיניסטיות לא מערביות כדוגמת צ'נדרה מוהנטי (Mohanty)³⁷, למשל בטענה כי מאבק חברתי באלימות נגד נשים חייב לצמוח מתוך תפיסה של סוכנות חברתית שמצמיחה שינוי, זאת על פני שיח פגיעות שלטענתן לא בהכרח מביא לכך.

אולם, בגלגולה הראשון, הפגיעות כמושג תיאורטי הייתה חלק מקטגוריה ביקורתית ששאפה לאתגר את התפיסות הליברליות על הסובייקט האוטונומי והאינדיבידואלי כבסיס לאתיקה ולפוליטיקה. כך התבסס דיון על תצורה נורמטיבית של אינטר-סובייקטיביות ותלות הדדית בין בני אדם, כזו שיכולה להוות בסיס חלופי לבחינת החברה, המשפט והפוליטיקה. בשדה הפמיניסטי,

³⁵ מרפי מציינת כי הניסיונות להבנת הפגיעות החלו כבר אצל הובס והמשיכו אצל הגל, לוינס ופוקו, ובמסגרתם שויכה הפגיעות הפיזית באופן ישיר לאלימות.

³⁶ Murphy, 2012: 65-79

³⁷ Mohanty, 1991

החלה להתנסח במסגרת תפיסה זו מה שניתן לכנות "אתיקה של דאגה ותלות"³⁸. בכתיבתן, הדגישו החוקרות את החשיבות הנורמטיבית של הפגיעות ואת ערכה עבור תיאוריה אתית ופוליטית שמציבה את הדאגה והאחריות לאחר המוחלש במרכז השיח.³⁹

אלמנט הגוף ויחסיו עם הפגיעות, משך בעיקר את תשומת ליבם של אלסדייר מקינטאיר (MacIntyre)⁴⁰ ומרתה נוסבאום (Nussbaum).⁴¹ הללו התייחסו לחייתיות האנושית המעמידה בהכרח את הגוף האנושי כחשוף לפגיעה. הם טענו שכישויות גופניות וחברתיות בני אנוש הם פגיעים לפעולות של אחרים, אך בו בזמן הם גם תלויים בדאגה ובתמיכה של האחר במידות משתנות לאורך החיים. התפיסה האוניברסלית הזו של פגיעות השפיעה גם על השדה המשפטי-פוליטי. בעזרתה הציגה מרתה פיינמן (Fineman)⁴² פרדיגמה תיאורטית יעילה לניסוח מחודש של גישות משפטיות-פוליטיות לניתוח אי-שוויון ומחסור בחברה. השמת הדגש על פגיעות אוניברסליות, כך טענה, היא הכרחית מכיוון שהיא מסירה את הלוט מעל אידיאל האינדיבידואליזם. כמו כן, היא מציפה במקביל את הצורך בהגדרה מחודשת של מדיניות חברתית הנעה סביב דימוי הסובייקט הפגיע וצרכיו לאורך כל חייו ולא על פני נקודת זמן ספציפית בלבד.

³⁸ השורשים הפילוסופיים של תפיסה זו נטועים בין היתר בתיאוריית הקול המוסרי הנשי של קרול גיליגן (Carol Gilligan) המופיעה בספרה: *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University Press, 1982 ובתיאוריית הדאגה של ג'ואן טרונטו (Joan Tronto) שבספרה: *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*, Routledge, 1993. טרונטו הגדירה את פעולת הדאגה כחיס לאחר וכאחד המרכיבים החשובים והחיוניים בחיים האנושיים. במרכזה היא הציבה את הקריאה לשינוי בתפיסה המערבית הרווחת, המאדירה את האינדיבידואל ואת האינטרסים האישיים, וביקשה למקם את הדאגה ואת ההדדיות במקום מרכזי יותר בחיים האנושיים. טרונטו הדגישה את הצורך בביטול ההיררכיה הקיימת בין המוסר הגברי המזוהה עם המודרנה והרציונליות, ובין המוסר הנשי המזוהה עם העולם הרגשי, "הלא רציונלי".

לאותו גל של כתיבה אפשר לשייך גם את המאמרים הבאים:

- Held, Virginia. "Non-contractual Society: A Feminist View." *Science, Morality and Feminist Theory*, edited by Marsha P.

Hanen & Kai. Nielsen, University of Calgary Press, 1987, pp. 111–137

- Kittay, Eva Feder. "Human Dependency and Rawlsian Equality." *Feminists Rethink the Self*, edited by Diana T. Meyers, Westview Press, 1997, pp. 219–266.

³⁹ הדגש על פגיעות ותלות בכתיבה פמיניסטית התבסס גם על תיאוריית הרווחה והשלכות הפגיעות של רוברט גודין, שעיקרה הצבת חובות להגנת המוחלשים במרכז המחויבות המוסרית, ראו: Goodin, Robert. *Protecting the Vulnerable: A Reanalysis of Our Social Responsibilities*, University of Chicago Press, 1985.

⁴⁰ MacIntyre, Alasdair. *Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues*, Open Court, 1999

⁴¹ Nussbaum, Martha C. *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*, Harvard University Press, 2006

⁴² Fineman, Martha Albertson. "The vulnerable subject: Anchoring equality in the human condition." *Yale Journal of Law and Feminism*, vol. 20, no. 1, 2008, pp. 1–23

בניסיון לאפיין את הכתיבה על הפגיעות בשדה הפמיניסטי, מרפי טוענת כי קיים שינוי הבא לידי ביטוי במעבר משיח ביקורתי על בסיס החלוקה הבינרית של טבע/תרבות שעסק בהבניה החברתית של הגוף במהלך שנות ה-90 של המאה הקודמת, אל עבר כתיבה על הגוף על בסיס החלוקה הבינרית של פגיעות/אגרסיביות. לראיה, בשנים האחרונות ניתן להיתקל בכתיבה פמיניסטית על האופן שבו התנסויות של נישול (Dispossession)⁴³, מביאות לידי פגיעות וחשיפה למצבים קיצוניים של אגרסיה ואלימות. אחד מאופני הביקורת על אלימות זו הוא דווקא התעמקות באותן מציאויות חיים של פגיעות ופסיביות, מתוך תפיסה כי התרבות הפטריארכלית של אלימות ושליטה נוטה למחוק אותן ולהמעט בערכן. העיקרון הבסיסי בכתיבה זו הוא שמעצם היותנו גופים חברתיים אנו בהכרח חשופים ופגיעים, אך המאבק לאוטונומיה ולהגדרה עצמית חייב להיות מעוגן בהכרה בתלות האינהרנטית באחרים בעבור היווצרותו והמשכיותו של העצמי החברתי.

עקרון ההכרה במסגרת תפיסה של פגיעות הולכה תיאורטיקניות פמיניסטיות ובראשן באטלר, להמשך התעמקות במשמעות ניתוח המציאות דרך מושג הפגיעות. זאת כחלק מהתפיסה כי עצם הפגיעות מהווה חלק אינהרטי מכינון הסובייקטיביות, ומכאן שהיא מחייבת התייחסות ראויה. את ההתייחסויות הללו יש לעגן כחלק מהביקורת הפוליטית על מיתוס האינדיבידואליזם והאוטונומיה של הסובייקט המערבי המודרני. אם כן, כפי שצוין לעיל, הדיון הפמיניסטי בפגיעות כמושג תיאורטי לא ביקש להתעלם ממצבים של חשיפה, פגיעה, ניצול ותקיפה, אך כן שאף להעלות את מה שלרוב נטו להתעלם ממנו, והוא המשמעות של הפגיעות בתור פתיחות מכוונת לאחר, כזו שטמון בה הפוטנציאל ליצור תצורות של תלות הדדית, הכרה ונורמטיביות.

הבחירה של באטלר לנתב את מושג הפגיעות אל עבר האתיקה והפילוסופיה הפוליטית מבטאת גם את הזהירות שהיא נוקטת בהתייחסותה לנושא. זהירות זו מופיעה למשל בעצם הדחייה של הגדרת הפגיעות כאמת קיומית. ההסתייגות נובעת מהטענה כי הגדרה זו לא מספיקה מבחינה פוליטית, כיוון שהיא ממשיכה להעמיד את הפגיעות כניגוד של הסוכנות החברתית. מבחינת באטלר זהו הניגוד שיש לפרק, מעצם העובדה שהוא נכשל בזיהוי החיבורים בין פגיעות להתנגדות:

"[...] fail to recognize the ways in which vulnerability can be an incipient and enduring moment of resistance."⁴⁴

⁴³ בפרויקט המשותף עם אתנה אתנאסיו (Butler & Athanasiou, 2013) מתייחסת באטלר בהרחבה למשמעויות השונות של מושג חוסר הבעלות על העצמי ולהשלכות הפוליטיות שלו על מאבקים פוליטיים אקטואליים.

⁴⁴ Butler, 2016:16

כאן מתבהר כי תפיסת הפגיעות של באטלר היא חלק מהניסיון שלה ושל אחרות המאמצות מסגרת זו, לרתום את הרעיון להגשמת שאיפה פוליטית הדוגלת בשילוב מאבקי התנגדות של קבוצות חברתיות, בין היתר במבנה הנאו-ליברלי. במובן זה, התיאוריה הפמיניסטית מסייעת להאיר את הקשרים הסמויים של מבנה זה לפטריארכיה, מה שמסייע לערער ולפרק אותו.

לסיכום, פרק זה שימש כנקודת פתיחה ורקע לדיון בפרקים הבאים בחלק מכתביה המאוחרים של באטלר. החלק הראשון הציג את העיסוק של תיאורטיקניות בכתביה של באטלר בכלל, ובמה שניתן לכנות "המפנה האתי" בפרט. מטרת הסקירה הייתה להציע חלוקה ראשונית של נושאי כתיבתה של באטלר, ובעיקר את נקודות הבסיס שמסייעות להבין אותה. נקודות אלו מעידות על המקומות בהם ישנם ספקות ותהיות ביחס לרעיון הפגיעות כפי שבא לידי ביטוי בהגותה של באטלר. בהתאם לכך, הפרקים הבאים גם הם ימשיכו להתעמק ברבדים הללו. במידה רבה ניתן גם לראות את החלק הראשון של הסקירה כמדריך קריאה ראשוני לדקויות ולהבחנות שבאטלר מבצעת בתהליך הניסוח של אתיקת הפגיעות. כמו כן, הניתוח שתיאורטיקניות פמיניסטיות העניקו לרעיונות של באטלר תורם לאימוץ הדרך המיטבית לקריאת כתביה בכלל, ורעיון הפגיעות בפרט, כאשר במרכזה עומדת יכולת התבוננות ביקורתית שבד בבד עם המודעות לבעייתיות שברעיון הפגיעות אינה שוללת את עיקר תוכנו. החלק השני של הסקירה דן בתמונה הרחבה יותר של מושג הפגיעות, מתוך הנחה כי קיימת חשיבות למיקומה של באטלר בשדה המחקר הפמיניסטי, בעיקר כדי להבין את המחלוקות שעולות בשיח הפמיניסטי ביחס לנושא זה ולקשר האינהרנטי שלו לאלומות. כמו כן, הדיון מספק מבט אל עבר היבטים שבאטלר לא מתעמקת בהם בעת דיונה בפגיעות – היבטים שכן צריכים להיות בתודעתם של הקוראות. ים בעת בחינת מושג הפגיעות של באטלר.

2. שורשי הדיון של באטלר בפגיעות

בפרק זה אבקש לבחון את האופן שבו מושג הפגיעות החל להופיע בכתביה של באטלר בשנות ה-2000 המוקדמות. הדגש יושם בעיקר על רעיון הפגיעות כפי שהוא בא לידי ביטוי בשתי המסות: "Violence, Mourning, Politics" ו-"Precarious Life"⁴⁵. בהתבסס על נקודות העולות מתוך המאמרים הללו ועל צורת הכתיבה עצמה, ייבחן מקרוב אופן חשיבתה של באטלר בניסיונה לגבש סביב מושג הפגיעות תיאוריה אתית. מבחינה מתודית, המאמרים שצוינו לעיל נבחרו מכיוון שהם מציגים דיון ראשוני בנושאים שחלקם ימשיכו אל עבר ניתוח מעמיק ומגובה תיאורטית ב-Giving an Account of Oneself⁴⁶ שאדון בו בפרק הבא.

אחת הטענות העיקריות של פרק זה היא שההומניזם המשתקף מהכתיבה מוסיף לטקסט ממד רגשי לא מבוטל, שטמון בו הפוטנציאל לדרבן ולעורר את היכולת של הקוראות. ים לרפלקסיביות אתית וללקיחת אחריות על העצמי, ולבסוף ייתכן שגם למיצוי הפוטנציאל הפוליטי בדמותם של שינויים חברתיים.

בעקבות טענה זו, אאתר גם את המקומות בכתביה של באטלר בהם בולטת נטייתה לבטא את העצמיות שלה ככותבת אל מול הקוראת, מה שיתנסח בהמשך כפנייה ישירה ומכוונת לאנושיותן. ים של הקוראות. ים ולסובייקטיביות שלהן. ים. יתרה מזאת, אחת ההנחות הבסיסיות, שתלווה את הפרק בעיקר בעת הצגת ציטוטים שונים, תהיה כי אופן הכתיבה של באטלר הוא דוגמה לחשיבה פילוסופית המאופיינת ברפלקסיביות פמיניסטית, לא מעט בשל האופן דרכו היא מניחה את פגיעותה שלה ככותבת גם אל מול ביקורת אפשרית.

א. על אובדן ואבל כנקודות מוצא

במאמר "Violence, Mourning and Politics"⁴⁷, בא לידי ביטוי הניסיון הקוהרנטי הראשון של באטלר לניסוח הממד הפוליטי-פילוסופי של הפגיעות. היא עושה זאת על ידי הנחת הבסיס שבמרכזה עומדת החשיפה של בני אדם לאלימות והחלק שהם ממלאים במרחב האלים הזה. הבחירה בחשיפה כנקודת מוצא לפגיעות נובעת מהעובדה הפשוטה כי החשיפה עלולה להוביל

⁴⁵ מתוך אסופת המאמרים *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence* (Butler, 2004, pp. 19-49); 128-151.

⁴⁶ Butler, 2005

⁴⁷ Butler, 2004:19-49

לאובדן⁴⁸ בכל זמן ובכל מקום, והמשכו הבלתי נמנע של האובדן הוא תהליך האבל.⁴⁹ הבחירה בדיון על אובדן ואבל מצביעה על אסטרטגיית כתיבה הרוחמת את הקוראות. יש ישירות לליבה של הפגיעות. כלומר, במקום ללכת סחור סחור עד להגעה לנקודת הבסיס האנושית, באטלר, אפשר לטעון, הולכת ישר למקור שאינו משויך בהכרח לאלימות, אלא למה שיכול לגרום לנו לחוש פגיעים ביותר.

מעבר לתיאור מעמיק של חוויות אנושיות, באטלר מוסיפה כי דווקא לאור התנאים הבסיסיים הללו של הקיום האנושי יש לבחון את החברה בכללותה ובפרט את חברת בני האדם בתור קהילה, שכן יש חשיבות עצומה לאופן שבו קהילות נתפסות ובאות לידי ביטוי בחברה. לא זו בלבד, אלא שבחינת התנאים הללו צריכה גם להיעשות מבעד לפריזמה פוליטית, משמע כי יש להתעכב על האופן שבו גם האובדן וגם האבל ממלאים תפקיד נסתר בדינמיקות פוליטיות.

בחיבורה מוצג דיון שמצביע בעיקר על הייחודיות בבחירתה של באטלר לעסוק בנושאים טריוויאליים מבחינת החוויה האנושית, ובניסיון לנסח פנייה לקוראת לפיתוח היכולת לדמיין מחדש את הקהילה האנושית, אך הפעם על בסיס הפגיעות והאובדן.⁵⁰ זאת כאשר המטרה העיקרית היא לאתר את הפוטנציאל הפוליטי והאתי שיכול לנבוע מיכולת זו. כפי שצוין קודם, העיסוק באבל ובאובדן מבחינה תיאורטית אינו מובן מאליו כלל, בייחוד לא באופן שבאטלר מטפלת בהם, שכן היא פונה בראש ובראשונה לממד הרגשי בצורה שאינה סותרת את העובדה כי המטרה הסופית שלה היא פוליטית ופילוסופית.

באטלר מדגישה את הערך שיש לבחינת המורכבות של הפגיעות והאבל ביחס לספֵרה הפוליטית והאנושית. מתוך תפיסתה כי הפגיעות והאבל הם בעלי קיום אונטולוגי, חוזרת באטלר לשאלה על האנושיות. לאור העובדה שבאטלר התוותה את בסיס התיאוריה והפירוק הקוויריים, מעניין שכאן מתבצעת במידה מסוימת חזרה מודעת לאוניברסלי. עם זאת, המחיר של חזרה זו אינו נטישתן של קבוצות שוליים. דווקא להיפך, בהמשך ניתן לראות שהן משמשות כגיבוי תיאורטי וכנקודות מוצא.

⁴⁸ כמובן שגם למוות, אך מעניין שבאטלר מחליטה באופן מודע להתחיל את הדיון באובדן של קרוב (במובן מסוים "האחר") ולא בפוטנציאל המוות של העצמי.

⁴⁹ Butler, 2004: 19

⁵⁰ אעיר כי בשלב זה באטלר לא מדברת על החסרונות והיתרונות של הדבר, ואף לא מפנה את תשומת הלב לשאלה מתי קהילות / חברות אנושיות כן מכילות את המרחבים הללו כבסיס הקיום שלהן באופן שדווקא סוגר אותן בפני האחר. (דוגמה מן החברה הישראלית היא יחסה של זו לשכול חד-צדדי והתפיסה כי "לנצח נאכל חרב", שבתורה מעלימה את הדיון בכיבוש ומחיריו באמצעות דיכוי ומחיקת האנושיות של האחר הפלסטיני). כאן ניתן לשים לב שבאטלר נוהרת ונשארת במרחב העמום של הפגיעות ונמנעת מחד משמעיות לגביה, מה שמאפשר גמישות תיאורטית עבור מאפיין שמצוי בבסיס הקיום האנושי.

טענה מרכזית במאמר מצויה בבחירה של באטלר לפתוח את הדיון בהתייחסות לאלימות במציאות הגלובלית. היא שואלת:

"Who counts as human? Who's lives count as lives? What makes for a grievable life?"⁵¹

זוהי דוגמה לשפה שמשמשת את באטלר בכתיבתה: היא נחרצת מאוד ושאלותיה משקפות בבירור גם את תפיסתה. רצף השאלות מדגיש את הממד הפוליטי ואת הרצון לזעוק על העוול המוסרי היומיומי שנעשה למי שלא רואים אותו. ם, למי שבכלל לא "זכאיות. ם" להתאבלות על חייהן. ם מצד החברה.

יתר על כן, כבר מהתהיות הללו, עולה כי באטלר מודעת היטב לחלוקה האי-שוויונית של הפגיעות וההכרה בספֵרה החברתית. עם זאת, היא מבקשת שנכיר בפגיעות כמכנה משותף לבריות. בקשה זו מחייבת אותה בראש ובראשונה לשים דגש על מי שבכלל לא נתפס כאנושי במרחב הייצוגי. ככזה, אותו פרט לא מצוי באף מרחב של הכרה חברתית ופוליטית. ניתן לראות את העיסוק של באטלר בלא אנושי, במי שמצוי מחוץ לגבולות הייצוג וההכרה, כאקט פוליטי נחרץ, שמתבטא בהצבת הקבוצות המוחלשות ביותר במרכז תפיסתה. לא מדובר אם כן במהלך של הדרה, במחיקה חוזרת של השוליים ובהאדרה של הפגיעות כמצב משותף, אלא בתיאוריה אתית ששואפת להיבנות דרך הפריזמה של הפגיעות, של ההתבוננות באנושי תחילה.

על מנת להדגיש את מורכבותה של הפגיעות ואת העובדה שהיא לא מחולקת באופן שווה, באטלר מזכירה לנו כי האובדן, ובעקבותיו היכולת להתאבל, גם הם אינם שווים, וקשורים ישירות להכרה. לפיכך מי שאינו נתפס כחלק מהאנושי לא יזכה בהכרה באובדן, כי לכאורה לא אבד דבר. לטענתה, נשים וקבוצות מיעוטים, כולל המיעוט הלהט"בי, נתונים באופן תמידי לאלימות וחשופים לה ולהתממשותה. במובן זה, כל אחת חיה במציאות שבה היא מובנית פוליטית אל מול הפגיעות החברתית של גופה הממשי.

הגוף אומנם הצטייר לא מכבר אצל באטלר כאתר של תשוקה,⁵² אך יש לשים לב שכאן זהו אתר של פגיעות פיזית. האובדן והפגיעות משולבים זה בזה מתוך תפיסה כי מעצם היותנו (וגופינו) מובנים חברתית, קשורים ותלויים אינהרנטית באחרים, אנו נתונים בסיכון ממשי לאובדן הקשרים שיצרנו,

⁵¹ Butler, 2004: 20

⁵² בדיון בדיאלקטיקה של הגל מדברת באטלר בין היתר על האופן שבו התחושה של העצמי אובדת בעת התשוקה, המושכת אל עבר האחר. בעיניה מדובר בשאיפה וברעב אל עבר מה שאינו מצוי בעצמי לבדו. (Butler, 1987).

אך במקביל נתונים גם בסיכון לנוכח החשיפה הבלתי נמנעת לאחרים, שעלולה להידרדר לאלימות ולמוות.

בעיני באטלר, בניגוד לעמדה הפסיכואנליטית הפרוידיאנית הקלאסית, התאבלות "מוצלחת" היא לא החלפת אובייקט אחד באחר או הפנמתו המוחלטת אל תוך האני, אלא התמקדות בתהליכי הצמיחה של הפוטנציאל הטראנספורמטיבי שלו. ניתן להטיל ספק ולערער על טיב התרומה שהאובדן יכול להעניק לאדם, אך באטלר מגיבה לספק זה ברעיון כי אנו משלימות את אבלנו דווקא כאשר אנו מקבלות ומפנימות את עצם השתנותנו בעקבות האובדן שחווינו. ייתכן, היא אומרת, שהאבל דווקא קשור יותר להסכמה לעבור טראנספורמציה שתוצאתה אינה ידועה מראש⁵³. הרעיון הוא שברגע האובדן עצמו, משהו לגבי העצמי נחשף: דבר מה שנוגע לקשרים שיש לנו עם אחרים. זוהי העת שלעיתים מחלחלת בה ההבנה עד כמה קשרים אלה מחזיקים את אותו אני, מנסחים ומגדירים אותו. או במילותיה של באטלר:

"It is not as if an 'I' exist independently over here and then simply loses an 'you' over there, especially if the attachment to 'you' is what compose who 'I' am."⁵⁴

נקודה זו מתארת את המקום שממנו באטלר מסיקה את הקשר ההדוק שנקרם בין אובדן, אבל ופגיעות. נוכח זאת, עולה השאלה אם מטרת ההחלטה לתת משקל כה רב למשמעות האחר אל מול העצמי היא לפרק באיטיות את אותו "אני" אוטונומי. האם מטרת פירוק זה היא לחשוף את ה-Relationality ואת הפגיעות של כלל האנושות? באטלר מעמידה בפני אותו אחר ובפני הקוראת,

שאלה ישירה וחותרת, כזו שמערערת על ריבונות הסובייקט: "Who 'am' I, without you?"⁵⁵

אמירה זו עומדת בניגוד מוחלט למסורת הליברלית של האינדיבידואל האוטונומי. באטלר מבהירה שכאשר אנו מאבדים חלק מהקשרים אנו לא יודעים מיהו האני או מה נותר לעשות עם העצמי לאחר האובדן. מכתיבתה של באטלר ומן הפירוט הנרחב שהיא מעניקה ל"רגע האובדן", ניתן להסיק שיש כאן רצון רב להבין את מה שלא ניתן לתמלל. באטלר מחפשת אחר משמעות ה-Relationality המצויה בין כל בני האדם, ושלתפיסתה מייצגת את בסיס הקשר האנושי. הרובד הראשון של הקשר הזה, מסבירה באטלר, מתקיים כשהאני מגלה שהוא איבד את ה"אתה", רק כדי

Butler, 2004:21⁵³

Ibid: 22⁵⁴

Ibid⁵⁵

להבין שהוא בעצמו גם כן הלך לאיבוד. בעקבותיו מגיח הרובד השני, בו מצויה ההבנה שייתכן שלמעשה מה שאבד באותו "אתה" הוא דבר שאי אפשר לתת לו שם: אותה Relationality שלא מורכבת רק מ"אני" או "אתה", אלא יש להבינה כקשר שבו עצמים אלה מובדלים, אך בו זמנית גם קשורים זה לזה.

אף על פי כן, עדיין אפשר לשאול מדוע מכל החוויות הבסיסיות של האדם, בוחרת באטלר להתמקד דווקא באובדן ובאבל. האם מדובר ברצון לגעת במה שמעדיפים להדחיק לשולי התודעה האנושית? נושאים אלה, שמתקשרים ישירות למוות, קשורים גם לדבר שבחברה המערבית הנאו-ליברלית קשה להודות בו: הקשר האינהרנטי בין בני אדם; הצורך והתלות שעומדים בניגוד מוחלט למיתוס האוטונומיה. גם הפגיעות שייכת לפי באטלר לאותו סט של מושגים העומדים בסתירה עם רעיון האינדיבידואל בחברה המודרנית. לכן לטעמי, ההעמקה בה מחייבת את באטלר לאתר את אותם רגעים בהם בני אדם, שלא מרצונם ובאופן בלתי נמנע ולעיתים אף אלים, נחשפים אליה ועימה לקיומן של Relationality ותלות. רק כך יכול להתגלות בפנינו גודל המקום שהללו תופסים בחיי אנוש.

על אף הנטייה המקובלת להתייחס לרגעים אלו כפרטיים ואינדיבידואליים וככאלה לכאורה א-פוליטיים או אפילו דה-פוליטיים, באטלר מתעקשת להאיר אותם מחדש ולהוסיף להם משמעויות נוספות. כך לטענתה, דווקא באבל טמונה היכולת להציף את ההבנה של המורכבות של הסדר החברתי. באטלר מדגישה כי האבל כחוויה אנושית מסייע להבין את החשיבות של הקשר היחסי בין בני האדם. הבנה זו תורמת לתיאורטיזציה של מהות התלות והאחריות האתית בחברה.⁵⁶ לפיכך, דווקא הכחשה ושלילה של אותה תלות בסיסית וקריאה להתגברות עליה בכל מחיר יהיו במילותיה של באטלר:

"Denying something fundamental about the social condition of our very formation".⁵⁷

לסיים, נראה כי באטלר, מתוך הכרה כי הבנה שכזו לא מובנת מאליה, מתעקשת לרדת לעומקה באופן שיאפשר חיבור כן ואנושי של הקוראות. ים אל הטקסט. מעשה ההתאבלות, היא אומרת, מציג גם את האופן שבו הקשרים שלנו עם אחרים מחזיקים אותנו, בצורות שלא תמיד ניתן

Ibid⁵⁶
Ibid: 23⁵⁷

להסביר, ואף יותר מכך, גם באופנים שלעיתים מייצרים ערעור על ההנחה שקיים "אני" אוטונומי בעל שליטה מוחלטת.

ב. מהי משמעות הגוף בדיון על פגיעות?

לא נוכל להתיימר ולטעון כי לא קיים קשר בין מציאות קורפורלית לפגיעות. על כן, הדיון בהיבט החשיפה שבפגיעות דורש מבאטלר גם השמת דגש על המציאות שאנו חווים דרך הגוף עצמו. כאמור, נושא הגוף אינו זר לבאטלר, כפי שמעידים עיסוקה בעבר בנושא הפרפורמטיביות והדיון שבחן את כוחן של תפיסות הגמוניות הטרוסקסואליות על הגוף, המיניות והמגדר.⁵⁸

גם בכתביה המאוחרת, שנדונה כאן, הנושא ממשיך להשתלב, ומתגלה כחלק אינהרנטי מרעיון הפגיעות. בדיון זה באטלר מגדירה את הגוף כמצוי באופן תמידי במרחב שתפקידו לייצר מרווח בין העצמי לגופו. במילים אחרות, הגוף מסמן את היותנו בני מוות, כלומר את הפגיעות, אך גם את הסוכנות החברתית. עם זאת, בשרנו חשוף למבט ולמגע של האחר, ואלה לעולם לא חפים מאלימות. כך שבשדה הפוליטי, אף על פי שאנו נאבקות. ים לזכויות על הגופים שלנו, בעיני באטלר הם לעולם לא יהיו לחלוטין בבעלותנו:

The very bodies for which we struggle are not quite ever only our own".⁵⁹

באטלר עומדת על כך שבגוף קיים ממד פוליטי שאין להתעלם ממנו. הוא מכונן כתופעה חברתית בספֶרה הציבורית ובמובן זה הגוף הוא בו זמנית שלנו ולא שלנו. אפשר לומר שהאוטונומיה החלקית הזו מביאה את הגוף לממד נוסף של פגיעות: פגיעותו לסביבה החברתית שלו. הדבר מתבטא בכך שהגוף מכונן גם דרך יחסים עם אחרים שמתקיימים ללא בחירה. האני, אם כן, לא מתקיים בוואקום.

לאור האופן שבו באטלר מתייחסת לגוף כפוליטי, עולה השאלה אם קיימת דרך להיאבק למען אוטונומיה בספֶרות שונות, ובמקביל גם להכיר במחויבויות הנובעות מעצם היותנו תלויים פיזית זה בזה ופגיעים זה לזה. באטלר מדמיינת קהילה שבה תנאי זה משותף לכולם. למעשה היא מבקשת להוסיף ממד נורמטיבי לחיים החברתיים והפוליטיים, ממד שבו אנו נדרשות. ים לחשוב על אותה תלות הדדית ולבחון את המקום והתפקיד שהאלימות לוקחת במרחב הזה.⁶⁰

Butler, 1993 ⁵⁸
Butler, 2004, 26 ⁵⁹
Ibid: 27 ⁶⁰

ציינתי כיצד באטלר מציגה את האבל והצער על אובדן כרגע הקיצוני שבו מבינים את הפגיעות הבסיסית של בני אנוש. הצער בהקשר הנוכחי, מכיל את האפשרות להכיר בתצורה של חוסר הבעלות על העצמי שהיא מהותית לאדם. עובדה זו לא מערערת לחלוטין על הממד האוטונומי של האדם, מבהירה באטלר, אך כן מכילה הכרה משמעותית באופן שבו אנו כיצורים גופניים מעבר לקיום העצמי שלנו מוטמעים בתוך החיים של אחרים.⁶¹ הרעיון של חוסר בעלות ההולך יד ביד עם הפגיעות, ימשיך ללוות את באטלר בהמשך כתיבתה, ויותר מזה, הוא יהווה חלק הכרחי בניסוחן של אתיקה ואחריות מוסרית כלפי האחר ובחברה בכלל.

ג. מה בין Relationality לפגיעות: האני, העצמי והאחר⁶²

"The very 'I' is called into question by its relation to the Other"⁶³

באטלר לא ממהרת להציב את הפגיעות במרכז הדיון התיאורטי. תחילה מתגלה לעינינו תהליך שבו היא מתחילה לפרק ולנתח את הרבדים השונים של האני. את התהליך הזה אפשר לראות כשלב מקדים שמטרתו להתקרב לנוסחה ולמושג של פגיעות כפי שינוסחו בהמשך. ייתכן אם כן, שיש כאן ניסיון להניח קודם כל את אבני הבניין של הרעיון ואת שורשי האנושיות שבו לפני הדיון על המשמעויות וההשלכות שלו. עם זאת, הפנייה שבאטלר מבצעת אל התמה של האחר, מעלה את השאלה אם רק דרך האחר אפשר להגיע למרחב העמום שבו קיימים הרבדים השונים של האני והעצמי, ואם כן, מהו המחיר של הפירוק המוחלט של רבדים אלו עבור הסובייקט.

באטלר תטען כי כולם בצורה זו או אחרת מציבים את האני אל מול פגיעותו, אל מול כינונו שאינו אלא אשליה. נראה כי יש כאן בחירה מודעת במונחים שמותירים עמימות, מטילים ספק ומרחיבים את נקודות המבט ואת המקום והתפקיד של האחר בכינונו של היחיד. לטעמי, הדבר מצביע בעיקר על הניסיון החמקמק להתחקות אחר ה- Relationality. ניסיון נוסף לכך מתבטא בפנייתה של באטלר ישירות לקוראות.ים:

"Lets face it. We are undone by each other. And if wer'e not we're missing something".⁶⁴

⁶¹ Ibid: 28

⁶² להלן פירוש המושגים בחלק זה: "האני" הוא האופן המודע שבו אדם מציג את עצמו בעולם. אין לי נגישות מיוחדת לאני שלי, אלא הוא נגיש לכולם. "העצמי" הוא הרובד התודעתי. התפיסה של העצמי היא דינמית ולא בהכרח נגישה לאחרים. אם כן, דיונים אתיים עם העצמי במובן הרפלקסיבי יתרחשו ברובד הזה.

"האחר": באטלר משתמשת במושג זה, לפחות כאן, בהמשך להמשגתו של לוינס הכוללת את "הפנים" של האחר.

⁶³ Butler, 2004: 23

⁶⁴ Ibid

גם בחלק זה, כמו באחרים שנדונו עד כה, ישירותה של באטלר מצביעה על הרצון להדגיש את הממד הפוליטי. עוד סימן לכך טמון בעובדה כי הכתיבה בספר *Precarious Life* כמעט ואינה מכילה הפניות ביבליוגרפיות וגיבוי תיאורטי. כאמור, באטלר בוחרת באמצעי ישיר זה כדרך האולטימטיבית לגעת באנושיות של הקוראות. ים, וכך היא חושפת בפנינו באופן בלתי מתפשר את שברירותו של האני.

מבחינתה של באטלר, כמו בתשוקה כך באבל, יש לצאת מנקודת המוצא שבה :

"One is undone, in the face of the other".⁶⁵

כל התחושות של האני, אם כן, מתקשרות באופן ישיר לאחר דרך המגע, הזיכרון והדיבור. באטלר ממשיכה לשזור כחוט השני את הנחות כתיבתה המוקדמת בכך שהיא מבהירה שגם מגדר וגם מיניות הם לא דברים שנמצאים שבבעלותו הבלעדית של העצמי, אלא להיפך, לאחר יש חלק מרכזי בהם. באטלר מאמצת את המונח "Dispossessed" כדי לתאר את המרווח שבו הקיום של העצמי נעשה עבור האחר. היא מתארת זאת כך :

"[...a way of being for another, or by virtue of another]."⁶⁶

נקודה זו היא תחילתו של דיון שיבוא לידי ביטוי בכתיבה מאוחרת יותר, שבה באטלר תמשיך לפתח את העיסוק בחשיבה על העצמי, במשקלו של האחר ובחוסר הבעלות עליו, ובייחוד ביכולת לפעול באופן אתי לאור מצב קיום זה. עיון ביקורתי בטקסט מראה כי לאורכו באטלר רומזת שהיא מבקשת לאתר שפה חדשה, כזו שתוכל לתאר את המרווח שבין האופן שבו שאנו בד בבד גם מכווננים על ידי היחס והקשרים עם הסביבה אך גם נשללים על ידם, שהרי הם גם מייצרים את חוסר הבעלות על העצמי. באטלר למעשה מנסה לתאר כאן פגיעות שאינה תלויה במצב זה או אחר, אלא היא אונטולוגית – היינו מצויה במצב הקיומי.

כך שבאטלר אינה מניחה רק את האחר כסמן למרחב הפגיע הזה, אלא מבחינתה חשוב גם להתעכב על הרגעים שבהם האני אחר לעצמו. שני אלה סמנים לאותו המרחב של חוסר הבעלות על העצמי, אולם האחרון דווקא מאפשר יכולת פעולה. באטלר מדברת על ה-"Ec-static"⁶⁷, משמע היות מחוץ לעצמי. לטענת באטלר זוהי צורת קיום שיכולה להתוות חיים שלמים, בין אם דרך תשוקה מינית,

Ibid⁶⁵

Ibid: 24⁶⁶

⁶⁷ העבודה על העצמי נשענת על פרשנות מושג ה-ec-static על ידי מישל פוקו. המניחה כי זוהי הפעולה האסטרטגית של הפעלת יחס רפלקסיבי בין האני לעצמי, במטרה אסטרטגית להיעשות אחר – לחרוג מאותו עצמי כפי שהובנה על ידי השיח החברתי. מתוך: Halperin, 1997: 76.

ובין אם באמצעות אבל רגשי או זעם פוליטי. אף על פי כן, נראה שלרוב השיח הפוליטי הרווח לא יכול רעיונות אלו. הפוטנציאל הוא רב, מבהירה באטלר; מרחבים אלה, דווקא מתוקף יכולתם לנתק אנשים מעצמם, מצמיחים סולידריות שניתן לתעל לקידום שינוי חברתי. באטלר בוחנת את הקהילה הפוליטית בימינו מבלי להתעלם ממגרעותיה ומסיימת באומרה:

"This disposition of ourselves outside ourselves seems to follow from **bodily life, from its vulnerability and its exposure**".⁶⁸

באטלר מתחקה אחר האפשרויות של חוסר הבעלות על העצמי, שבו חשיפה ופגיעות הן מצב קיום מובנה, ומכיוון שכך אין להתעלם מפוטנציאל ההשפעה שלהן על העצמי.

ד. אי ממשותו של האחר

הדיון באחר מוביל את באטלר להרחיב את טענתה בנוגע להדרה מהאנושי. היא כותבת שמבחינתה לא מדובר רק ברגעים שבני אדם לא נתפסים כאנושיים ומודרים ממה שנחשב לאנושי, אלא בתפיסה עמוקה ואונטולוגית יותר שמחובתה להביא לעצם השאלה הביקורתית: החיים של מי ממשיים? זאת מתוך הנחה שקיים גבול בשיח בין מי שנחשב אנושי ומי שלא. האם אלו שאינם ממשיים, סבלו כבר מהאלימות בשל "אי-הקיום" שלהם? האם האלימות מתקיימת בתנאי של מציאות שבו האחר אינו ממשיי?⁶⁹

כל השאלות הללו, הנוגעות להפניית המבט אל האחר, מסייעות גם הן להתמקד במרחב התיאורטי של הפגיעות, כאשר באמצעותן ניתן להסיק מסקנות על אופני הייצוג של הפגיעות ומופיעה בהקשרים הללו. בהקשר זה, כאשר באטלר משתמשת למשל ב"אבלות" כאבן בוחן, היא מצליחה לקשר בין העצמי, האחר והישות הריבונית. תחת אותה ישות, השיח ההגמוני ימסגר את האבל בגבולות שבהם הוא לא יחול על מי שיסומן כאחר. קרי, לא נותר על מה להתאבל אם אותם אחרים מודרים מחוץ לגבולות הקיום.⁷⁰ אמירה זו מציבה את מרחב הפגיעות ככזה שמכיל ישויות שפגיעותן היא זו שאמורה לדרבן את האני לפעול. חוסר מובנותו של האחר (Intelligibility) בשיח החברתי הוא בראש ובראשונה קריאה לפעולה.

מסגרת הפגיעות מאפשרת לבאטלר להסביר את אי-הממשות של האחר באופן שבו הוא למעשה חי במציאות פגיעה בפני השיח ואופני הייצוג המגדירים אותו. הרי כאמור, כבר ברמת השיח, לפי

⁶⁸ Butler, 2004: 25 [הדגשה שלי].

⁶⁹ Ibid: 33

⁷⁰ Ibid

באטלר, ישנם חיים שאינם נתפסים כחיים כלל, ולפיכך לא ניתן להאניש אותם והם לא תואמים שום מסגרת דומיננטית של הכרה.

באטלר אומנם מסיקה את רעיונותיה מהחברה האמריקאית שאחרי פיגועי ה-11 בספטמבר, אך אין מניעה מלהחיל תפיסה זו גם על המציאות של קבוצות מיעוט שונות בישראל ובשטחים שתחת הכיבוש הישראלי. באטלר ממשיכה בעניין זה וכותבת על השלב המקדים כבר ברמת התרבות, אשר לעיתים קרובות מהווה כר פורה לזרעי האלימות הפיזית, שילכו ויצמחו אל עבר השמטה מוחלטת מהאנושי. תהליך זה מלווה במה שבאטלר מכנה "היסטריה גזעית", בה הפחד מכוון לכל מקום ולשום מקום, והאינדיבידואל שבה מתבקש לעמוד על המשמר מפני הלא נודע. מדובר למעשה, אומרת באטלר, בנטיעת האחר באתר שאינו מציאותי ושב האחר לא חי ולא מת, מה שמעצב אותו בתור ישות המדומיינת על ידי הסביבה כאיום מתמיד⁷¹.

כך מתארת בפנינו באטלר מציאות אלימה שבה כל אחד ואחת חופשיים לדמיין ולזהות את מקור הטרור והאיום, כשהתוצאה היא גזענות אמורפית על בסיס התירוץ של "הגנה עצמית" ולעיתים גם מה שאכנה "פגיעות מדומיינת"⁷², אשר מצמיחה פאניקה מכלילה שעובדת יחד עם המדינה הריבונית תוך שהייה סלקטיבית של חירויות אזרחיות.⁷³ זוהי דוגמה לאופן שבו ההבנה של תפיסת הפגיעות מחייבת גמישות במובן זה שהיא מתקיימת בכל מיני תצורות, ובעיקר באופן שבו היא משתלבת פעמים רבות עם הפוליטי. מכאן ניתן להסיק כי יהיה זה שגוי לטעון כי באטלר מחפשת לייצר אידאליזציה של פגיעות, במקום להבין שפעמים לא מעטות מדובר בכלי נוסף להבנה של המציאות האנושית על מנת לפעול לשינויה.

אפשר יהיה לראות בפרק הבא את ההתפתחות של נקודה זו בעיסוק בשאלת ההכרה⁷⁴ ב-*Giving an Account of Oneself*, לצד החיבור לשאלת הפגיעות. החיבור מתבטא בתפיסה כי הפגיעות וההכרה ממשיכות זו את זו, במובן הפשוט לפיו מי שלא זוכה בהכרה בהכרח פגיע יותר. לא מדובר, טוענת באטלר, רק בשיח של דה-הומניזציה שמשפיע על הקביעה מי נתפס כאנושי, אלא ביתר שאת בקיומם של גבולות בשיח על האנושי. במילים אחרות, היא טוענת כי לא מדובר בכשל בסימון המוות ומי שאבד, אלא במוות שלא ניתן לסמנו כלל. מוות שכזה יעלם אל תוך הריק ולא לשיח

Ibid⁷¹

⁷² לקריאה נוספת על ניכוס שיח פוליטי של פגיעות בקרב קבוצות הגמוניות, ראו: Butler, 2016: 23.

⁷³ Butler, 2004: 39

⁷⁴ התייחסותה של באטלר לשאלת ההכרה אינה חדשה. לקריאה נוספת ראו: Rasmus, Willig. "Recognition and Critique: An Interview with Judith Butler," *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, vol. 13, no. 1, 2012, pp. 139-144.

חלופי. פריזמת הפגיעות מאפשרת לדבר כאן על השלב שלפני המוות והאובדן של מי שאינו מצוי במסגרת הנורמטיבית. בשלב זה נוכל לשאול: האם נוכל לראות בכך תרומה ליכולת לשבור את תצורות המחיקה הללו כפי שהתקבעו בחברה?

מושג הפגיעות של באטלר מצטייר בשלב זה בעיקר דרך תפקידו להפנות את נקודת המבט אל עבר המרחב שבו מתרחשת הדעה-הומניזציה – מרחב שבו האלימות מופנית כלפי מי שאינם באמת חיים, כאלה שמצויים בתווך של השתהות בין החיים והמוות. אלה לא יזכו לאקט של התאבלות ציבורית. אם יתקיים סביבם שיח, הוא יהיה שקט ומלנכולי, כזה שבו לא היו חיים, לא היה אובדן, ולא הייתה ישות גופנית, ולפיכך גם לא הייתה פגיעות.⁷⁵ זוהי נקודה שחשוב להתעכב עליה מכיוון שהפגיעות מהווה בעיני באטלר את נקודת המוצא ההכרחית עבור הבנה של המשותף באנושי. חשיבות נקודה זו נובעת גם מכך שכשל בהכרה במי שאינו מסומן יסתיים לעיתים קרובות בהזדהות מסוכנת עם מי שמניע את האלימות כלפי אותו אחר.

ה. המפגש בין האני לאחר: משמעות התגובה ל"פנים" של לוינס

באטלר מסיימת את "Violence, Mourning, Politics" בהצגה של המפגש האתי שיכול לצמוח מההכרה בפגיעות. החיבור "Precarious Life" מתחיל וממשיך מנקודה זו, ועושה שימוש במושג הפנים של עמנואל לוינס, על מנת לנתח את המפגש בין האני לאחר. המפגש, אומרת באטלר, אינו יכול לצמוח ללא שאלה הפנייה (Address). במילים אחרות, אם נקבל את העובדה שאנו לא רק פונות לאחר, אלא באות לידי קיום ברגע זה, אזי נבין כי אם פנייה זו תיכשל, השכל יצביע בבירור על הפגיעות האניהרנטית בעצם הקיום שלנו.⁷⁶ באטלר מתארת את המפגש כרגע משמעותי ובסיסי לקיום האנושי, אשר מציף את הפגיעות בצורה הממשית ביותר. מכיוון שהוא כה טעון במשמעות, באטלר תרה אחר המחויבות המוסרית שמפגש כזה יכול להצמיח, לא מתוך מבט רפלקסיבי או אוטונומיה, אלא להיפך, מתוך מחויבות שצומחת ללא תכנון וממקום בלתי צפוי. באטלר מעמידה את הקורא. ת בפני הקשר שבין מצבי פנייה לבין סמכות אתית. כלומר, היא שואלת מתי השיח הופך למחייב מוסרית, ומהי תרומתם של ערכים הומניסטיים למצב זה.

על מנת לענות על השאלה, באטלר משתמשת ברעיון הפנים של לוינס. היא בוחרת להשתמש במושג הזה כדי להסביר איך ייתכן שיש בידי אחרים יכולת להעמיד בפנינו דרישות מוסריות; דרישות שלא התבקשו על ידינו, ועם זאת אנו לא רשאות וחופשיות לסרב להן. רעיון הפנים, מודה באטלר, קיבל

Butler, 2004: 36⁷⁵

Ibid: 130⁷⁶

פרשנויות רבות, אך עבורה הפנים של מי שלוינס מכנה "האחר" אומנם מעמידות דרישה אתית מול העצמי, אך אין אנו יודעות בוודאות מהי אותה דרישה. הפנים של האחר לא מאפשרות קריאה של איזושהי משמעות נסתרת, ומה שהן מעבירות לא מתורגם ישירות למתכון פעולה ברור.⁷⁷

במהלך הניתוח של באטלר את דברי לוינס, היא טוענת כי המשמעות של התגובה לפנים היא פיתוח ערנות למה שפגיע בחיים של אחרים ולפגיעות של החיים עצמם. הכוונה של לוינס, לדעתה, היא קודם כול להביא לקבלת אחריות ולהבנת משמעות הפגיעות של החיים של האחר כנקודת מוצא אתית. באטלר מצטטת את לוינס, ושם ניתן לאתר חלק משורשי מושג הפגיעות כפי שילך ויתנסח בהמשך כתיבתה. אם כן, על הפגיעות של רעיון הפנים היא אומרת:

"To expose myself to the vulnerability of the face is to put my ontological right for existence into question".⁷⁸

באטלר בוחרת בהקשרו של הדיון הנוכחי לצטט את אמירתו של לוינס על רגע המפגש האתי אך האמביוולנטי עם האחר. אמביוולנטיות זו נובעת מעצם העובדה שהמפגש מתקיים בתווך שבין הדרישה האתית מחד, לפוטנציאל תגובה אלימה מאידך:

"The face of the other in its precariousness and defenselessness, is for me at once the temptation to kill and the call to peace, the 'you shall not kill'".⁷⁹

באטלר מדגישה את הנקודה הזאת. זהו רגע אמביוולנטי מעניין שהפגיעות מייצרת: אלימות מחד ודרישה לשלום מאידך. העמימות והאמביוולנטיות שטמונות בפגיעות ימשיכו ללוות את המושג ולעורר לא מעט מחלוקות, ותיאורטיקניות לא מעטות ינסו להתמודד עימן ועם השלכותיהן. באטלר מודעת לבעייתיות ושואלת:

"Is there something about my apprehension of the other's precariousness that makes me want to kill the Other?"⁸⁰

בניגוד לפרשנות הקלאסית של לוינס, באטלר דווקא ממקדת את הדיון לרפלקסיביות של העצמי ובחשבון נפש אתי. כאמור, באטלר שואלת באופן ישיר אם זוהי הפגיעות הפשוטה של האחר שהופכת לפיתוי רצחני עבורי. הפנייה בגוף ראשון מדגישה את הרצון ליצור מעורבות של הקורא.ת, ולדרבן אותם לתת חשבון אתי על עצמם.

⁷⁷ Ibid: 131. הטענה להיעדר מרשם לפעולה נשמעה גם לגבי הפגיעות אצל באטלר (ראו פרק 1).

⁷⁸ Butler, 2004: 132

⁷⁹ Ibid: 134

⁸⁰ Ibid: 135

האמביוולנטיות היא זו שמסמנת מאבק אתי. לדברי באטלר :

If the Other, the Other's face, which after all carries the meaning of this precariousness, at once tempts me with murder and prohibits me from acting upon it, then the face operates to produce a struggle for me, and establish this struggle at the heart of ethics.⁸¹

באטלר לא מתווכחת עם הטענה כי לוינס ניחן בפציפיזם טהור, בייחוד כשמדובר באיסור על הריגה של האחר גם במצב של הגנה עצמית. נראה שעיקר השימוש שלה בטקסט שלו נועד להצביע על הרגעים בהם צומחת הדילמה של העצמי אל מול האמביוולנטיות והעמימות שהפגיעות של האחר מציגה בפניו בעת שהוא עומד מולו.

באטלר מודה כי קיים חשש לשרידות של העצמי בסיטואציה שכזו, אך עם זאת ניתן עדיין לומר כי הדבר מלווה בחרדה (לרוב לא מודעת) מהאני העלול לפגוע באחר. באטלר מנסה להראות כי אי-האלימות שלוינס מקדם לא מגיעה בהכרח רק ממקום פציפיסטי; דווקא הדיון שהוא מציג מסייע להאיר על הקונפליקט הפנימי של העצמי בין הפחד לחוות אלימות לבין הפחד להפעיל אותה.⁸²

באטלר מתארת את רעיון הפנים של האחר כווקליזציה של סבל. אין המדובר בשפה במובן הלשוני שמגיחה מהכיוון של האחר, היא אומרת, אלא ברגע פוטנציאלי לצמיחת ערנות ומודעות לפגיעות החיים של האחר, רגע שהוא גם מאיים ומעיר את הפיתוי להפעיל אלימות כלפיו :

"[...] the one by which we are wakened to the precariousness of the other's life, the one that rouses at once the temptation to murder and the interdiction against it".⁸³

באטלר מאפשרת לנו להסיק את הרלוונטיות של דברי לוינס לימינו, באימוצו מסגרת חשיבה על הקשר בין ייצוג והאנשה. במובן זה, לחשיבה ביקורתית יש תפקיד קריטי בבחינת המרחב של הייצוג, בו הומניזציה ודה-הומניזציה מופיעות ללא הרף.

עם זאת, לכאורה קיים פרדוקס אצל לוינס, בעת שהוא מעמיד כתנאי להומניזציה פנים שאינן בהכרח פנים אנושיות. אך דווקא פרדוקס זה מאפשר לבאטלר לבטא חשיבה אמורפית יותר ביחס לתנאים של צמיחת הומניזציה במרחבי הייצוג והשיח. לצד זאת, באטלר מדגישה שבניגוד לכוונה

Ibid⁸¹

Ibid: 137⁸²

Ibid: 139⁸³

המקורית של לוינס, ניתן לאתר במרחבים שונים בחברה שימוש בפנים האנושיות עצמן, שבהקשר שניתן להן יתרמו להומניזציה או לדה-הומניזציה של דמותן.

באטלר מצביעה בדאגה על דוגמאות בהקשר זה. היא טוענת כי כשלא משתמעים מהפנים רגע הפגיעות ורגע הסבל, לא יתבצע תהליך הומניזציה של האחר. באטלר מדגישה עד כמה הבנת הפגיעות של חיי אנוש היא תנאי הכרחי למהלך הזה וקשורה אליו באופן אינהרנטי. קיימת חשיבות רבה לנקודה זו מאחר שאופי ההתייחסות אליה הוא מה שקובע את גבולות השיח ביחס לאחר.

באטלר לא מסתפקת בחלק זה בתיאור תיאורטי, אלא מביאה כדוגמה נחרצת ועכשווית את התפקיד של המדיה הוויזואלית. הרי אם הצפת הפגיעות האנושית לא מתבצעת, אין שום דרך להניע חשיבה וביקורת אתית, היא טוענת. בהקשר של מלחמת וייטנאם, היא מראה כיצד נחשפו תמונות שהניעו לפעולה פוליטית. אין זה מקרי שהן לא היו מיועדות לציבור. התמונות הניעו לאבל על חיים שאבדו ולהפנמה של הפגיעות העצומה של האנשים במצב זה. אולם במדיה של ימינו⁸⁴, מתרחש לדעת באטלר תהליך של דה-הומניזציה באמצעות השמת הדגש על החשיבות של מסגרת השיח:

We have been turned away from the face, sometimes through the very image of the face, one that is meant to convey the inhuman, the already dead, that which is not precariousness, and cannot therefore be killed.⁸⁵

באטלר השתמשה בדברי לוינס דווקא כדי להראות כיצד התנאים העכשוויים של הייצוג לא מאפשרים לשמוע את הזעקה של האחר, את זעקת פגיעותו לסבל ולאלימות, כך שהדרישה האתית באמצעות הפנים של האחר נתקלת בחומה בדרכה לאני. לפיכך אין הגעה לידי התלהמות מוסרית שממנה ניתן לצאת לפעולה פוליטית:

If we continue to discount the words that deliver that message to us, and if the media will not run those pictures, and if those lives remain unnameable and ungrievable, if they do not appear in their precariousness and their destruction, we will not be moved. We will not return to a sense of an ethical outrage, that is distinctively for an Other in the name of an Other.⁸⁶

ההתעקשות על הממד הפוליטי שיכול לצמוח מתפיסה מורכבת של הפגיעות, תסתמן כנושא שימשיך לצוף ולעלות בכתיבתה של באטלר. קיימת כאן מגמה של רצון מצידה לרתום את הדיון

⁸⁴ אומנם מדובר בתחילת שנות ה-2000, אולם גם בימינו הטיעון נשאר רלוונטי ביחס להסתה ברשתות החברתיות לאלימות ורצח של מיעוטים. דוגמא אחת מיני רבות: Mozur, 2018.

⁸⁵ Butler, 2004: 150

⁸⁶ Ibid

הפילוסופי אל עבר הפוליטי, אל עבר האקטיביזם, גם אם לעיתים הדבר יעלה במחיר של צמצום הטעונונים וההוכחות הפילוסופיות והשמת דגש על טון יותר אישי, שמבקש לעורר בקוראות. ים אי-נחת מוסרית.

ו. הנימה האוניברסלית

אט אט מתבהר הרצון של באטלר לייצר פרספקטיבה אחרת להבנת המצב הגלובלי העכשווי. האם אכן אבני היסוד שהיא מניחה, כמו ההתייחסות לרבדים אנושיים שעד כה לא היוו בהכרח חלק מהדיון הפוליטי היומיומי, יכולות להוביל לאוריינטציה מחודשת במרחב זה? באטלר מתחילה בניסוח מושג הפגיעות מהמקום הבעייתי ביותר: החשיפה לאלימות; המצב שבו הפגיעות הראשונית של בני אדם זה לזה נחשפת במובן הזוועתי ביותר, בעת שאנו נתונים לאחר ללא שליטה וחיינו עלולים להימחק בהינד עפעף.⁸⁷

תיאור הפגיעות בחלק זה מוצג כסוג של כאוס חברתי שמקיף את כולנו, כמכנה משותף של כלל האנושות. ניתן לתהות מהי המטרה בתיאור האוניברסלי הזה, שלרוב לא מאפיין את באטלר. עם זאת היא כותבת:

"In a way, we all live with this particular vulnerability, a vulnerability to the other that in part that is part of bodily life, a vulnerability to a sudden address from elsewhere that we cannot preempt."⁸⁸

חרף הטון המשתמע מהטקסט, באטלר מודעת לחשיבות ההשפעה שיש למצב החברתי והפוליטי על מידות הפגיעות השונות ואינה מזניחה השפעה זו, בייחוד בעת שמדובר בקבוצות מדוכאות ובמיעוטים. במובן זה וגם לאורך הטקסט, היא מבטאת את טבעה האמביוולנטי והפרדוקסלי של הפגיעות. מחד עצם היותה אוניברסלית ומכלילה, ומאידך היותה סמן לאלימות החברתית והפוליטית של הסביבה כלפי קבוצות חברתיות שונות.

האלימות לא פוסחת על ישויות ריבוניות. הכחשה שלה או הכרה בה יכולות להשפיע על התנהלותן במציאות הפוליטית הגלובלית העכשווית. הכרה בפגיעות בהקשר זה למשל, תהווה עבור ישות פוליטית את הבסיס לדרישות לפתרונות פוליטיים נון-מיליטריסטיים. זאת אל מול הכחשתה של

Ibid: 29⁸⁷

Ibid⁸⁸

אותה פגיעות שתבוא לידי ביטוי באשליה של אדנות, העלולה בתורה להאיץ אלימות ומלחמות. באטלר מבטאת בחלק זה באופן ברור שאיפה נורמטיבית ביחס לרובד הפוליטי של הפגיעות:

We must attend to it, even abide by it, as we begin to think about what politics might be implied by staying with the thought of corporeal vulnerability itself, a situation in which we can be vanquished or lose others.⁸⁹

באטלר מניחה בפנינו תמונה של מציאות חברתית, שבמטרה להחזיר כל פעם מחדש אשליה של סדר, מתקיימת בה הכחשה עקבית של הפגיעות וסיום מהיר של האבל.⁹⁰ גם כאן, כמו ביחס לעצמי, האבל משחק תפקיד מרכזי בראייתה של באטלר. זאת מכיוון שלרוב הוא מופעל כתגובה לפגיעות האינהרנטית הטבועה באנושות; דווקא משום כך קיים בו פוטנציאל פוליטי להביא להזדהות ולסולידריות ומשם לאופציה של תגובה פוליטית שונה ממה שהורגלנו אליו:

To grieve, and to take grief into a resource for politics, is not to be resigned to inaction, but it may be understood as the slow process by which we develop a point of identification with suffering itself⁹¹

נראה כי באטלר מסמנת פעולה שלכאורה נתפסת כפסיבית וכמין כינוס של העצמי כנקודת מוצא לפעולה אקטיבית. היא מעלה על נס את תחושות הכאב והעצב המלוות את האבל, תחושות שהחברה והתרבות מעדיפות להדחיק לשוליים. בכך מתמודדת באטלר עם האתגר של שילוב בין שיח הקולקטיב לבין שיח העצמי ביחס לאבל ולאובדן, באופן שהאחד לא סותר את השני, אלא להיפך, הם משמשים כנקודת מוצא זה לזה. יתרה מכך, במקום הזה רגע האובדן מסתמן כרז ליכולת לשאול ולתהות באופן רפלקסיבי:

"Who have I become? What is left of me? What is it in the other that I have lost?"⁹²

שאלות אלה, כותבת באטלר, מציבות את האני במקום הבלתי נסבל של חוסר ידיעה. עם זאת, ההימצאות במרחב זה היא קריטית, מכיוון שהיא אידיאלית לתחילת תהליך ההבנה של המצב

Ibid⁸⁹

⁹⁰ ניתן להוסיף כי להכחשה זו מתלווה גם המושג "חוסן", במובן של התאוששות מהירה בלי להתעכב על המשמעויות של הפגיעות. שרה ברקה (Bracke) כותבת על המשמעויות של פגיעות והתנגדות במציאות חברתית של חוסן חברתי ואינדיבידואלי כפי שזה בא לידי ביטוי בתרבות הפופולרית. באשר לבאטלר, היא טוענת כי כתיבתה על פגיעות משמשת בין היתר כבסיס לביקורת האתוס של החוסן המחפש להתגבר על הפגיעות. (Bracke, 2017: 52-75).

Butler, 2004: 30⁹¹

Ibid⁹²

הקיומי ובו ה- Relationality הבלתי נמנע של האנושות. זוהי אחת מנקודות המוצא התיאורטיות העיקריות שבאטלר מתווה ביחס לפגיעות. עם זאת, האתגר שבאטלר תתמודד איתו בהמשך יהיה היכולת לעבור ממרחב זה של העצמי אל עבר הפגיעות של האחר.

באטלר מזכירה שהיא לא מאדירה את הפגיעות כמין אידיאל של מכנה משותף ושוויוני בין בני האדם, שלכאורה כל מה שצריך הוא להתחבר אליו ולהנכיח אותו. תחת זאת היא מדברת על היכולת לראות את מי ששקוף, לראות ולהנכיח את אי-השוויון לא רק בנוגע לזכויות ולהכרה אלא גם בנוגע למוות, ולתיוג של האנושי בכלל; היכולת להרים את הראש ולהיוודע מי היעדרו "זוכה" להיחשב כאובדן ומי נחשב לבעל זכות קיום בעולם.⁹³ הפגיעות במובן זה משמשת כפריזמת התבוננות, שדרכה האני עובר בין עצמו, בין הקולקטיב ובין האחר, ובאטלר שואפת להוכיח את הפוטנציאל הפוליטי והאתי של פעולה זו, ויותר מכך להראות כמה פעולה זו הכרחית דווקא מכיוון שהיא דורשת מאמץ לא פשוט.

מול זאת ניתן לתהות כיצד על פי פריזמה זו של באטלר יש להתייחס לשיח חברתי שבו לאו דווקא מתקיימת הכחשה של הפגיעות והדחקתה באופן שיטתי כפי שבאטלר מפרטת, אלא דווקא האדרה ואפילו יצירת אשליה של פגיעות נצחית אך בעיקר בלעדית לקבוצה אחת.

בטקסט הנוכחי, לא ניתן להצביע באופן מובהק על מקום שבו באטלר מכירה בסכנת השימוש בפגיעות כהצדקה מתמשכת לפגיעה באחר עד כדי שלילת אנושיותו. במובן זה, האבל למשל, ישמש כזרז קולקטיבי לתגובה פוליטית אלימה בשם של אלו שחייהם נחשבים לאובדן.

בדיונה בפן האקטיביסטי, מתייחסת באטלר לזווית הפמיניסטית ומבקרת לא מעט את הפמיניזם הליברלי, בעיקר על כך שמצד אחד הוא מכחיש את פגיעותו ומצד שני הוא מנצל ומעודד מאפייני פגיעות במדינות עולם שלישי, במטרה להפוך את תושביהם ל"אחרים" הזקוקים לסיוע. עם זאת, היא לא מזניחה את התרומה של החשיבה הפמיניסטית ומודעת היטב לתפקיד של הפמיניזם בשאלות על הפגיעות ובחשיבות שהוא מייחס לנושא. הפנייה לפמיניזם באופן קונקרטי, נעשית בין היתר מתוך התפיסה שנשים מכירות מקרוב את השאלות הללו, ואת ההתחבטויות בנוגע לאסטרטגיה הטובה ביותר בהינתן הפגיעות האינהרנטית של נשים בחברה הפטריארכלית, שאינה סותרת הפעלת אלימות ודיכוי בין קבוצות ובין הנשים הנמנות בתוכן.⁹⁴

Ibid: 31⁹³

Ibid: 42⁹⁴

באטלר תוהה אם ישנה דרך שלא טומנת בחובה אלימות חקיינית או מוות אפקטיבי, דרך שיוצאת ממעגל האלימות עצמו. האפשרות הזאת נובעת מהדרישה למציאות ולעולם שבהם פגיעות גופנית היא מוגנת מבלי לעקר אותה, ויש בהם התעקשות ודגש על "Corporeal Vulnerability".⁹⁵

חשיבות ההכרה בפגיעות מתחילה להתבהר ככזאת שנובעת מעצם יכולתה להצמיח מפגש אתי או לפחות לפתוח פתח מסוים אליו. ההכרה בפגיעות חייבת להיות מלווה בידיעה שמפגש אתי אינו כורח המציאות ואין שוב ערובה להתרחשותו ולמניעת תוצאה אלימה. זוהי הנקודה שבאטלר מבהירה דרכה את טבעה האמביוולנטי וההפכףך של הפגיעות.

ז. הקריאה להמשך הפוליטיזציה של הפגיעות

בפרק זה ביקשתי להציג את מה שאני מכנה "שורשי הדיון בפגיעות". זאת בכדי לשרטט את המהלך שדרכו באטלר מתחילה לנסח את תפיסתה לגבי פגיעות ובייחוד לגבי הפוטנציאל הפוליטי שלה. למעשה, תוך כדי הדיון בטיעונים של באטלר, ניתן להבחין כי למעט איזכורו של לוינס, לא ניתנות כמעט שום הפניות להוגים או להוגות אחרים. עובדה זו מבליטה את היותו של הטקסט מסה פוליטית בעיקרו, ומבקש לגעת ברבדים האנושיים ביותר שאין עליהם עוררין. מעבר לכך, בטיעוניה השונים נראה שבאטלר מנסה להדגיש את התהייה כיצד ייתכן שהפגיעות נתפסה עד כה כתיאור/מושג א-פוליטי.

מבחינה מתודית, שרטוט המהלך של באטלר בחלק זה התנהל במקביל בשני מישורים. הראשון התייחס לצורת הכתיבה של באטלר ובעיקר לאופן שבו היא מנסחת את פניותיה לקורא. ת. כאן בלטה הישירות בכתיבתה, כמו גם הנחת פגיעותה שלה ככותבת וכבת אדם. אלו התגלו כאמצעים מכוונים להפיכת חווית הקריאה לרלוונטית מעבר להצגת רעיונות תיאורטיים גרידא; לכזו שיוצרת השפעה אנושית ופוליטית על הקורא. ת.

המישור השני, הוא כאמור המישור התמתי. האבל והאובדן הם דרכי קיצור לאלמנטים בסיסיים של חוויית הקיום האנושית. ככאלה, באטלר משלבת אותם באופן כמעט טבעי בין הרבדים השונים של הקיום, כלומר תחילה בדיון על האני שחוה אובדן של אחר ועל המשמעויות של אובדן זה לגבי חייו ולגבי העצמי שלו. בהמשך מדובר על חשיפת הגוף הקורפורלי לאיום מפני אלימות שעלולה

Ibid: 43⁹⁵

להוביל למוות. לבסוף תפיסת המציאות דרך ראי ה- Relationality, הובילה את באטלר למה שנדמה היה כמטרה הסופית ובעיקר הפוליטית של הדיון: האחר.

האחרות מסמנת כאן, את הפוליטיזציה של הפגיעות. הדיון של באטלר מתחיל בסופו של המאמר "Violence, Mourning, Politics". שם מתחילה באטלר לדון במי שמודר מקטגוריות האבל והאובדן. אלה שדרכם היא יצרה הזדהות עם הקוראות. ים משמשים כעת להדגשת הדיכוי של מי שלא זכאים להתאבלות עליהם ומי שאובדנם אינו מוכר: "The Ungrievable". אותו דיון ממשיך לטעמי גם בחלק מ-"Precarious Life", אך הפעם דרך השימוש בפריזמה של לוינס, שאותה מאמצת באטלר כאמצעי יעיל לניתוח וביקורת של שיחים חברתיים. נקודה זו, שבעיניי מסמנת את המטרה העיקרית של הדיון של באטלר בחלק זה, מציבה בסופו את דבר את הקוראת. בפני אחד מהעולות המוסריים הבסיסיים של האנושות.

הדיון באחר ובמפגש עימו על סך חלקיו השונים מבלי לטשטש את העצמי, מרמז על צורך בשינוי ובקבלת אחריות מוסרית גם ברמה הקולקטיבית. באטלר למעשה מותירה אותנו עם השאלה: היכן מצוי הסובייקט במקום שכזה? האם בכלל אפשרי לדון באחריות אתית במסגרת תפיסה של Relationality?

אם עד כה התייחסתי לדיון שמוביל אותנו להרהר ולהעמיק בפן הפוליטי של הפגיעות כפי שהוא בא לידי ביטוי ומתנסח בכתיבתה של באטלר, הרי שבפרק הבא ארצה לדון בפן האתי. הטיעונים של באטלר, כפי שהראיתי בפרק זה, מביאים אותנו לשאלות על פגיעותו של העצמי ביחס לאחר ולהיפך, אבל גם לשאלות לא פחות חשובות על תנאי צמיחתו של הסובייקט בדיון הזה. זאת מתוך הנחה כי לא ניתן להבין את אופן ניסוח תפיסת הפגיעות אצל באטלר מבלי להתייחס אליה כמתווה תיאורטי לניסוח תפיסה אלטרנטיבית לנאו-ליברליזם. ככזאת, ארצה לטעון, הנדידה אל עבר המחוזות של תנאי צמיחתו של הסובייקט היא הכרחית.

3. מה בין אתיקה לפגיעות? תרומתו של רעיון הפגיעות לתשאול האתי של העצמי

בפרק זה יוצגו וייבחנו המקומות בהם ניתן לאתר את ניצני שיח הפגיעות בדיון על האתי של באטלר. במהלך הפרק יובהר מהו האתי עבור באטלר וכיצד רעיון הפגיעות משתלב בו. בניסיון לענות על שאלות אלו ייבחנו חלקים מסוימים מספרה *Giving an Account of Oneself*⁹⁶. כבר מכותרת הספר אפשר ללמוד שכוונתה של באטלר אינה חד-משמעית. מבט חטוף מעלה את התהייה אם קיימת בה רמיזה לאקט רפלקסיבי שנושא בתוכו מטען מוסרי (בייחוד אם מדובר על העצמי ביחס לאחר), או שלחלופין ניתן לפרש אותה דווקא כקריאה לפירוק ולערעור של אותו עצמי, ואם כן, מה המשמעויות של פעולה כזו במובן האתי. הניסיון להשיב על שאלות אלו לא יחרוג מהמסגרת של תפיסת הפגיעות של באטלר. הדיון בהן דווקא ידגיש את המקום המרכזי של רעיון הפגיעות ואת האופן שבו הוא מאפשר לבאטלר להרחיב את הדיון על העצמי אל עבר מחוזות תנאי הצמיחה של המוסר והסובייקט מבלי לזנוח את בסיס הפגיעות.

אף על פי שסגנון כתיבתה של באטלר ב-*Giving an Account of oneself* שונה מזה שב-*Precarious Life*, ההנחה בפרק זה היא שהמסגרת המחשבתית של הפגיעות, כפי שהתנסחה עד כה על ידי באטלר, עדיין נוכחת ואף ממשיכה להתפתח, כפי שאראה בפרק זה⁹⁷. התפתחות זו מתבטאת בעיקר באופן שבו באטלר משתמשת בסט המושגים הנלווה לפגיעות, במטרה לגבש פוטנציאל להשלכות פוליטיות ואתיות שיעלו מתוך הדיון בשאלה הנוגעת לנתינת דין וחשבון על העצמי. הדיון מאתר למשל את המקומות שבהם קיומו של העצמי והסובייקט אינו אחיד וקוהרנטי, אלא מתגלה כישות פגיעה. בבסיס דיון זה מצויה ההנחה כי הפגיעות המדוברת אינה מניבה בהכרח שלילה מוחלטת של היכולת לקבל אחריות אתית. זהו המקום שבו באטלר מתחילה את הדיון בדבר שאלת קיומה של היכולת לקבל אחריות אתית בפני האחר. מהי אם כן, המשמעות של האחריות הזו, ואיזה פוטנציאל לשינוי פוליטי יכול לצמוח ממנה?

אחת המטרות העיקריות בפרק זה תהיה לעקוב אחר רציונל המהלך התיאורטי שבאטלר מתווה, באמצעות חלוקה לתמות שונות המובילות האחת לשנייה. כמו כן, חלוקה זו תסייע להבין את הרציונל העומד מאחורי מבנה הכתיבה של באטלר בדיון האתי; את הצורך האינהרנטי שלה לחזור

⁹⁶ Butler, 2005

⁹⁷ ניתן במידה מסוימת גם ליצור רצף ישיר בין *Precarious Life* לבין *Frames of War: When is Life Grievable?* (Butler, 2009) – רצף של ניסיון העמקה באחר. עם זאת, בהקשר הנוכחי המטרה היא דווקא לטעון כי מסגרת המחשבה של הפגיעות נותרת אצל באטלר גם במקום הלא טריוויאלי של הדיון בסובייקט.

ל"מקורות" של הסובייקט בכדי ליצור תשתית חדשה, בין היתר כזו שמבוססת על תפיסה של פגיעות, בכדי להיענות לאתגר של נתינת דין וחשבון אתיים על העצמי, בדגש על הפוטנציאל הטרוספורמטיבי של פעולה שכזו ביחס להכרה באחר.

מבחינה מבנית, התמה הראשונה תעסוק בתנאי הצמיחה והעיצוב של המוסר. זאת בכדי להוביל לדיון העיקרי על שיח הנורמות החברתיות ומעמד העצמי ביחס אליו. שם ארצה להתמקד בעיקר ביכולת של אותו עצמי לסדוק את הנורמות מעצם המודעות לתנאי צמיחתו השבריריים כסובייקט. בחלק האחרון אתייחס לרגע הפנייה לאחר, הפעם על רקע התשתית האתית שבאטלר ביססה ושאותה אבחנו בפרק זה.

I. תנאי צמיחתו של המוסר

באטלר בוחרת להציג חלק מעיקרי המהלך התיאורטי שהפילוסוף תיאודור אדורנו מבצע ביחס לתנאי צמיחתו של המוסר אצל האני⁹⁸ (The I), שאותם היא מאמצת כנקודת פתיחה לדיון בתנאי צמיחתו של הסובייקט. באטלר מציגה בפנינו מענה לשאלות בשלושה רבדים: מה צריך לבחון כשבאים לדבר על תנאי צמיחה, בפני מה אנו עומדות. ים בעת שאנו עושות. ים זאת, ואילו אתגרים הדבר מציב בפנינו.

א. התהייה המוסרית

תחילה בוחרת באטלר להתייחס לרובד האלים של האוניברסליות, מה שבהמשך היא תכנה "שיח הנורמות החברתיות". נראה כי הדבר נובע מרצונה להדגיש קודם כל את מה שחיצוני לסובייקט ולמידת השפעתו עליו. הבעיה, היא טוענת בעקבות אדורנו, אינה באוניברסליות ככלל, אלא בתגובתה לפרטיקולריות תרבותית ובכשל בניסיון לנסח את עצמה מחדש בתגובה לתנאים החברתיים והתרבותיים שמולם היא פועלת. אוניברסליות אינה אלימה בהגדרתה, מסכימה באטלר, אולם ישנם תנאים שבהם היא אכן יכולה להפעיל אלימות. אחת התרומות העיקריות של אדורנו לדיון של באטלר היא ההבנה שאלימותה של האוניברסליות (שיח הנורמות) מורכבת בחלקה מאדישותה לתנאים חברתיים – תנאים בעלי יכולת לאפשר או למנוע את קיומם של חיים אנושיים.⁹⁹

⁹⁸ ניתן להבחין בין ה"אני" ל"עצמי" באמצעות ההבנה כי הראשון נועד לתאר ישות חברתית, ואילו השני מאופיין במבט אינטרוספקטיבי שלכאורה מנותק ממה שחיצוני לו. במונח מסוים, הקושי להבדיל באופן ברור בין המושגים, מטרתו להטיל ספק בקיום הקוהרנטי שלהם.
⁹⁹ Butler, 2005: 7

נראה כי הבחירה לדון באתיקה האוניברסלית ובהשפעתה על שאלות מוסריות אינה מקרית. דומה כי יש כאן מהלך שבא להדגיש את החשיבות של ההקשר החברתי-היסטורי כנקודת מוצא בעת עמידתו של העצמי או הסובייקט בפני תהיות מוסריות. באטלר מניחה, בעקבות רעיונותיו של אדורנו, שהכוח של המוסר הוא בעיצובו של הסובייקט. עם זאת, אותו סובייקט עדיין צריך למצוא את דרכו לגיבוש אותה תפיסה מוסרית. אופן המציאה של הדרך הוא זה שמעניין את באטלר, לטעמי בעיקר מכיוון שחקירתו מחייבת התבוננות ואיתור של השפעות חיצוניות ופנימיות כאחד. נראה כי באטלר מאמצת את התפיסה כי המוסר מציב בפני הסובייקט סט של נורמות קבועות שאותן הוא לרוב מאמץ, אך עם זאת ניתן לשאת ולתת לגביהן.¹⁰⁰

משא ומתן זה אפשרי, טוענת באטלר, דווקא בגלל תנאי הצמיחה של המוסריות בעת המודרנית, כפי שמפרש אותם אדורנו. באטלר מתבססת בעיקר על תפיסתו הגורסת כי ההקשרים החברתי וההיסטורי לא נפרדים מהתהייה המוסרית, אלא אף מתנים את האופן והצורה שבהם השאלה המוסרית מתנסחת אל מול העצמי, כמו גם אל מול הזולת.¹⁰¹

באטלר מצביעה על כך שהאתי עצמו אינו אובייקטיבי, ולרוב משחק תפקיד באלימות הנורמות. הבחירה בדיון באלימות, שקיים קושי לזהותה כסממן ברור של דיכוי, נעשית דווקא משום שבאטלר מעוניינת לדבר על האחר שאינו מזוהה כאנושי, על המסגרת של הנורמות שמתנה את הזיהוי של האחר כמי שראוי לחיות. זוהי תפנית, משום שהדיבור על אלימות הנורמות שונה מהדיון על אלימות במובנה הקלאסי, שמובילה ישירות לפגיעה פיזית ולדיכוי הנראה לעין. כך שהבחירה של באטלר באדורנו ובניסוחו לדיכוי ההגמוני משרתת אותה בכך שהיא מאפשרת הישארות במרחב האתי-פילוסופי.

אדורנו מדגיש, מסבירה באטלר, את המקום והמשמעות של קיומו של היחיד וכן ואת משימתו להתאים את המוסריות לעקרונותיו בד בבד עם התנגדות לאלימות מוסרית (אוניברסלית), ולתיאורו של האני¹⁰² כישות מקרית, שרירותית, המנותקת מתנאי צמיחתה ההיסטוריים והחברתיים.

באטלר מאמצת לחיקה את תפיסתו של אדורנו ביחס לאני שפועל לכאורה בעולם :

Ibid: 10¹⁰⁰

Ibid: 6¹⁰¹

¹⁰² באטלר לא תמיד עקבית בשימושה במושגים "האני" ו"העצמי". לעיתים הדבר תלוי בהוגה שעימו היא מתדיינת. "האני" (The I) יופי לרוב בהקשר החברתי, ואילו "העצמי" (The Self) יופיע כאשר באטלר תדבר על עצם קיומו של סובייקט ויכולתו לתת דין וחשבון אתי.

There is no "I" that can fully stand apart from the social conditions of its emergence, no "I" that is not implicated in a set of conditioning moral norms, which, being norms, have a social character that exceeds a purely personal or idiosyncratic meaning.¹⁰³

תפיסה זו אם כן, מותירה בידי באטלר את השאלות שילוו אותה בחלק זה והן: לאור כל זאת, מה האני הזה מכיל? מול מה הוא פגיע? ובאילו תנאים הוא יכול להחיל מוסריות, או אכן לתת דין וחשבון אתי על עצמו? ניתן לראות בבירור כי באטלר מניחה כאן את התשתית התיאורטית לכוונתה לבחון את האני, ובהמשך את היכולת האתית שלו כלפי האחר, כל זאת במקביל לבחינת פגיעותו של האני אל מול תנאי צמיחתו החברתיים והתרבותיים.

ב. עמימותו של העצמי

השאלות שבאטלר מעלה בדיונה בעקבות אדורנו מציגות אותה כמי שמחפשת גם אחר שורשי העצמיות. גם אם באטלר לא מודה בכך, החיפוש הזה בהכרח מניח את הפגיעות כחלק אינהרנטי מהקיום האנושי במובן הפיזי, אך גם במובן הפילוסופי, דבר שאינו מובן מאליו. הבחירה של באטלר להתמקד בתשאול המוסרי של העצמי¹⁰⁴, או במילותיה: "Giving an Account of one self", מצביעה על שאיפתה לנסח אותו כמרחב שממנו ניתן ואף רצוי להסיק מסקנות רבות לגבי העצמי וסביבתו. הבחירה בזירה הזאת כרוכה בפרדוקסים לא מעטים שבאטלר לא תמיד ששה ליישב, ולעיתים אף נדמה כי היא מותירה אותה עמומה בכוונה תחילה. האם מטרת העמימות הזו היא דווקא להביא את העצמי לפעולה של שינוי בעולם?

באטלר מתארת תחילה את הקושי בתשאול העצמי המוסרי:

[...] when the 'I' seeks to give an account of itself, it can start with itself, but it will find that this self is already implicated in a social temporality that exceeds its own capacities for narration; indeed when the I seeks to give an account of itself, an account that must include the conditions of its own emergence, it must, as a matter of necessity, become a social theorist.¹⁰⁵

¹⁰³ Butler, 2005: 7

¹⁰⁴ כלומר, האני שואף לתת דין וחשבון על העצמי שלו. במובן הזה, האני הוא הפעיל ואילו העצמי מסמן את המרחב שבו קיימות השפעות חברתיות ותרבותיות והוא אינו בעל קיום במנותק מהקשר זה. כאמור חרף הבחנה זו, לעיתים ההגדרות חופפות זו את זו.

¹⁰⁵ Butler, 2005: 7-8

אפשר לראות בבירור שבעת בחינת הפגיעות של האני, באטלר רומזת לקיומה של פגיעות אל מול הטמפורליות החברתית, זו שגוברת על היכולת ליצור נרטיב של העצמי בנפרד מהתנאים החברתיים שיצרו אותו. באטלר מציגה מרחב שבו הדבר כלל לא אפשרי; מרחב שבו האני עצמו פגיע לתנאי היווצרותו. היכן אם כן זה מותיר אותו? היכן היכולת לקבל אחריות ולפעול בצורה אתית במרחב שכזה?

אין זה מקרי שבאטלר הותירה את העיסוק באני, בעצמי ובפגיעותם במרחב של הסוגייה האתית. זאת מפני שהמרחב הזה מאפשר לבחון את המצבים בהם הסובייקט מחויב לפגוש את עצמו. מהלך זה מציף, בין אם בכוונה תחילה ובין אם לאו, את הפגיעות האינהרנטית הטמונה במציאות קיום של Relationality. בהינתן זאת, מהן ההשלכות של הדיבור על הקשר לאחר? המענה של באטלר הוא שהסיפור של האני לא נמצא לחלוטין בבעלותו:

"[...] the 'I' has no story of its own that is not also the story of a relation – or set of relations – to a set of norms".¹⁰⁶

חוסר הבעלות, שבאטלר מכנה "Dispossession", הוא ביטוי שימשיך להופיע בכתיבתה לא מעט לצד הפגיעות, בעיקר מכיוון שזהו ביטוי למיקומו של הסובייקט במקום מעורר ומעורר ספק בעצמיותו. עם זאת, באטלר מבהירה שהכוונה היא לא שאיבדנו את הבסיס הסובייקטיבי לחשיבה אתית. להיפך, חוסר הבעלות הוא התנאי לצמיחתה של המוסריות. זוהי נקודה שבמובנים רבים מכפיפה את יכולת החשיבה הסובייקטיבית למסגרת של פעולה אתית מול האחר, מה שפותח צוהר לטריטוריה לא מוכרת.

זה גם מה שמאפשר לבאטלר, המניחה חוסר בעלות של האני על העצמי, לא לשלול מהסובייקט את הפעולה האקטיבית, בעיקר בתצורה של חשיבה ביקורתית כחלק מהאחריות והדיון המוסרי:

"If the 'I' is not at one with the moral norms, this means only that the subject must deliberate upon these norms, and that part of deliberation will entail a critical understanding of their social genesis and meaning".¹⁰⁷

באטלר מאמצת גם את תפיסתו של אדורנו המתארת את הקונסטלציה של האתיקה בתנאים החברתיים כדיאלקטיקה שלילית. מדובר באסטרטגיית מחשבה. קרי, כאשר הטענות

Ibid: 8¹⁰⁶

Ibid¹⁰⁷

לאוניברסליות מתגלות כלא אוניברסליות כלל, נוצר פער בין הפרטיקולרי לאוניברסלי. קיומו של פער זה, טוענת באטלר בעקבות אדורנו, הוא התנאי ההכרחי להיווצרותה של חקירה אתית. האוניברסלי לא רק סוטה מהפרטיקולרי, אלא קשור גם במה שהאינדיבידואל חווה, וזה מה שהופך חוויה פרטיקולרית של אינדיבידואל להתנסות של מוסר.¹⁰⁸

אחד המקומות בהם ניתן לראות את הפער המדובר הוא בשיח הנורמות ביחס למוסר. לטענת באטלר זהו אחד ממקורות הדיכוי הנפוצים ביותר. היא טוענת כי יש לתהות אם האני שצריך להתאים את חייו לנורמות אינו מותנה בהן בעצמו, באותן נורמות שמבססות את ה"חיות" (האפשרות לחיים, Viability) של הסובייקט. לטענת באטלר טמון כאן פער: זהו דבר אחד לומר שהסובייקט חייב להתאים את עצמו לנורמות, אך דבר אחר לטעון כי חייבות להיות נורמות מסוימות שמתנות את קיומו של מרחב אונטולוגי עבור קיומו של סובייקט.

אם עד כה באטלר התייחסה להתנסות של מוסר, למשמעותה עבור האינדיבידואל, ולשאלה מה היא מציבה בפניו, בשלב הבא היא מתמקדת בשורשי המוסר ובמשמעויות לגבי עיצובו של הסובייקט. במסגרת העיסוק בנתינת דין וחשבון על העצמי, באטלר מסרבת באופן עקבי לתת תשובות סופיות ביחס למשמעויות של התשאול המוסרי כחוויה פרטיקולרית לכאורה. תחת זאת היא מותירה באופן מכוון את העמימות, במטרה להמשיך ולהעלות ספקות נוספים בקשר לאותו עצמי ולחשבון האתי שביכולתו לתת.

ג. השלכות על ההכרה כסובייקט

בניסיונה לנסח את האופן שבו העצמי מגיע אל הווייתו כסובייקט רפלקסיבי, מאמצת באטלר את הניתוח של פוקו¹⁰⁹ לכוח הממשמע של השיחים החברתיים (Disciplinary Power). עבור פוקו, טוענת באטלר, המהלך של בחינת האופן שבו המוסר צומח אצל הסובייקט מבוסס על ההנחה כי העצמי הוא אובייקט שיש לבחון את עיצובו הקדם-מודרני.

באטלר טוענת שבעוד ניטשה תיאר את צמיחת הרפלקסיביות של העצמי כתוצאה מפחד מפני עונש על גרימת סבל לאחר¹¹⁰, פוקו הציע צורת חשיבה אחרת על הקשר שבין נורמות מוסר לעיצוב הסובייקט. בדומה למה שבאטלר מנסה לעשות כעת, פוקו החל לחשוב מחדש על ספרת האתיקה,

Ibid: 9¹⁰⁸

¹⁰⁹ באטלר התייחסה כבר בעבר למקורות פוקואניים. השימוש המוכר ביותר שלה הוא בתיאוריה של פוקו על המיניות (תולדות המיניות) בספרה "צרות של מגדר" (Butler, 1990).

¹¹⁰ Butler, 2005: 14. באטלר מתייחסת לניטשה: Nietzsche, 1969: 80.

כאשר הדגש ניתן בעיקר על האופן שבו קודים התנהגותיים ספציפיים גרמו ליצירת סוג מסוים של סובייקט.

בהקשר הנוכחי, באטלר כותבת כי ידוע שאחת המסקנות העולות מכתבתו ההתחלתית של פוקו הן שהסובייקט הוא תוצר של שיח, אולם בכתבים המאוחרים שלו הוא ניסח זאת מחדש והוסיף מורכבות רבה יותר לעניין. כאן המקום לשאול: האם באטלר עברה תהליך דומה בכוונה תחילה? האם העיסוק בפגיעות משמש כיריית פתיחה לשינוי? כלומר, האם בדומה לרעיונותיו של פוקו לגבי הסובייקט – שמהם באטלר אימצה לא מעט – אפשר לומר שקו מחשבתה ביחס לאתיקה ולאחר עובר אף הוא תהליך שדורש ניסוח מחודש לבחינת תנאי צמיחתו של הסובייקט?

בחירתי בהצגת רעיונותיו של פוקו בחלק זה, מטרתה להבליט את רצונה של באטלר להעניק גמישות מחשבתית לסובייקט; להראות שקיימת דרך פעולה לאתיקה, שבסופו של דבר יכולה לקרב לפעולה פוליטית. באטלר מתעמקת בתיאור פעולת הביקורת של פוקו כפתח לפעולה של התנגדות. ראשית, היא מראה כי פוקו הניח שהסובייקט מתעצב דרך יחסיו לסט של קודים, מרשמים או נורמות, ובעיקר שהוא הדגיש כי הוא עושה זאת בדרך ש:

"(a) reveal self-constitution to be a kind of *poesis*¹¹¹ but (b) establish self-making as part of the broader operation of critique".¹¹²

אפשר לראות בבירור שמוצגת כאן פרקטיקה של ביקורת, שלמעשה מגשרת בין הדיון התיאורטי על שיח הנורמות לבין תחילת התנגדות ומגיעה עד להוספת ממד פילוסופי לאקט האקטיביסטי של שינוי ופעולה שבאטלר שואפת לנסח. באטלר אומרת שנכון שיש כאן דיון על עיצוב הסובייקט ופרקטיקה של ביקורת, אך יש לזכור שזו נעשית בגבולות השיח, משמע בגבולות הנורמות.

טיעון זה מאפשר לה לשלב את סוגיית הפגיעות על ידי תיאור בני האנוש, ובמיוחד הסובייקטיביות והקיום שלהם, כפגיעים תמידית לנורמות ולגבולות שהן מציבות. ההגדרה של הפגיעות מתאימה כאן, בין היתר מכיוון שאם ישנן חריגות מגבולות אלו, קרוב לוודאי שהן יביאו לאלימות ולפגיעה

¹¹¹ מקור המושג ביחס ליצירה הפואטית בתורה האריסטוטלית (מקור ביוונית: ποιησις). באופן כללי ניתן להגדיר זאת כפעולה שבה האדם מביא לכדי מימוש דבר שלא היה קיים קודם לכן. אצל באטלר המושג קיבל מקום מרכזי בכינונו של הסובייקט.

¹¹² Butler, 2005: 17

ממשית. כלומר: מידת הפגיעות כפי שבאטלר מתארת בחלק זה, תלויה במקום של היחיד על רצף גבולות הנורמה. ניתן לכנות זאת "אלימות נורמטיבית". באטלר כותבת:

"There is no making of oneself outside of a mode of subjectivation, and hence no self-making outside of the norms that orchestrate the possible form that a subject may take."

113

אי לכך, תפקיד הפרקטיקה של הביקורת במציאות שכזו הוא לחשוף את נקודות התורפה של הנורמות:

"The practice of critique then exposes the limits of the historical scheme of things, the epistemological and ontological horizon within which subject come to be at all." ¹¹⁴

הפגיעות והחשיפה של האני במקום הזה מתבהרות כאקטיביות למדי. כלומר, באטלר מתארת מציאות שבה ניתן למעשה להימצא באופן מודע במקום פגיע, שביכולתו להיות מקום של כוח והתנגדות:

"To make oneself in such a way that one exposes those limits is precisely to engage in an aesthetics of the self that maintains a critical relation to existing norms." ¹¹⁵

באטלר מצטטת את פוקו בדבר ה-Moral Conduct ואת הטענה כי מדובר בעיצוב של העצמי כ-"ethical subject" ¹¹⁶. כאן הסובייקט מסיר מעצמו את הגבולות שסובבים את החלק בעצמי שמולו הוא רוצה להגדיר את עמדתו ושבפניו הוא מעוניין לתרגל את הפרקטיקה המוסרית, ומתקבלת החלטה מודעת על צורה מסוימת של הווייה שתשרת את המטרה המוסרית הזאת.

בבואנו לבחון זאת ביחס לרעיון הפגיעות והקשר לאתיקה, הכוונה תהיה שניתן לעצב את העצמי כסובייקט אתי על אף גבולות של נורמות כאלה או אחרות. טענה שכזו מניחה בראש ובראשונה כי העצמי פגיע לנורמות, שעלולות לעיתים לגרום לכינון הווייה שאינה אתית. לפיכך, המוסר אינו נובע בהכרח מהנורמות. לעיתים קרובות קורה אפילו ההיפך. מה שפוקו מציע ושבאטלר שואפת לאמץ,

Butler, 2005: 17 ¹¹³

Ibid ¹¹⁴

Ibid ¹¹⁵

Ibid: 18 ¹¹⁶

הוא הנחת היווצרותו של הסובייקט כסובייקט אתי כדבר שאינו מובן מאליו; כדבר שדורש פרקטיקה ופעולה על העצמי. פוקו מכנה זאת: "To act upon himself"¹¹⁷. עיקרון זה ימשיך ללוות את באטלר לאורך כתיבתה, ויהווה אבן יסוד של רעיון הפגיעות.

חשוב לציין כי חרף הקביעה בדבר הפוטנציאל לייצר דחף יצירתי כלשהו אצל האדם, באטלר עדיין מתעקשת להותיר זאת כשאלה פתוחה בכך שהיא לא מניחה סוכנות אוטונומית לחלוטין. תהליך מתן הדין והחשבון על העצמי אומנם נותן במה לייצור העצמי של הסובייקט, אך האחרון תמיד מתקיים ביחס לסט נורמות הנכפות מלמעלה, כך שהוא לא חופשי לחלוטין להשליך מעליו את הנורמה שמגדירה את יכולת הרפלקסיביות.

באטלר בוחרת לתאר את הסוכנות שיכולה להיווצר בעיקר כאתר של מאבק אל מול המציאות שמגבילה ויוצרת דיכוי. במסגרת זו היא מנסה לאתר את ההשפעה של המאבק הזה על הסובייקטיביות.

כך היא כותבת:

This ethical agency is neither fully determined nor radically free. Its struggle or primary dilemma is to be produced by a world, even as one must produce oneself in some way. This struggle with the unchosen condition of one's life, a struggle – an agency – is also made possible, paradoxically, by the persistence of this primary condition of un-freedom.¹¹⁸

באטלר מודעת לביקורת הרבה שהוטחה בפני פוקו על אופן עיצוב הסובייקט ועל כך שהאופי הפרדוקסלי שדרכו הוא מוצג למעשה שולל את יכולתו לשקול שיקולים אתיים. נראה שהיא מתעקשת לענות לביקורת באמצעות התוויית מסגרת האחריות ונתינת הדין והחשבון האתי על העצמי:

Does the postulation of a subject who is not self-grounding, that is, whose conditions of emergence can never fully be accounted for, undermine the possibility of responsibility and, in particular, of giving an account of oneself?¹¹⁹

Foucault, Michel. *The Use of Pleasure: The History of Sexuality*, Vol. 2, translated by Robert Hurley,¹¹⁷ Random House, 1985
Butler, 2005: 19¹¹⁸
Ibid¹¹⁹

על אף שהדבר לא נאמר במפורש, תפיסת הפגיעות של באטלר מבצבצת בין טענותיה השונות, שמהן עולה הניסיון למקם את הסובייקט בזירה של חוסר היציבות ואי-הקוהרנטיות של העצמי. למעשה, באטלר מתארת מציאות שהסובייקט פגיע כלפיה, והוא לא שלם ומגובש. חרף זאת, היא רוצה להראות שדווקא מתוך המודעות לקיום הפגיע והחלקי הזה, יכולה לצמוח היכולת של העצמי ליטול אחריות מוסרית אישית וחברתית.

זהו למעשה גם ניסיון לגשר בין העצמי הרפלקסיבי, בעל היכולת לתת דין וחשבון אתי מול האחר, לבין השיח החברתי הבא לידי ביטוי בשיח הנורמות. היא מראה כי גם פוקו הדגיש את הקשר לעצמי:

"[...] any relation to the regime of truth will at the same time be a relation to myself. An operation of critique cannot take place without this reflexive dimension."¹²⁰

היחס אל העצמי, כפי שמסבירה באטלר באימוץ חלקי של דברי פוקו, מראה כיצד האני אינו אחיד ואינו קוהרנטי, ובכך קיומו פגיע לעצמו ולאחר. אולם הפגיעות היא גם ליכולת להטיל ספק וליישם פרקטיקה של ביקורת חברתית ככלי אתי. לא מדובר רק בביקורת, אלא גם בערעור ה"אמת" בנוגע לאני, שבתורה מתנה את כינון הסובייקטיביות. ואכן, באטלר מציינת כי חשיבותה המוסרית של המשימה נובעת בעיקר מהקושי הרב לבצע אותה:

To call into question a regime of truth, where that regime of truth governs subjectivation, is to call into question the truth about myself, and indeed, to question my ability to tell the truth about myself, to give an account of myself.¹²¹

II. סדיקת הנורמות – ניסוח מחדש של המרחב החברתי-אנושי

לאור חיבורו של פוקו ¹²² *What is critique?*, באטלר מציינת שוב את התשאול העצמי, אך הפעם היא מתמקדת בממד של הצבת העצמי בסיכון של אי-הכרה. הטלת הספק בנורמות וסדיקתן יוצרות למעשה מרווח פעולה והכרה שונה מהמקובל. זוהי אחת מנקודות המוצא (ששימשה את באטלר גם בכתיבה המוקדמת) ממנה באטלר ממשיכה לנסח מחדש את המרחב החברתי ואת

Ibid: 22 ¹²⁰

Ibid: 23 ¹²¹

¹²² Foucault, 2002: 191-211. מקור החיבור הוא בהרצאה שניתנה ב-27 במאי, 1978 ב-French Society of Philosophy.

התפיסה של האנושיות. היא מסייעת בכך שהיא מדגישה את הצורך בניסוח מחדש, כשאחת הסיבות לכך היא שהעמדת האני בסיכון של אי-הכרה מאפשרת לאתר את נקודות הדיכוי ביתר קלות.

[...] since the question of the norms of recognition that govern what I might be, to ask what they leave out [...] is in relation to the present regime, to risk recongnizability as a subject [...]¹²³

בהתייחס לנורמות עצמן, באטלר מראה כיצד אלו פגיעות ל"כשל". פרקטיקות מסוימות של הכרה מסמנות מקום של סדק בנורמטיביות, ותפקידן לקרוא באופן מפורש לכינון של נורמות חדשות, מה שבהכרח מטיל ספק בהיות הנורמות הישנות מובנות מאליהן.

האופן הנורמטיבי שבו אני רואה את האחר, אומרת באטלר, או שדרכו האחר רואה, מקשיב, יודע ומכיר, גם הוא נושא לבחינה ביקורתית. לעיתים דווקא אי-ההכרה של האחר היא זו שמביאה לשינוי הנורמות ששולטות בהכרה מי נחשב כ"אנושי". במובן זה, ההכרה שמתבקשת נכשלת שוב ושוב. כך מתעורר הרצון להטיל ספק במסגרת הנורמטיבית שדרכה ההכרה מתבצעת, וכך צומחת נקודת פתיחה לחקירה ולבחינה ביקורתית של הנורמות הקיימות.

א. "העצמי אינו לגמרי שלי": הבנה המייצרת צמיחה

הנורמות, אומרת באטלר, אדישות לחיינו ולמותנו, מכיוון שהן צומחות ומכוננות בטמפורליות שונה מזו של החיים. מצטייר כי בעיניו של פוקו, על אף האדישות הגמורה הזאת, האני ימשיך בחיפוש המתמיד אחר הכרה.¹²⁴

בכך חושפת באטלר הבנה כואבת ומערערת, המציגה את פגיעותו של הסובייקט עצמו. היא ממשיכה עם פוקו ועם תיאורו את מי שמגדירים את עצמם דרך השיח:¹²⁵

[...] they cannot bear – and one can understand them a little – to be told: discourse is not life; its time is not yours."¹²⁶

באטלר מסיקה שגם מתן הדין והחשבון האתי נעשה דרך השיח ובמסגרת השפה, שלעולם לא תבטא באופן מלא את העצמי החי בעולם:

Butler, 2005: 23 ¹²³

Ibid: 36 ¹²⁴

Foucault, 1991: 70-72 ¹²⁵

Butler, 2005: 36 ¹²⁶

"My words are taken away as I give them, interrupted by the time of a discourse that is not the same as the time of my life."¹²⁷

כאן באטלר מתעמקת בעצמי דרך הפרספקטיבה של רעיון הפגיעות כפי שהתגבש אצלה עד כה. היא עושה זאת בניסיון ליישב את הסתירה בין הערעור של בסיס העצמי לבין יכולתו לתת דין וחשבון אתי לאחר. ההנחה התיאורטית שמלווה אותה היא שההפרעה שהשיח מייצר כלפי העצמי היא זו שיש להפנות את תשומת הלב אליה, וזאת מתוך הבנה שאי אפשר לתת דין וחשבון על העצמי בלי לעשות שימוש בנורמה.

הפרעה נוספת שיש לשים לב אליה לפי באטלר, נובעת מהעובדה כי הדין והחשבון האתי ניתן לאחר כלשהו, מציאותי או מדומיין. לטענתה זה מה שמעצים את תחושת ה-Disposition – חוסר הבעלות על העצמי, שאותה אפשר לזהות באותו הרגע שמגדירים את הדין והחשבון האתי כדין וחשבון של האני על עצמו, שיש באפשרותו להתממש רק במסגרת של פנייה לאחר.

החיבור שבאטלר מבצעת בין הנורמות לבין האחר אינו ברור מאליו, מפני שהאופן שבו היא מחברת ביניהם מעמיד קודם כול את העצמי במרכז, ושם את מרב הדגש על המשמעויות הפילוסופיות והאתיות הנתונות לאקט של מתן דין וחשבון אתי על העצמי, שבמסגרתו היא מסיקה כי :

"It is only in dispossession that I can and do give any account of myself."¹²⁸

זהו למעשה התנאי לדיון האתי כולו. חוסר הבעלות על העצמי מתגלה בשלב זה כנדבך נוסף שמצביע על התרומה של תפיסת הפגיעות לדיון האתי.

ב. האני בתור Relational Being

עד כה תואר העצמי בחוסר קוהרנטיות. באטלר מציירת עצמי שלא ברור היכן מצויים הגבולות בינו לבין שיח הנורמות ובינו לבין הפנייה של האחר. באטלר מודעת לכך, ומשתמשת במושג relational כדי לסייע בכוונתה להמשיך ולדבר על הסובייקט, ועם זאת לשמר את העמימות, חוסר הבעלות והרפלקסיביות המותנית בשיח הנלווה לדיבור זה.¹²⁹ הטענה כי האדם הוא relational

Ibid¹²⁷

Ibid: 37¹²⁸

¹²⁹ הכתיבה של באטלר, שמאופיינת בעמימות, מעבירה באמצעות כך גם את הקורא. תהליך של חוסר ידע כלפי העצמי.

being משקפת מצד אחד את הפגיעות האינהרנטית שלו, אך מצד שני גם את האפשרות לצמיחת אחריות אתית ופעולה לשינוי ממנה.

באטלר מתארת את הסובייקט כ-relational being. לטענתה, היות שכל ישות קיימת הובנתה ביחסי תלות, יש לתת את הדעת על משקלם בעיצובה. לעמימות הראשונית (Primary Opacity) יש תפקיד: דווקא היא יכולה לאפשר מבט רפלקסיבי על סובייקט שאינו אחיד וקוהרנטי. אם נניח, כפי שטוענת באטלר, שהיחסים מול האחר מביאים לידי עמימות מול העצמי, ושזהו המפתח הפוטנציאלי לקבלת אחריות אתית אזי נבין את מסקנתה כי:

"[...] it is precisely by virtue of the subjects opacity to itself that it incurs and sustain some of its most important ethical bonds."¹³⁰

באטלר משלבת בטיעונה את התלות כגורם משמעותי גם בלקיחת אחריות מוסרית וגם בתיאור מציאותו של הסובייקט והסובבים אותו. הבחירה שלה להתעמק במקומות שמודרים מהשיח האתי-חברתי ומצויים מחוץ למרחב הפוליטי המקובל מצביעה על שאיפתה לרדת לעומקה של האנושיות בכדי להראות מדוע חשוב לנסח אותה מחדש.

"If we are formed in the context of relations that become partially irrecoverable to us, then that opacity seems built into our formation and follows from our status as beings who are formed in relation of dependency."¹³¹

באטלר שואפת להראות כי יכולת מוסרית היא לא סימפטום למצב חברתי של האדם ולא מרחב התעלות מעבר לתנאים ולמצב חברתי הנוכחיים, אלא היא אינהרנטית להיווצרותה של סוכנות חברתית ולאפשרות לתקווה כלשהי לשינוי. לצד התיאוריה של ביקורת העצמי של פוקו, היא רוצה להדגיש שייתכן ששאלת האתיקה צומחת דווקא בגבולות של סכמת הידיעה על העצמי והאני – במרחב שבו אנו באות. ים לתת ולקבל את ההכרה ושואלות. ים את עצמנו מה יכולה להיות המשמעות של המשך דיאלוג ומפגש במקום שלא ניתן להניח כל מכנה משותף.¹³²

Butler, 2005: 20¹³⁰

Ibid¹³¹

Ibid, 22¹³²

כבר בכתיבתה המוקדמת יותר, הביאה באטלר לקדמת הבמה את רגע המפגש בין האני לאחר. היא נגעה בנושא כבר ב-*Precarious Life* והוא ממשיך ללוות אותה גם כאן, הפעם בדגש על הממד האתי הטמון בו.

על בסיס השאלה: "How ought I to treat another?"¹³³ נכנסת באטלר לשדה הנורמטיביות החברתית שבו האחר מופיע בפני האני רק דרך תיווכה של מסגרת קבועה. באטלר מתעכבת על הנקודה הזאת כדי להבהיר כי רגע המפגש, הנתפס כביטוי ליחסים דיאדיים ולמצב פרה-חברתי שעליו ניתן להניח הנחות אתיות, הוא למעשה מלכוד בעייתי של יחסי כוח. ה-I וה-You לא צומחים במקום נייטרלי. אם המסגרת החברתית היא תנאי לצמיחתו של המפגש הזה, המשמעות היא שנורמות לא רק מכווניות את ההתנהגות אלא מתנות את עצם האפשרות לקיום המפגש בין העצמי לאחר.

זוהי מציאות שבה קיימת תלות אינהרנטית של האתי בחברתי, מה שלא תמיד נלקח בחשבון בדיונים על מוסר. מן הבחינה של באטלר את העצמי מול האחר עולה התעקשותה להחזיק בשלושה קצוות בו זמנית: האתי, הפוליטי והחברתי:

The moment I realize that the terms by which I confer recognition are not mine alone [...] I am, as it were, dispossessed by the language that I offer [...] I submit to a norm of recognition when I offer recognition to you, which means that the "I" is not offering this recognition from its own private resources.¹³⁴

האני מתגלה ברגע כזה כסוכן של הנורמה, מפני שבעל כורחו הוא משתמש בה כדי להעניק או לא להעניק את ההכרה לאחר. בכך הוא נכנס למאבק:

"Though I thought I was having a relation to 'you', I find that I am caught up in a struggle with norms."¹³⁵

המאבק, טוענת באטלר, צומח מהרצון לתת הכרה. יש להתמקד ברצון הזה ולהבין מהיכן הוא נובע, מכיוון שדווקא הוא מסמן את הפוטנציאל הפוליטי של המפגש:

Ibid: 25 ¹³³

Ibid: 26 ¹³⁴

Ibid ¹³⁵

"But could it also be true that I would not be in this struggle with norms if it were not for a desire to offer recognition to you? How do we understand this desire."¹³⁶

ג. פגיעותו של ה"אני" בחשיפה מול ה"אתה"

שאיפתה של באטלר להבין מהיכן מגיע הרצון לתת הכרה לאחר מובילה אותה לדון באחד המקורות הראשונים שעליהם היא מתבססת: תיאוריית ההכרה של הגל על רקע המפגש עם האחר. כך היא כותבת:

"In the moment I give it, I am potentially given it, and in the form in which I offer it is potentially given to me."¹³⁷

על פי הגל, אין זה אפשרי להעניק הכרה מבלי לקבל חלק ממנה בחזרה. זהו התנאי המבני של ההכרה. תיאוריה זו מקדמת את באטלר לקראת גיבוש תפיסתה לגבי האחר, והיא שואלת:

"Does recognition, as Hegel argues, consist in a reciprocal act whereby I recognize that the other is structured in the same way I am?"¹³⁸

באטלר מבטאת הסתייגות מן התפיסה ההגליאנית שלפיה האחר מצוי מחוץ לסובייקט ויכול לקבל הכרה רק כחלק מכינונו של סובייקט. במקום לתפוס את הסובייקט כנקודת מוצא לתהליך ההכרה היא מעדיפה לאמץ קריאות אחרות של הגל שבהן יש התעקשות על כך שהקשר לאחר הוא ecstatic, כך שבאופן חזרתי הקשר מניח את קיומו של האני מחוץ לעצמו, בצורה שמבנה את הסובייקטיביות שלו בתהליך אינסופי.

באטלר מסבירה:

I am, as it were always other to myself, and there is no final moment in which my return to myself take place [...] I am invariably transformed by the encounters I undergo; recognition becomes the process by which I become other than what I was and so cease to be able to return to what I was.¹³⁹

Ibid¹³⁶

Ibid: 27¹³⁷. באטלר מתבססת על קריאתה בהגל מתוך הפנומולוגיה של הרוח שנכתב במקור ב1807: Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *The Phenomenology of Spirit*, translated by A. V. Miller, Oxford University Press, 1977

Butler, 2005: 27¹³⁸

Ibid¹³⁹

זהו המקום שבו באטלר מתחילה לנסח מחדש את סוגיית ההכרה תחת עדשת הפגיעות, מה שמאפשר לה לגעת במקומות עמומים הטמונים במפגש עם האחר. באטלר מניחה בפנינו את היכולת לצאת מחוץ לעצמי, מה שמרמז כי האני אינו אחיד ואף מספיק פגיע כדי שלאחר תהיה השפעה על אופן עיצובו. היא מתמקדת במה שהיא מכנה "אובדן מכוון" של העצמי. לכאורה מדובר באוקסימורון, אולם הגדרה זו חושפת ממדים נוספים בפעולת ההכרה שבה משתנה התארגנות העבר של העצמי, אך במקביל מתארגן מחדש הווה של הישות המקבלת הכרה:

The I is transformed through the act of recognition, not all of his past is gathered and known in the act of recognition; the act alters the organization of that past and its meaning at the same time that it transformed the present of the one who receives recognition¹⁴⁰

לפי הפרשנות של באטלר למפגש הזה ולמשמעויותיו ביחס לאני, על היחיד נכפה להיות מחוץ לעצמו (outside oneself). למעשה, האני מוצא כי הדרך להכיר את עצמו אינה ישירה כפי שניתן היה לחשוב, אלא מתווכת מחוץ לאני, תחת קונבנציה או נורמה שאינן פרי יצירתו. כתוצאה מכך:

"One cannot discern oneself as an author or an agent of one's own making".¹⁴¹

מטרת הצגתה של באטלר את רגע המפגש היא להראות את רגע האובדן של העצמי וכן את רגע ה-E-cstatic כיכולת קיום מחוץ לעצמי – יכולת הטומנת בחובה פוטנציאל טרנספורמטיבי. נראה כי בניגוד לתפיסתו של הגל, באטלר לא ששה לאמץ את הממד ההדדי של רגע המפגש, אלא מעדיפה להדגיש את הגורם החברתי ולתת לו יותר משקל מזה שיוחס לו עד כה. בעיניה, החילופים הדיאדיים מתייחסים לסט של נורמות שמגיעות הרחק – הרבה מעבר לפרספקטיבה של המשתתפים בהם. הכוונה היא שכאשר אנו שואלות. ים מה מאפשר את ההכרה, נמצא כי לא מדובר רק ביכולת של האחר להכיר ולזהות אותי. אותו "אחר" יצטרך להתבסס, במרומז או במפורש, על קריטריונים מסוימים שקובעים מי ומה יזכו להכרה ומי לא.

בהינתן התנאים הללו, האחר יצטרך למעשה לקרוא את פניי. באטלר, שכאמור בפרק הקודם הזכירה את הפנים של לוינס ב-"Precarious Life", משלבת אותם בכדי לפתח את הדיאדה של הגל ולהוסיף מעבר לתבנית הדואלית אני-אחר גם את נורמות החברה. היא כותבת:

Ibid: 28¹⁴⁰

Ibid¹⁴¹

"If my face is readable at all, it becomes so only by entering into a visual frame that conditioned its readability."¹⁴²

באטלר למעשה מציבה את המסגרות ואת הדימויים החיצוניים ככאלה שהאני פגיע אליהם בהתאם להכרה שהוא יקבל או לא יקבל. כך הסובייקט מצטייר כחסר שליטה על האופן שבו הוא נתפס בעיני אחרים והחברה. קיים סיכון שלא יזהו אותו, שהוא יימחק ושהוא למעשה לעולם לא יהיה קיים בעולם המוחשי, שלמרבה הפרדוקס מושפע הרבה יותר ממסגרות תרבותיות וחברתיות ממה שניתן היה לחשוב.

הניתוח הזה של באטלר, תורם לא מעט להמשך התגבשותו של מושג הפגיעות ומאפשר לה מעבר ישיר אל עבר השיח האתי ובו "מסגרת האנושיות":¹⁴³

If one is to respond ethically to a human face, there must be first a frame for the human [...] it would appear that our capacity to respond to a face as a human face is conditions and mediated by frames of references that are variably humanizing and dehumanizing.¹⁴⁴

מסגרות ההתייחסות שבאטלר מדברת עליהן מדגישות את החשיבות של הסובייקט בעת מפגשו עם האחר. במפגש מתאפשרת גם נימה רפלקסיבית, שבאה לידי ביטוי בעיקר כשבוחנים בעין ביקורתית את המסגרות החברתיות והתרבותיות שמאפשרות או שוללות את יכולת ההכרה של הסובייקט באחר.

ד. מה מכילה הפנייה אל האחר?

בניסיונה להעמיק את הדיון על אתיקה מוסרית, פונה באטלר לקריאתה הפוסט-הגליאנית של התיאורטיקנית אדריאנה קוואררו (Cavarero)¹⁴⁵ את המפגש עם האחר. באטלר מאמצת בעיקר את דרך חשיבתה על מבנה הפנייה עצמו: אין המדובר בלשון פנייה גרידא, אלא במבנה שמכיל מטען חברתי ופוליטי שחשוב להתייחס אליו בעת שבוחנים את היחסים החברתיים ברובד האתי.

Ibid: 29¹⁴²

¹⁴³ באטלר ממשיכה להרחיב על נושא זה בספרה: *Frames of War: When Is Life Grievable?* (2009).

Butler, 2005: 29¹⁴⁴

¹⁴⁵ Adriana Cavarero (ראו הערה 34). בהקשר הנוכחי באטלר עושה שימוש בתיאוריות הנרטיב וה-Relationality שלה, כפי שהן באות לידי ביטוי ב: *Relating Narratives: Story Telling and selfhood* (Cavarero, 2000).

באטלר בוחרת בתיאוריה זו כיוון שהיא מעוניינת לבחון דרך הכתיבה על הפנייה אל האחר את הבסיס החברתי ליכולת לתת דין וחשבון על העצמי. באטלר מצביעה על החשיבות הנרחבת שקוואררו מעניקה לאחר בעת הפנייה ומתייחסת לתרומתו לעיצוב הסובייקט אך בעיקר להשפעתו על היכולת לתת דין וחשבון מוסרי על העצמי :

An account of oneself is always given to another, whether conjured or existing, and this other establish the scene of address as a more primary ethical relation than a reflexive effort to give an account of oneself¹⁴⁶

על פי באטלר, התמקדות ברגע הפנייה עצמו כפי שעושה קוואררו, תורמת ליכולת לתת דין וחשבון אתי על העצמי. זאת בניגוד למאמץ הרפלקסיבי של הסובייקט, שתמיד יהיה מותנה בנורמות חברתיות שאינן לגמרי שלו.

באטלר פונה לקוואררו כיוון שהיא מצביעה על מה שחסר ומוגבל בסכמת ההכרה ההגליאנית הקלאסית :

The question most central to recognition is a direct one, and it is addressed to the other: "Who are you?" This question assumes that there is an other before us whom we do not know and cannot fully apprehend, one whose uniqueness and nonsubstituability set a limit to the model of reciprocal recognition offered within the Hegelian scheme and to the possibility of knowing another more generally¹⁴⁷

באטלר מתארת "מבנה הפנייה" (Structure of Address) המציב גבולות בפני היכולת לתת הכרה מלאה לאחר הניצב בפנינו. תפיסה שכזו מדגישה את העובדה שלמעשה כולנו פגיעים לאי-הכרה. בהיבט האתי, באטלר מאמצת לחיקה את השאלה שקוואררו מציבה לגבי המפגש :

"The question of the who?"¹⁴⁸

שאלה זו מניחה כי בדומה לעצמי שתיארנו עד כה, קיים גם אחר שלא לגמרי מוכר וידוע לי. קוואררו, שמתבססת חלקית על חנה ארנדט (Arendt) מאמצת ממנה את התפיסה המכונה : "The politics of the who", במטרה לבסס פוליטיקה של Relationality המכונה "Relational

Butler, 2005: 21 ¹⁴⁶

Ibid 31 ¹⁴⁷

Ibid ¹⁴⁸

"Politics". פוליטיקה זו שמה דגש על היחסים בחברה, על ההשפעות ההדדיות שיש ליחידים ולקבוצות זה על זה ובכלל על תנאי צמיחתן של הקבוצות. מצד אחד אפשר לומר שזוהי פריזמה כוללת למדי, אך מצד שני היא נוגעת גם ליחיד ולתפיסה של העצמי. באטלר גוזרת ממנה מסקנה מעניינת כאשר היא שואלת מאוחר יותר :

"And is this relationality that conditions and blinds this 'self' not, precisely, an indispensable resource for ethics?"¹⁴⁹

כך, דרך הגדרה שכזו מתבהרת לפתע הכוונה מאחורי מושג הפגיעות ביחסו לפוליטי. באטלר מתייחסת כאן לפגיעות לראשונה באופן ישיר ולא עקיף. היא אומרת שהטיעון של קוואררו בדבר פוליטיקה של Relationality מעגנת בתוכה בהכרח גם פוליטיקה של חשיפה ופגיעות וכי זוהי הפוליטיקה שיש לקדם ולהתמקד בה, כיוון שבניגוד למה שהכרנו עד כה, טמונה בה היכולת להציב דרישה אתית ראשונית כלפי העצמי :

"One in which the exposure and the vulnerability of the other makes a primary ethical claim upon me."¹⁵⁰

הדיון במשנתה של קוואררו מביא את באטלר לטעון כי ישויות אנושיות חשופות זו לזו גם מתוך צורך אך גם מכורח הנסיבות הקיומיות. בכך באה לידי ביטוי הפגיעות האינהרנטית והסינגולריות של כל אחת ואחד. יתר על כן, המצב הפוליטי שלנו מורכב בחלקו מלמידת הדרך הטובה ביותר להתמודד עם החשיפה המתמדת והבלתי נמנעת הזו ולכבדה. יש משהו בתפיסה של קוואררו, אומרת באטלר, שמסייע להקצין את התפיסה של מה שחיצוני לסובייקט ויותר מזה, גם של ה-E-cstatic ברגע המפגש ההגליאני.

הקצנה זו באה לידי ביטוי בהבנה כי :

I am not, as it were, an interior subject, close upon myself, solipsistic, posing question of myself alone. I exist in an important sense for you, and by virtue of you. I have lost the conditions of address, if I have no "you" to address, then I have lost myself.¹⁵¹

Ibid: 40¹⁴⁹

Ibid: 31¹⁵⁰

Ibid: 32¹⁵¹

באטלר שואפת לחזק את התפיסה לפיה הפנייה של האני (או במילים אחרות הסיפור של האני), יכולה להתקיים רק ביחס ל"אתה". היא ממשיכה להדגיש זאת באומרה:

"without the 'you' my own story becomes impossible."¹⁵²

אם כן, יש כאן ביקורת ורצון לשנות מהיסוד את הצורות הקונבנציונליות שמתוכן מבינים את המונח "חברתיות" ואת תפקיד האחר ביחס לאני. האם האחר פסיבי ביחס לפנייה שלי אליו? לעצם השלכת הסיפור שלי? או לחלופין, אם נלך בכיוון של באטלר: האם הסיפור של האני לא יכול להתקיים ולבוא לידי ביטוי ללא אחר שיכיל אותו ויכיר בו?

בהיבט התיאורטי, באטלר, כאמור, מציגה תחילה את התיאוריה ההגליאנית כמעבר מהמפגש הדיאדי אל עבר תיאוריה של הכרה. אולם בד בבד היא מוסיפה את תפיסתה של קוואררו, המבקשת דווקא להשתתות ברגע המפגש הדיאדי עצמו ובמשמעויות החברתיות והפוליטיות שמפגש זה יכול להצמיח מתוכו – מפגש בו העצמי לא פוגש רק חלק מתכונותיו של האחר, אלא בראש ובראשונה את עצם העובדה האינהרנטית שהאחר הזה, בקיומו הפיזי, חשוף ופגיע מולו.¹⁵³

באטלר מקשרת בעזרת קוואררו בין פגיעות לחשיפה, הבאות לידי ביטוי בהשלכה ממה שהיא מכנה "Corporeality" – הקיום הפיזי. באטלר מביאה את דברי קוואררו:

"This exposure that I am constitutes, as it were, my singularity. I cannot will it away, for it is a feature of my very corporeality and, in this sense, of my life".¹⁵⁴

באטלר מסכמת בהשראת קוואררו שתי נקודות עיקריות: ראשית, התלות הפונדמנטלית באחר. אנו לא יכולות.ים להתקיים ללא פנייה אל האחר ובלי שהאחר פונה אלינו. במובן זה אי אפשר להתעלם מה-Relationality הטמונה בנו. שנית, לא משנה כמה אנו כמהות.ים להכרה ואפילו כמה אנו משיגות.ים אותה, לא כל הכרה נחשבת, היות שהיא מותנית בנורמות הקיימות. החשיפה הסינגולרית הזאת, כפי שקוואררו מכנה אותה, היא תוצאה של הקיום הגופני, ומכוננת תנאי קולקטיבי המאפיין את כל בני האדם באופן שווה. הדבר לא רק מחזיר את ה"אנחנו", טוענת

Ibid¹⁵²

Ibid: 33¹⁵³. יש כאן בעייתיות מסוימת הנובעת מאי-התייחסות מספקת ליחסי כוחות. כלומר: חשוב לציין כי חשיפה הדדית היא טיעון בעייתי במצבים רבים ובוודאי ביחס לקבוצות שונות בחברה. בכותבי את הפרק הנוכחי אני מודעת לכך, אך מטרת הדיון היא לעקוב אחר האופן שבו באטלר מנסה לתאר בהיבט האתי מפגש בין אני ואחר, שכרגע, למטרת הדיון, מנותק משיח הפוליטיקה של זהויות. בפרק הבא ארצה להראות כי לא מדובר בהכרח בסתירה אלא בממד שיכול לתרום לא מעט לפוליטיקה של זהויות.

Butler, 2005: 33¹⁵⁴

באטלר, אלא גם מבסס את ממד החילופין:¹⁵⁵ כלומר יכול להיות אני, אך גם יכול להיות אחר. בדיעבד, הבנה פוליטית שכזאת היא זו שיכולה לתחזק מאבקים על בסיס הזדהות וסולידריות.

III. אם כך הדבר, מה נותר מהעצמי? סיכום ומסקנות

בחיפושה אחר חשיבות הפגיעות בתור מושג פוליטי, באטלר לא בוחלת באמצעים. לפי תפיסתה, גם העצמי האתי יכול לצמוח רק דרך תהליך של הכרה בכך שהנרטיב¹⁵⁶ הניתן בעת מתן הדין והחשבון על העצמי לעולם לא יהיה לגמרי בבעלותו של העצמי. באטלר מתארת את העצמי כדמות מפוצלת המושפעת מנורמות, מהאחר ומההכרה או אי-ההכרה שהיא מקבלת. חוסר עקביות זה מדגיש את הצורך להבין את הווייתו של העצמי דווקא דרך פגיעותו, המתבטאת בעיקר בחוסר הבעלות על הנרטיב שלו. ההתייחסות למה שנראה לכאורה כחוסר האונים של העצמי ביחס ליכולתו לאתר את שורשיו מלווה בהתעקשות כי לא מדובר בפירוק סיפורו, אלא בניסוח אחר והכרחי של אותו סיפור. כותבת באטלר:

"I am always recuperating, reconstructing, and I am left to fictionalize and fabulate origins I cannot know."¹⁵⁷

הדיון על הנרטיב משמש את באטלר כגשר בין העצמי לבין מה שהוא פגיע בפניו. זהו דיון שמתחיל מהתייחסות לתנאי הצמיחה של העצמי ומסתיים בהעמקה בשאלה מהי המשמעות של "היחשפות מול האחר". זהו ניסיון לספר סיפור לגבי הנורמות והשיח – כיצד הם נלמדו, מה אומץ מהם ואיזה מין משא ומתן מתנהל עימם. באטלר רוצה להראות כי המאמץ ליצור נרטיב של העצמי מונע מעצם הפנייה של האחר, שהחשיפה והפגיעות הם תנאי הכרחי להיותה אתית.

תפיסה זו לא מובנית מאליה, והבנתה מנסחת משמעויות חדשות עבור חיים ואחריות בתוך החברה. באמצעות הקביעה הזאת, מחזיקה באטלר בו בזמן גם במרחב הפילוסופי של הנרטיב וגם במרחב האונטולוגי של הגוף במרחב הציבורי והאינטימי, קרי הגוף שאת הנרטיב שלו אי אפשר לנסח בצורה

Ibid: 35¹⁵⁵

¹⁵⁶ המושג "נרטיב" משמש את באטלר להדגשת האופן שבו סובייקטיביות פגיעה ותנאי Relationality מייצרים בעייתיות באשר לאפשרות של הסובייקט לספק נרטיב קוהרנטי על עצמו. המטרה בכך היא לאתגר את הנרטיב הרווח של העצמי המבוסס על אדנות, אחידות וקוהרנטיות. עם זאת, חשוב לציין כי באטלר לא מתעלמת מהבעייתיות שהיא חושפת בקידום העמימות ביחס ליכולת ליצור נרטיב קוהרנטי, בייחוד כשמדובר בחוויות טראומטיות:

"[L]earning to construct a narrative is a crucial practice, especially when discontinuous bits of experience remain dissociated from one another by virtue of traumatic conditions. And I do not mean to undervalue the importance of narrative work in the reconstruction of a life that otherwise suffers from fragmentation and discontinuity. The suffering that belongs to conditions of dissociation should not be underestimated. (Ibid: 52)

Ibid: 39¹⁵⁷

קוהרנטית, שפגיע במובן זה שההיסטוריה והסיפור שלו לא ידועים במלואם לעצמי ושיש בו ממד ציבורי שיש לקחת בחשבון:

There is a bodily referent here, a condition of me that I can point to, but that I cannot narrate precisely, even though there are no doubt stories about where my body went and what it did and did not do [...] even the history of this body is not fully narratable. There is a history to my body of which I can have no recollection.¹⁵⁸

עבור באטלר, החשיפה מקבלת תפקיד בסיסי ביותר בנרטיב של העצמי וביכולת לתת דין וחשבון אתי עליו. היא מתעמקת במורכבותה ובשלביה השונים ומתארת כיצד היא מציבה פעם אחר פעם את העצמי וגם את הגוף במקום פגיע. מידת המשמעות שבאטלר מייחסת לחשיפה מתבטאת בטענה הבאה:

"Exposure like the operation of the norm, constitutes the condition of my own emergence as a reflective being, one with memory, one who might be said with a story to tell."¹⁵⁹

אט אט מפרקת באטלר את הפגיעות של העצמי על צדדיה השונים. אפשר לראות כאן את הניסיון לייחד פגיעות זו ולתת לה מקום אינהרנטי להווייתו האתית. עם זאת, היא מדגישה כי יש להכיר במגבלות של ההווייה הזאת, שהרי אי אפשר לנכוח בשלב המקדים את היכולת של היחיד לבצע רפלקסיה עצמית:

"I cannot be present to a temporality that precedes my own capacity for self-reflection, and whatever story about myself that I might give has to take this constitutive incommensurability into consideration."¹⁶⁰

המגבלות הללו על היכולת לגבש נרטיב על העצמי ולהביאו בפני האחר מציבות שאלות לא מעטות ביחס לדין האתי. השאלות הללו מדגישות את הצורך להמשיך ולדון בפוטנציאל החיובי של ה"כשל" ביכולת לתת דין וחשבון אתי:

If I find that despite my best efforts, a certain opacity persists and I cannot make myself fully accountable to you, is this ethical failure? Or is it a failure that gives

Ibid: 38¹⁵⁸

Ibid: 39¹⁵⁹

Ibid¹⁶⁰

rise to another ethical disposition in the place of a full and satisfying notion of narrative accountability?¹⁶¹

העיסוק של באטלר בנרטיב התשאול המוסרי של העצמי אומנם מציב אותו על סף פירוק, אך במקביל גם בפני ניסוחו מחדש. בתוך כך, תפיסת הפגיעות מאפשרת קריאה של העצמי וחשיפה של אי-הקוהרנטיות שבו באופן שלא שולל לחלוטין את קיומו, אך בה בעת גם לא את השפעת ההקשר החברתי-תרבותי. בכך מובילה אותנו באטלר לתהות אם אפשרי להצמיח משברי אותו עצמי נטייה אתית אחרת.

לסיכום, פרק זה העמיק באופנים שבהם רעיון הפגיעות והממד האתי משתלבים, באמצעות הבחינה של הדיון התיאורטי של באטלר ב-*Giving an Account of Oneself*. הדיון התייחס לחיבור שמבצעת באטלר בין פגיעות ואתיקה, באמצעות הניתוח שהיא מציעה לתנאי צמיחתו של הסובייקט ולבחינת היכולת לתת דין וחשבון אתי על העצמי תחת התנאים הללו. המסקנה היא שהדיון של באטלר על ה"כשלים" שעולים מתוך הניסיון לתת דין וחשבון אתי על העצמי מגלה בפנינו כתיבה שנוטה להתנסח על דרך השלילה והטלת ספק בכלל המסגרת של הקיום האנושי: הסובייקט, העצמי והאחר. רצף הטיעון של באטלר מציג בפנינו פירוק של פרדיגמות הסובבות את החשיבה האתית: הנורמות, מידת האוטונומיה של הסובייקט, ההכרה והאחר. אך יותר מזה, הוא גם מאפשר לאתר את המקום המרכזי של הפגיעות בפירוק הזה, ואת מה שנדרש כדי לנסח תפיסה אחרת של העצמי במובן האתי.

אי לכך, ברגע שבוחנים את הקיום האנושי דרך פריזמה של פגיעות ולא של "כשל" אוטונומי, הטון הנגיבי והמגביל במידה רבה מתמוסס, ותחת זאת צומחת תפיסה שלא שוללת בהכרח את הסובייקט ואת העצמי, אלא תוך כדי פירוקם מוסיפה להם רבדים נוספים, בייחוד כאלה שאמורים להטיב בסופו של דבר עם היכולת להעניק דין וחשבון אתי. עם זאת, לעיתים נדמה שגם מעשה הפירוק עצמו – של העצמי ושל מה שמקיף אותו – הוא חלק מהדין והחשבון האתי שבאטלר מכוונת אליו. אם כן, מתן דין וחשבון על העצמי מתגלה בפרק זה כפירוק של העצמי באמצעות חזרה לתיאור תנאי צמיחתו.

בהתייחסותה של באטלר לתמות של הכרה / אי-הכרה, Relationality ומבנה הפנייה בעת המפגש עם האחר, ניתן לזהות את התעקשותה שלא להיבלע אל תוך דיון מעגלי על תנאי קיומו של

Ibid: 40¹⁶¹

הסובייקט. במקום זאת היא בוחרת להדגיש את החשיבות של סביבתו ושל התנאים שמתוכם חשיבה אתית ביחס לאחר יכולה לצמוח. במילים אחרות, אלו הם המקומות שיש להתעמק בהם בניתוח המציאות הקיימת.

פרק זה תיאר את הדיון של באטלר במושג הפגיעות כמין מארג של מושגים משלימים לו – מושגים כמו עמימות, חשיפה ו-Relationality. שילובם מאפשר לה להמשיג במילים את רגעי המפגש עם האחר, שפעמים רבות נותרים עלומים בשפה. יתרה מזאת, השימוש החופף לעיתים במושגים כמו "העצמי" ו"האני" (self), מאיר את הניסיון לתאר את התווך שבין החברתי לפרטיקולרי במרחב קיומי של פגיעות (Vulnerability) וחוסר בעלות על העצמי (Dispossession). הללו מופיעים לאורך כתיבתה של באטלר, לעיתים בתור תפיסות רחבות ולעיתים בתור מושגים שמישים להצגת טיעון זה או אחר. נראה כי הפרספקטיבות שהם מציעים לקורא.ת הן אינסופיות: מצד אחד הם מאפשרים להתרחק אל עבר תיאורים אמורפיים של החוויה האנושית, ומד שני הם לא סותרים שימוש פוליטי בהם. רובד דואלי זה ממשיך לעבות את המורכבות השוררת במקומות שבהם האני פוגש את האחר, ומוסיף על כתיבתה האקטואלית של באטלר ב-"Precarious Life". התיאורים של באטלר מציגים בפנינו את רגעי המודעות למסגרות התוחמות את ההכרה באחר, ובעיקר מפנות זרקור לעבר מה שמוותר אותו לרוב במסגרת של אי-הכרה ולעיתים גם של דה-הומניזציה.

כאמור, לא פעם הדיון מופשט ועמום, אך אין זה מפתיע, בהתחשב בכך שבאטלר שואפת לנתח ולבחון את הרגעים שעוברים כהרף עין במציאות ולתת להם תוכן ממשי בתיאוריה. דרך כתיבתה, היא מאפשרת להשהות את הטמפורליות של הרגעים הללו, ולעצור לחשוב מה מתרחש בהם ואיך הם יכולים להתפתח אחרת גם תחת נורמות חברתיות. התהיות שמציגה באטלר משקפות רובד פוליטי, שכן בסופו של דבר הן מאלצות את האני לתהות על מנגנוני דיכוי ולהתמודד עימם בדרך כלשהי.

מסורת הפירוק והערעור של התיאוריה הביקורתית שבאטלר היא חלק ממנה, מאפשרת לה לאתר את הניואנסים השונים בחוויה של העצמי ואפילו של האנושי בעת נתינת הדין והחשבון האתי על העצמי בפני האחר. ההתייחסות של באטלר להוגות ולהוגים שונים גם מעניינת ומבדילה את הדיון הנוכחי בצורה ובתוכן מהדיון שקדם לו ב-"Precarious Life". עם זאת, אין בהכרח סתירה בטענה כי שני הדיונים ממשיכים זה את זה, ולמעשה משלימים זה את זה, בעיקר באמצעות התרומה שלהם לשיח הפגיעות כתפיסה פילוסופית ואתית. הנטייה של באטלר להמשיך לתהות ולסיים את

החיבור בשאלות פתוחות מציגה בצורה טובה את כיוון המחשבה שלה, שמבסס, גם אם לא בריש גלי, תשתית לדיון בפגיעות ככלי פוליטי יישומי. במילים אחרות: עצם הטלת הספק התמידית, גם בטיעוניה שלה, מציבה את העצמי במקום פגיע במובן זה שדבר אינו חד משמעי, אך באטלר מראה שדווקא זה מה שממשיך לפתח את הדיון וממצב את המושג שהוא עוסק בו כבלתי נפרד מהחשיבה על האתי והפוליטי. ההבנה שקיומו של העצמי פגיע במגוון רבדים, יכולה להוביל אותנו לאיתור של מקומות במציאות הפוליטית שדווקא הביאו להבנה אחרת, לסולידריות ולאיחוד מאבקים. באטלר מעולם לא טענה שאלו אינם בנמצא, אלא להיפך, באמצעות טיעוניה מתגבשת ההבנה שכדי לאתרם יש לשנות את הפרספקטיבה ולכלול בתוכה בראש ובראשונה אלמנטים של פגיעות ביחס למציאות האנושית.

4. תפיסת הפגיעות של באטלר: הדים תיאורטיים

הרעיון המרכזי של פרק זה הוא להציג הדים תיאורטיים לתפיסת הפגיעות של באטלר, בעיקר בתגובה לאופן שבו היא ניסחה אותו ב-*Precarious Life* (2004) וב-*Giving an Account of Oneself* (2005). לאור רעיון זה, הפרק יתייחס לשתי כותבות פמיניסטיות: מויה לוי (Lloyd) ומירי רוזמרין (Rozmarin). עיקר תרומתן של כותבות אלו לדיון הנוכחי הוא בכך שהן מייצגות את כיווני ההתפתחות שתפיסת הפגיעות של באטלר מניעה בקרב שדה המחקר של הפילוסופיה הפוליטית הפמיניסטית. התפתחויות אלה מצביעות על כך שהפגיעות היא לא מושג תיאורטי גרידא, אלא תפיסה אתית ופוליטית שיכולה לעמוד בחוד החנית של האלטרנטיבה לשיח הנאו-ליברלי. הבחירה לדון בתיאורטיקניות אלו נובעת מעצם היותן דוגמה לכותבות שמאמצות את תפיסת הפגיעות של באטלר במטרה לצמצם את מגרעותיה מבלי לשלול את עיקר תוכנה.

בחלקו הראשון של הפרק אתייחס לניתוחה של לוי, אשר מתעמק בפן הפרפורמטיבי-קורפורלי של תפיסת הפגיעות וביכולתה לתאר קיום פוליטי של הגוף. אראה כיצד טענותיה של לוי ביחס למאבק הפמיניסטי בכלל, ולגישה האמביוולנטית לגבי קיומו של פוטנציאל טרנספורמטיבי בתפיסה של פגיעות בפרט, מובילות אותה לאיתור היישוב הפוליטי והאתי של התפיסה במאבקים חברתיים של קבוצות מדוכאות. אתמקד ביישום הפוליטי של תפיסת הפגיעות, ואדגיש את התייחסותה של לוי לחיבור בין באטלר לחנה ארנדט ביחס לסוגיית ה"לא אנושי" ונוכחותו הקורפורלית בזירה הציבורית. התייחסות זו תעמיד את האתגר ואת הקושי העצום של תגובתיות אתית, כשבמרכזה טמונה ההכרה במי שמסגרות הנורמה מלכתחילה עיוורות אליו.

החלק השני יתעמק בתגובתיות האתית ובעיקר בבסיס צמיחתה – יכולת הטרנספורמציה של הסובייקט. דיון זה יתבסס על כתיבתה של רוזמרין ועל מה שאכנה התעמקות בפן העצמי-סובייקטיבי של הפגיעות. בלב הדיון אתייחס לטענה המרכזית של רוזמרין בדבר הצורך לחקור את מנגנון היחסים בין הסובייקטיביות לפגיעות ואת מידת השפעתו על היכולת לתגובה אתית ולהכרה באחר. הבנה שכזו תסייע להצביע על האופן שבו פגיעות מתחברת לסוכנות פוליטית (Agency), מה ששיח נאו-ליברלי היה מגדיר, כאמור, כפרדוקס מוחלט.

החלק האחרון והמסכם ידון במסקנות הפרק, יבחן את הדמיון והשוני בין משנתה של לוי לזו של רוזמרין, ויתמקד בין היתר באופן שבו כל אחת מהן עוסקת בניסיון לפרק את הדיכוטומיה הנאו-

ליברלית בין סוכנות פוליטית לפגיעות, המעמידה אותן כדבר והיפוכו¹⁶². אדגיש באמצעותן עד כמה ההכחשה והשלילה של הפגיעות על ידי השיח הנאו-ליברלי הבליטו את הנחיצות של המשך ההעמקה והחשיפה של ממדיה השונים. מעבר לכך, מטרת ההשוואה בין הכותבות תהיה לנסח כיווני מחשבה המשלימים זה את זה על בסיס ההנחה כי לשם פרשנות חלופית למחשבה הנאו-ליברלית, ההתייחסות המקבילה לעצמי ולקולקטיב הינה הכרחית. מטרה משנית אך חשובה לא פחות של השוואה בין הכותבות היא הצגת התמודדותן עם האופי העמום של תפיסת הפגיעות של באטלר והיעדרו של "מרשם אתי" שאפשר לגזור מתפיסה זו.

לסיום, פרק זה מאפשר "טעימה" מההתפתחות המחשבתית והפוליטית שתפיסת הפגיעות של באטלר משמשת בה כנקודת מוצא ובסיס הגותי עבור תיאורטיקניות פמיניסטיות שונות. בפרק יוצג, בין היתר, הניסיון של הכותבות (ולעיתים גם של באטלר עצמה) להמשיך ולעבות את תפיסת הפגיעות, ובעיקר את המוביליות הפוליטית שלה, תוך נקיטת זהירות מהגדרת הפגיעות כאידיאל או כעמדה סובייקטיבית מוחלטת.

I. הפגיעות כקיום פוליטי של הגוף

כפי שצוין קודם, קיימת אמביוולנטיות רבה ביחס לטענה הרואה בפגיעות קיום פוליטי של הגוף. פמיניסטיות רבות נזהרות מליפול למלכוד של יצירת אידאליזציה למצבים שהן פועלות למגר. בדומה לבאטלר, לויד¹⁶³ מתמקדת בהסרת האמביוולנטיות ומודה שלא מדובר בחוסר מודעות לקבוצות שוליים מוחלשות, אלא בניסוח מחודש למושג שעד כה השיח הליברלי היה אמון על הגדרתו.

דרך הניסיון לעמת את תפיסת הפגיעות עם השיח הפמיניסטי, לויד יוצרת חיבור בין תפיסת הפגיעות לבין מאבקים חברתיים, וכך משקפת את הפוטנציאל הפוליטי הגלום בה. מבחינה פמיניסטית, זוהי התייחסות חשובה, כיוון שהיא מאפשרת לשלב את טיעוניה של באטלר עם המאבק הפמיניסטי העכשווי ולשאול היכן מוצב הגוף הנשי בעת שמדברים על תפיסה של פגיעות.

ראשית, טוענת לויד, אי אפשר לנתק את הממד הקורפורלי מהשיח הפמיניסטי, היות שהוא ממשיך להיות חלק מרכזי במאבק לאוטונומיה של הגוף הנשי. המאבק הפוליטי מתבטא במלחמה למען

¹⁶²באטלר עצמה מציינת את חשיבות הצורך בהעמקת ההבנה של הקשר בין סוכנות פוליטית לפגיעות, זאת לאור שאיפתה לפרק את הניגוד הבינרי ביניהן ולקדם תפיסה פוליטית המבוססת על מוביליות פוליטית של פגיעות. לקריאה נוספת ראו: Butler, 2016: 12-27.

¹⁶³ Lloyd, 2007

זכויות רבייה, חופש מיני וגישה לאמצעי מניעה, הזכות להפלה, חופש הבחירה בנישואין ומלחמה בהטרדה מינית ובאונס. מכאן נובע שהזכות לכבוד הגוף ולהגדרה עצמית תמיד הלכו יד ביד עם המאבק הפמיניסטי:

"A woman cannot be free to live her own life if someone else controls her body. Since her body is her own (she 'owns' it), then she ought to be allowed to determine what happens to it."¹⁶⁴

תיאורטיזציה של הגוף כתלוי באחרים, כפי שבאטלר בין היתר יוצרת, מאתגרת את המחשבה הפמיניסטית הקלאסית, ונשאלת השאלה היכן זה ממקם את המאבק הפמיניסטי מבחינה פוליטית. האם הדבר פוגע בו או מחזק אותו? ובעיקר – האם ניתן לחבר בין תפיסה של פגיעות למאבק הקורא להשתחרר מהפגיעות שהושרשה בגוף הנשי?

לויט טוענת כי הרעיון של באטלר, שטומן בחובו את התפיסה כי גופים הם פגיעים ותלויים באחרים, מאתגר עמוקות את רעיון חירות הגוף בכלל, ואת רעיון שחרור גוף האישה בפרט, מה שסותר לכאורה את התפיסה של באטלר, הגורסת כי:

"Although we struggle for rights over our own bodies, from birth these embattled bodies are never simply *our own*."¹⁶⁵

עם זאת, היא לא מוותרת על התרומה של רעיון הפגיעות של באטלר למאבק הפמיניסטי, ומבהירה כי הפגיעות כפי שבאטלר מנסחת אותה, לא מבטלת את המאבק הפוליטי להגדרה עצמית של הגוף, אלא מוסיפה לו תהיות שראוי לאמץ: האם זו צריכה להיות המטרה היחידה? האם לא נוכל להרוויח מהיבטים שונים של שאיפות נורמטיביות ביחס לגוף? באמצעות תפיסתה של באטלר מתאפשרות פתיחה והרחבה של הדיון לגבי משמעויותיו של קיום גופני במובן האקסטטי – *ex-static quality* – "of embodied existence" [...]"¹⁶⁶. דווקא במקום הזה, קיים הפוטנציאל להתייחס להיבטים נוספים מלבד הגדרה עצמית של הגוף, ביניהם האפשרות האתית והפוליטית של חיבור ההגדרה העצמית של הגוף יחד עם הקיום הפוליטי שלו, באופן שאינם נוגדים זה את זה.

Lloyd, 2007: 140 ¹⁶⁴
Butler, 2004: 25-26 ¹⁶⁵
Lloyd, 2007: 140 ¹⁶⁶

לויד טוענת כי הגוף מתפקד כאלמנט מרכזי אצל באטלר, שבכתיבתה המאוחרת מבצעת תפנית קטנה אך משמעותית, ומניחה כי הגוף במובן הקורפורלי שלו פגיע ביותר וכי זה מה שמגדיר אותו. היא מצטטת את באטלר:

"mortality, vulnerability, agency: the skin and the flesh expose us to the gaze of others but also to touch and to violence."¹⁶⁷

במילים אחרות, הכוונה היא לא לבצע אידאליזציה של הפגיעות, אלא לתאר את היחסים עם העולם ועם המציאות האנושית. באופן דומה, באטלר כותבת במקום אחר:

"[...] Vulnerability can be a way of being exposed and agentic at the same time."¹⁶⁸

על פי טענה זו, שכלל אינה מובנת מאליה, החשיפה שהפגיעות מביאה עימה וההבנה הפוליטית הנגזרת ממנה הן, כפי שלויד מבהירה, מה שעומד בבסיס הקיום ה-ecstatic של הגוף.

א. ממאבק לאוטונומיה של הגוף אל התנגדות להגדרה מי זכאי לקיום כגוף

לויד מגשרת על הפער בין התפיסה של הקיום האקססטי של הגוף שמתארת באטלר, לבין השיח של הגדרה עצמית ואוטונומיה של הגוף. במסגרת טענותיה, לויד מצביעה על התלות העמוקה של הגוף באופן הפעולה של נורמות פרטיקולריות. כך, מסבירה לויד, כשבאטלר כותבת על האפשרות לחיים שניתן לחיותם, המסגרת לכך היא מאבק בנורמות המגבילות אותם. במילים אחרות, אופי הפעולה של הנורמות החברתיות הוא שקובע אילו גופים יכולים להיות מושא לתשוקה ולאהבה, ומצד שני גם אלו מצויים בסיכון לפגיעה, לביזוי ולחילול.

מכאן שמאבקים חברתיים לזכויות על הגוף שיוצאים מתפיסה של פגיעות יכולים וצריכים להתנסח אחרת: כמאבקים כנגד הנורמות המגדירות את אותו הגוף (Norms of Embodiment) – נורמות שהגוף פגיע להן באופן מתמשך. באימוצה את הפריזמה הזאת ביחס למאבקים פמיניסטיים, לויד משתמשת בדוגמה של המאבק לזכויות רבייה, שהוא בעצם מאבק נגד הנורמות הקובעות מי זכאי. להתרבות. דוגמה נוספת שהיא מציגה היא המאבק לחופש מיני, שמשמעותו מאבק נגד המסגרת הקובעת מי נחשב לפרטנר מיני לגיטימי.

Butler, 2004: 26 ¹⁶⁷

Butler, 2016: 24 ¹⁶⁸

לויד גם מציגה בפנינו את החידוש של מעבר מתפיסה שרואה את הגוף כאוטונומי ושואף להיות בשליטתו של האינדיבידואל אל עבר תפיסה פוליטית מורכבת יותר שרואה אותו כ- "Invariably in Community".¹⁶⁹ כך, מסבירה לויד, מציבה בפנינו באטלר את התהייה: האם אפשר לנסח את התלות הדדית בקהילה ובסביבה לא רק כברירת מחדל של הקיום האנושי, אלא כממד נורמטיבי של הקיום? במובן הפוליטי השאלה תהיה: האם העיסוק בפגיעות הקורפורלית יכול לכוון את הפוליטיקה למקור אחר שאינו בהכרח שאיפה לאוטונומיה, אלא כזה שנאבק ומניח במרכז את השאיפה לקיומו של קשר אתי יותר עם האחר?

הטענה שאקטים של אלימות מתקיימים מכיוון שבני אדם הם פגיעים היא ידועה, אך היכולת להבין את הפגיעות על סך מרכיביה, היא אליבא דבאטלר הצעד הראשון לצמצום האלימות הזאת. ההבנה חייבת להיות מלווה בהכרה, כלומר כדי שהפגיעות הקורפורלית תקדם תגובה אתית, עליה להיות מוכרת כפגיעה. לויד מדגישה כי:

"We have to be able to 'see' that someone is suffering or dying; we have to be able to recognize that the act that has taken place is an act of violence."¹⁷⁰

כאן טמונים האתגר והקושי: לא רק שאנו תלויים. ים באחרים ופגיעים בפניהם, אלא – וזה לטענתה של לויד מה שבאטלר מוסיפה על התיאוריה של לוינס – אנו תלויים. ים גם בממד החברתי של הנורמטיביות, שממסטר את מרחב ההכרה.¹⁷¹ המשמעות הפוליטית היא שזהו המרחב שיש להתמקד בו ולפעול לשנותו.

ב. הקיום הקורפורלי כתצורה הפוליטית של הפגיעות

במאמרה¹⁷² "The Ethics and Politics of the Vulnerable Body", מתייחסת לויד למתיחות המצויה אצל באטלר בין תגובתיות אתית כפוטנציאל הצומח לכאורה מתוך ה- Relationality והפגיעות הקיומית (Precariousness), לבין יישומן של אתיקה ופוליטיקה במציאות חיים שבה הפגיעות נכפית על הקיום הקורפורלי. כך מעלה לויד את האמביוולנטיות שהיא חשה בנוגע לאופן שבו מוצג הרעיון של פגיעות קורפורלית בכתיבתה של באטלר.

¹⁶⁹ Lloyd, 2007: 143

¹⁷⁰ Ibid

¹⁷¹ Butler, 2005: 23

¹⁷² Lloyd, 2015. The Ethics and politics of Vulnerable Bodies: 167-192

במקום זאת, לויד ממליצה להתמקד ביישום הפוליטי והאתי של הפגיעות על פני התמקדות בטבעה ובאופייה. האפשרות להצביע על היישום הפוליטי והאתי, מחייבת לדעתה הבחנה בין השימושים השונים שבאטלר עושה במושג ה-"Precarity". היא גורסת שעליהם יש לתת את הדעת, מכיוון שהם משקפים היטב את הפוליטיקה של הפגיעות שבאטלר שואפת להביא לידי ביטוי. לטענת לויד, אפשר להבחין בין שלוש משמעויות של המושג, שלכל אחת מהן אופי פוליטי שונה: ¹⁷³

- Precariousness – מושג קיומי. פגיעות המשותפת לכלל הגופים.
- Precarity – מושג המדגיש את הממד הפוליטי בשאלה כיצד פגיעות מוקצנת תחת תנאים מסוימים שאינם משותפים לכולם. באופן שווה.
- Precarization – ביטוי לתהליכים היסטוריים בהם ניתן להצביע על התארגנויות חברתיות ופוליטיות המבנות באופן מכוון תלות וצרכים פיזיים של קבוצות מסוימות באוכלוסייה באופן שיבדיל ויחריג אותן מקבוצות אחרות.

באמצעות חלוקה זו, לויד משרטטת בפנינו את האופן שבו באטלר מנסה לנסח את הבעיה הפוליטית של האנושי. הבעיה הזאת, שתפיסת הפגיעות של באטלר מאפשרת לנו לחשוף, טומנת בחובה בעיקר את הקשר בין Recognition ו-R recognizability – ההכרה והיכולת לתת הכרה. ¹⁷⁴ זהו המקום שבו לויד מזהה את החזרה של באטלר לפוליטי בצורתו הממשית – בעצם הדיון בשאלה מי זכאי להכרה ומי לא. מבחינתה של לויד זו צריכה להיות נקודת הפתיחה.

הטענה הזו חשובה, כי היא מזכירה לנו את תפיסת הפגיעות ככלי פוליטי, ולמעשה מחזירה אותה למרכז הדיון בהכרה. במסגרת שכזו, הפגיעות משמשת כרקע לאנושי, כהבנה הכרחית בכדי להעמיק במאבקים חברתיים שונים, ויתרה מזאת, כדי לפתח אמפתיה וסולידריות ולפעול למען ולקידומן.

לויד בוחנת את דברי באטלר וקובעת כי :

For Butler there is, as such a direct connection between recognition/recognisability couplet and precarity, which is that 'the differential distribution of norms of recognition directly implies the differential allocation of precarity'.¹⁷⁵

Lloyd, 2015. The Ethics and politics of Vulnerable Bodies: 173 ¹⁷³

Ibid: 174 ¹⁷⁴

Ibid: 174-175 ¹⁷⁵. לויד מציינת כי מאז ומתמיד נקודת המוצא של באטלר התבססה על הסכנות של הייצוגים המגדריים שמתנגדים או סוטים מהנורמות ההטרונורמטיביות של מין, מגדר ומיניות – כל מי שנפול מחוץ ל"אנושי".

הקשר האינהרנטי לפוליטי, היא טוענת, טמון בעובדה כי יש קשר ישיר בין נורמות ההכרה לבין הפיזור הלא שוויוני של הפגיעות הקורפורלית. אלו הם המקומות העיקריים שלעברם יש להפנות את הזרקור. לויד אומרת שה-Precarity מסמנת עבור באטלר מצב פוליטי של סיכון מוגבר ואיום כלפי אוכלוסיות ספציפיות, מה שאכן מוביל את באטלר בהמשך לדיונים קונקרטיים במצבי מלחמה, כיבוש, כליאה וניצול כוח עבודה. כל אלו מושפעים לטענתה של באטלר מתצורות נאו-ליברליות של חיים חברתיים וכלכליים¹⁷⁶. עם זאת, לויד מציינת (ובצדק) את העובדה כי מעבר לתיאור התהליכים הפוליטיים הנגרמים ממדיניות כלכלית, גזענות ומיליטריזציה, באטלר לא מתעמקת במכניזמים שמצמיחים את פגיעותן של קבוצות אוכלוסייה שונות. באטלר לא מתמודדת עם הבעייתיות שאבחנה זו יכולה לייצר, אבחנה שמתבטאת במחיקת ההבדלים החשובים בין הדיכויים של אוכלוסיות שונות.

חרף חיסרון זה, לויד עדיין מציעה לאמץ את תפיסת הפגיעות כפי שבאטלר מבססת אותה, בין היתר משום שהיא מובילה את הקורא. להבחין במשמעויות הפוליטיות של מאבקים חברתיים המובלים על ידי אוכלוסיות הנאבקות באלימות נורמטיבית ולמעשה מבטאות את הפרפורמטיביות של הלא אנושי.

ג. הפרפורמטיביות הפוליטית של ה"לא אנושי"

במסגרת הדיון בהתייחסות של באטלר לשאלה: "What makes for a liveable life?"¹⁷⁷ ממשיכה לויד את עיסוקה בגוף אל מול מסגרת הנורמות. הדיון בפגיעות בהקשר זה וכפריזמת ניתוח, מאפשר לה להרחיב את הכתיבה ולשרטט את המקומות בהם מצויים המאבק של הגופים ה"לא אנושיים" (אלו המודרים מהזירה הפוליטית הרשמית) והמשמעויות הפוליטיות של הדרה זו. לויד טוענת כי ב-"Precarious Life" וב-"*Giving and Account of Oneself*", באטלר, כפי שנטען גם כאן בפרקים הקודמים, הפנתה את תשומת הלב לאופן שבו נורמות חברתיות-תרבותיות מגדירות מי יוכר כסובייקט, כלומר חייהם של מי נחשבים חיים ושל מי לא. מול זאת מציינת לויד כי יש להמשיך ולנסח מחדש את הקשר לפגיעות בעיקר סביב השאלה הקונקרטי: כיצד אפשרי עבור אוכלוסיות פגיעות לפעול בצורה פוליטית? באטלר התייחסה לנושא זה בעבר ודנה בהתנגדות דרך

המטרה הפוליטית, בין היתר, היא להתעמק בפגיעותם בכדי לחשוף את הסכנות הללו, שלרוב הינן מוסוות. אוסיף כי מטרייה תיאורטית זו מתגלה לאורך כתיבתה של באטלר במהלך השנים כמתפרסת מעל יותר ויותר קבוצות שוליות באוכלוסייה.

Ibid: 176¹⁷⁶

Lloyd, 2007: 134-154¹⁷⁷

הפרפורמטיביות כאפשרות למשא ומתן עם הכוח. לויד, אם כן, רוצה להראות כיצד הדיון של באטלר בפגיעות ונגזרותיו מוסיפים משמעותית לדיון על סוכנות פרפורמטיבית של הגוף ולטעון כי זהו למעשה חלק מרכזי מהממד הפוליטי של הפגיעות.

לויד מצטטת את שאלתה של באטלר (2012):¹⁷⁸

"When being dispossessed in sociality is regarded as a constitutive function of what it means to live and persist, what difference does it make to politics itself?"¹⁷⁹

היא מסמנת את השאלה הזאת כהתפתחות הפוליטית של רעיון הפגיעות, ומאמצת את הראייה של באטלר לפיה מאבקים דמוקרטיים דורשים התנגדות פוליטית שהיא פלורלית ובאה לידי ביטוי בגופים, מה שלמעשה יביא להתכנסות של ה-Ungrievble's¹⁸⁰ בזירה הציבורית תחת דרישה בלתי מתפשרת לחיים שניתן לחיותם.

לכאורה מעצם קיומן של מסגרות דכאניות הגופים הללו הם מודרים ולא זוכים להכרה, אולם למעשה ניתן לטעון שדווקא על בסיס הדרתם ופגיעותם המתמשכת הם עדיין מצויים במרחב הפוליטי. לויד מציינת שמי שתורמת להסבר הזה של באטלר ומאפשרת להרחיב אותו היא חנה ארנדט, בעיקר בספר *The Human Condition* (1958), שממנו מאמצת באטלר שני רעיונות:¹⁸¹ הראשון הוא שהפוליטיקה היא פעולה מתואמת כשגופים מופיעים יחד במרחב הציבורי, והשני הוא שמרחב הנראות הוא השדה שמתוכו צומחת הפרפורמטיביות. לדעת לויד, באטלר מוסיפה על רעיונותיה של ארנדט בכך שהיא מעניקה להם תצורה גופנית ועדיין רואה את הפרפורמטיביות של הפוליטי כצומח, חרף תנאי הפגיעות.

עבור באטלר, המרחב הציבורי לא קיים בפני עצמו, אלא כאשר:

New social movements fighting against precarity demonstrate on the square or rally in the street they reconfigure the materiality of public space; by laying claim to that space; they constitute it as public.¹⁸²

¹⁷⁸ Butler, 2012. Can One Lead a Good Life in a Bad Life?. qtd. In Loyd 2007: 220

¹⁷⁹ Lloyd 2015. The Ethics and politics of Vulnerable Bodies: 177

¹⁸⁰ רעיון ה-Ungrievble, מופיע בעיקר ב- *Precarious Life* (Butler, 2004), שם נשאלת השאלה כיצד ניתן להתאבל על כאלה שחיהם לא נחשבים חיים תחת מסגרות של נורמות ותרבות הגמוניות.

¹⁸¹ לקריאה נוספת המדגימה את האימוץ הבאטלריאני של ארנדט ראו: Butler, 2012. *Precarious Life*,

Vulnerability, and the Ethics of Cohabitation: 134-151

¹⁸² Butler, 2011: 1-3

תפיסה זו משלימה את הרעיון של ארנדט בדבר ה-"Space of appearance", הטוען כי לפוליטי יש בהכרח צורך במרחב של נראות, והוא זה שמקל על התבטאותו. זהו מרחב שבו האני מופיע בעיני אחרים, ואחרים מופיעים בפניו. לדעת לוי, תרומתה של באטלר היא בהוספת הפגיעות המצויה במרחב הזה במובן הקורפורלי שבו גופים מופיעים זה מול זה. ארנדט, אומרת, לוי, אינה מתייחסת לכך כלל, חרף העובדה שזוהי דווקא הפגיעות שמאפשרת את קיומו של המרחב הזה:

"It is vulnerability understood as sensate impressionability that enables this, that allows the corpus of the other to appear to us (and vice versa)."¹⁸³

לוי נענית לקריאה הפוליטית של באטלר להתמקד בפגיעות של אותם Ungrievable's, שמסתמנת כנתונה לרגולציה ביו-פוליטית מתמדת, בין היתר על ידי המדינה ומוסדותיה. אי לכך, הפגיעות כאן אינה תיאורית בלבד, אלא במהותה פוליטית וקשורה לכוח, מסבירה לוי, ומאמצת לחיקה את המושג הבאטלריאני "Precarization" המצביע על כך. בעוד שארנדט תגדיר קבוצות מסוימות כמודרות מהמרחב הפוליטי, באטלר דווקא תאמר שהדרה היא בעיה פוליטית בפני עצמה, וכזאת היא לא מצויה מחוץ לזירת הפעילות והשיח הפוליטי. דווקא ההתייחסות להדרה היא זו שתציף את נראותן של תצורות שונות של סוכנות חברתית והתנגדות המיוחסות לה ומונעות מקיומה:

"While the ungrievable may be excluded from 'establish and legitimate political structure', that is, while they may be unrecognizable as 'subjects', they are not *ipso facto* excluded from politics per se."¹⁸⁴

בעיני לוי, תפיסת הפגיעות של באטלר מתקשרת באופן חד משמעי לפרפורמטיביות פוליטית. יתרה מזאת, התשתית שהיא מניחה במהלך כתיבתה מסייעת להתמקד באופן שבו מתאפשר לקבוצות הללו לדרוש את נוכחותן בספֶרה הציבורית, ולכונן את הנוכחות הזאת מחדש על ידי הדרישה הנחרצת, שאותה ארנדט כינתה *The right to have rights*¹⁸⁵.

לוי טוענת כי הבחירה של באטלר להתייחס למקרה הטורקי¹⁸⁶ של ההפגנות הלהט"ביות שהובילה הקהילה הטרנסית, מסייעת להדגים את האופן שבו תפיסה של המרחב הציבורי על ידי אוכלוסייה פגיעה ביותר, גם באופן יחידני וגם באופן קולקטיבי, הופכת אותה מיידית לחשופה לאלימות ואפילו

Lloyd, 2015. The Ethics and politics of Vulnerable Bodies: 179 ¹⁸³

Ibid ¹⁸⁴

Ibid ¹⁸⁵

¹⁸⁶ המקרה מופיע גם בספר (2016) *Vulnerability in Resistance* ולצידו דוגמאות דומות על בסיסן הכתבות ביצעו את ניתוחיהן.

למוות. זוהי המשמעות של מניעת הזכות לזכויות של קבוצה מחוקה ולא לגיטימית המודרת ממרחב הנראות, הפלורליות והציבוריות. עם זאת, תנאים אלו לא מונעים את הממד הפוליטי של הפעולה. אוכלוסייה זו היא דוגמה מובהקת לאוכלוסייה שנמנעת ממנה ההשתתפות במרחב הציבורי ושעם זאת הדבר לא מדיר אותה באופן קבוע. כך, בדרישה לזכות לנוכחות במרחב מדיר, קבוצה זו מפעילה באופן המוני-קולקטיבי (en masse) ופרפורמטיבי תחת תנאים של איומים ואלימות, את הזכות לנראות. במקרה דנן, באטלר תיארה את ההתנגדות לאונטולוגיה ההטרונורמטיבית שכופה גולציה הממשטר את הייצוג המורפולוגי והקורפורלי של האוכלוסייה הטרנסית: 187

"the occupation of public space is thus a way not just to render trans persons publicly visible and audible, or to dispute the precarity of their gendered position; it is, at the same time, a demand for a liveable life."¹⁸⁸

באמצעות הדוגמה הזאת מבהירה לוי את הקשר האינהרנטי של הפגיעות לפוליטי, והדבר מאפשר לה לא ליפול אל תוך המלכוד הבעייתי של הגדרת הפגיעות כאידאל של הנעה אל עבר פעולה פוליטית. במקום זאת, הפגיעות מתבהרת כאן כפוזיציה קיימת שאפשר וצריך לצקת ממנה משמעויות פוליטיות.

ד. פרדוקס התגובתיות האתית

הדיון של באטלר בזירה הציבורית ובפעולה הפוליטית הקשורות בדרישה לקבלת הזכות לזכויות, משקף את רצונה לתאר את האופן שבו ה"מחוקים" יכולים להפריע לשדה הכוח בביטוי

¹⁸⁷ מסקנה דומה ניתן להסיק ממקרים שקרו בשנים האחרונות בארץ:

- הפגנה על הפגיעות של הקהילה הטרנסית בישראל החשופה ולאלימות ומוות: 'לחמות על החיים'. (מערכת ערוץ הגאווה, 2018).
- הפגנות הקהילה האתיאופית (בלומנטל, רובינשטיין ולוקש, 2019)
- מחאת חוק הלאום, השמעת הקול הערבי במרחב המדיר את השפה באופן יומיומי (שעלאן וחי, 2018).
- הפגנת הנשים נגד אלימות כלפי נשים (פלג, שפיגל, רבינוביץ, חורי, בן זכרי וירון, 2018)
- מחאת מבקשי המקלט (בלומנטל, 2018).
- "צעדת השרמוטות" נגד תרבות האונס מתקיימת בישראל מאז 2012 (פלג, 2019).

המשותף למחאות הללו הוא הנוכחות המסיבית של האוכלוסיות הפגיעות ביותר במרחב ציבורי שמוגדר על ידי הדרתן. ניתוח מקרה המבחן דרך פריזמת הפגיעות היה מציף את הדמיון הזה. במובן זה ניתן להגיד שיש משהו בבאטלר שמתקדם מעבר לפוליטיקת זהויות, לכיוון הרבה יותר הומניסטי. כשבוחנים זאת כך, רואים באמת מיהן הקבוצות המודרות משיח הייצוג ומהשיח הפוליטי. אצל קבוצות אלו הנוכחות הקורפורלית מתבטאת ביתר שאת דווקא מכיוון שאין להן כוח פוליטי. ההופעה בזירה הציבורית המדירה היא הפעולה של הקבוצות הללו, והדרישה היא הכרה באי ההכרה. כיכר רבין מסתמנת כמרחב שבו ניתן להבחין בקבוצות חברתיות הדורשות שינוי פוליטי, אל מול כאלה שדורשות שיהיו להן זכויות חיים בסיסיות מלכתחילה. עבורן, הנוכחות הבטוחה במרחב עצמו אינה דבר מובן מאליה וגם אותה צריך לדרוש. במובן זה מידת הפגיעות היא הקו שמבדיל בין קבוצות שונות, אך גם מחבר ביניהן. אפשר לומר שדווקא הפגנת הנשים הצליחה להכיל בתוכה רבדים שונים של פגיעות תוך כדי הבעת תמיכה בקבוצות הנשים הפגיעות ביותר בתוכן.

Lloyd, 2015. The Ethics and politics of Vulnerable Bodies: 180 ¹⁸⁸

דרישות פוליטיות ובכך להפוך לסובייקטים פוליטיים.¹⁸⁹ הפוליטיזציה, אם כן, מונעת בעיני באטלר מפגיעות שהופכת לפעולה. אולם אל מול פגיעותם של ה"מחוקים", מדגישה לויד, לא ברור איזו עבודה אתית או תחושתית על הסובייקט לבצע כדי להגיב בצורה אתית למי שניצב מולו, משום שהמסגרות הנורמטיביות מכוננות ומקבעות את העיוורון כלפי קבוצות מוחלשות. לויד, אם כן, מטילה ספק בצמיחתו של רגע כאוטי שאמור להוביל לתגובתיות אתית. היא מקשה ושואלת מה יכול להבטיח שהרגע הזה לא יקרוס אל תוך עצמו.

לצד קושי זה, לויד מרככת את הטענה לפרדוקסליות ומסבירה כי ייתכן שהמהלך התיאורטי הזה מכוון. הסירוב של באטלר לייצר המשגה של אתיקה כתבנית מוכנה המונחת מראש על הסובייקט, נובע מהניסיון לתאר רגע לא מתוכנן או ודאי, אך בעל פוטנציאל להצמיח תגובה אתית:

"[...] it is precisely when we are moved – overwhelmed, outraged or impassioned – to act that is possible to discern 'the working of an ethical obligation on our sensibilities'¹⁹⁰

אף על פי כן, אי אפשר להתעלם מהעובדה כי לרוב, תחת הקשר היסטורי-תרבותי, האפשרות השנייה בעינה עומדת: הסובייקט לא יגיב בצורה מוסרית לאחר בלתי מזוהה, כיוון שהוא לא מסוגל לראות את הגוף הניצב בפניו או לשמוע את פנייתו. עבור לויד, אין זה מספיק לטעון כמו באטלר שחוויה משותפת כמו אובדן¹⁹¹ תספיק ותשמש כמשאב להתגברות על העיוורון לאחר שנובע מדה-הומניזציה. היא מטעימה כי:

"While an occasion of loss might help us acknowledge that 'we' are vulnerable, there is nothing in this experience per se that necessarily guarantees that 'we' will be able to 'see' or 'recognize' another's loss as a loss."¹⁹²

על פי תפיסתה, באטלר משליכה את יהבה על ביצוע פרקטיקה מוסרית במצבי פגיעות – פרקטיקה שלכאורה אמורה לנבוע מהפוטנציאל של פתיחות אתית הצומחת מ-Ecstatic Relationality ופגיעות קיומית.

¹⁸⁹ מה שאכן יבוא לידי ביטוי בספר *Vulnerability in Resistance* 2016

¹⁹⁰ Lloyd, 2015. *The Ethics and politics of Vulnerable Bodies*: 183

¹⁹¹ ייתכן כי הכוונה היא שבאטלר לא מבקשת להצביע על מה שלרוב יקרה, כלומר באמירותיה היא בכל זאת יכולה לסייע להסביר את מה שבניגוד לכל הסיכויים כן קורה. אחת הדוגמאות בהקשר הישראלי היא "פורום משפחות שכולות ישראל-פלסטיני בעד שלום".

¹⁹² Lloyd, 2015. *The Ethics and politics of Vulnerable Bodies*: 184

למיד מותרה את הספק לגבי קיומו של פוטנציאל פוליטי ברגע שכזה, ומסתפקת באימוץ חלקי של תפיסת הפגיעות, בעיקר של מה שמסייע בהבנה של פרפורמטיביות פוליטית ושל הנראות הקורפורלית במרחב הציבורי. על כן, המתח בין הפגיעות הקיומית כמכנה משותף לבין פגיעות ממשית המחולקת באופן לא שווה בין קבוצות שונות, דורש המשך התבוננות וניסיון להבין את הקשר ביניהן.

אם כן, עדיין עומדות בעיני כמה שאלות: האם לפגיעות קיומית יש תפקיד ביחס לתגובתיות אתית במובן הפוליטי? היכן הדבר מעמיד את הסובייקט? מה דוחף אותו להגיב אחרת ולא להיות נתון לעיוורון חברתי? מהיכן מגיעה היכולת לראות את האחר ואת מקומו של העצמי ביחס אליו? הניתוח של ליד את הפרפורמטיביות הפוליטית במציאות של Precarity הנובעת מהדרה של מסגרת הנורמות, לא מספק מענה מוחלט לשאלות הללו. אי לכך יש צורך להעמיק בממד נוסף של הפגיעות: בממד הקיומי שלה ובשאלה: האם היא יכולה להוות "כוח פוליטי מניע" לתפיסת העצמי כסובייקט, וכזאת להשפיע על אופן עיצובו?

II. הפגיעות ככוח טרנספורמטיבי של הסובייקט

רוזמרין¹⁹³ מציעה העמקה בפן הפוליטי של מושג הפגיעות של באטלר במובן האונטולוגי, אך בדומה לליד גם היא מבחינה כי באטלר לא מעניקה מרשם ברור ליכולת להגיע לתגובתיות אתית ולכן מחפשת להעניק לכך מענה דרך הדיון בסובייקט. ראשית, כדי לנסח את הפגיעות כתנאי דומיננטי של המציאות העכשווית, יש להטיל ספק בדימוי הפילוסופי המעמיד את הפגיעות כשלילה של חיים מלאים. במקום זאת, מציעה רוזמרין, על הפגיעות לתפקד כהיבט של הסובייקטיביות יחד עם אתגריה ומשאביה.

רוזמרין מתייחסת בעיקר לפוטנציאל הטרנספורמטיבי של הפגיעות, כבסיס אלטרנטיבי עבור אתיקה וקיום חברתי של הסובייקט. בעיניה חשוב להתבונן ולהבין:

"[...] how people can act on their vulnerability in ways that allow them to engage with their reality, transform it, and be transform as a part of engagement."¹⁹⁴

¹⁹³ בספרה: *Vulnerable Futures, Transformative Past: On Vulnerability, Temporalities, and Ethics* (Rozmarin, 2017).
¹⁹⁴ Ibid: 69

העובדה שבאטלר רואה היבטים של פגיעות ביחסים עם אחרים ובמרחבים הבינאישיים מביאה לידי כך שהמשמעות של הרובד האתי, בהכרח באה לידי ביטוי ב-Scene of Address, היינו המרחב שבו מתעצבת היכולת להעמיד את העצמי ואת פגיעותו ככתובת עבור פגיעותו ההדדית של אחר. מבחינה טמפורלית, מציינת רוזמרין, המשמעות היא ש :

"Individuals are always in relation to a possible future that lies in the hands of others"¹⁹⁵

רוזמרין מדגישה כיצד מתוך הפגיעות, גם הדרישה להכרה תורמת בתורה לפן הטראנספורמטיבי. היא מצטטת את באטלר שאומרת :

"To ask for recognition, or to offer it, is precisely not to ask for recognition for what one already is. It is to solicit a becoming, to instigate a transformation, to petition the future always in relation to the Other".¹⁹⁶

נראה כי העתיד שנוצר בין העצמי לאחר, אומרת רוזמרין, הוא זה שמסמן את האפשרות והיכולת להשתנות (to be altered) במסגרת יחסים בינאישיים. היא מצביעה על כך שהמישור שנוצר בין העצמי לאחר מכיל בתוכו כוחות חברתיים, פרקטיקות נורמטיביות, כלים טכנולוגיים וכוחות מקומיים אחרים שמעצבים ומתנים את ה-Scene of Address. כל אלו, טוענת רוזמרין, הם אלה שיכולים להבטיח את הפוטנציאל הטראנספורמטיבי של הפגיעות :

"It is this sociality itself, in the way that it appeals to recognition that secures the transformative aspect of vulnerability."¹⁹⁷

הגדרה זו חושפת את הקשר הברור שבין היחס להכרה לבין ההיבט הטראנספורמטיבי של הפגיעות. כאמור, באטלר הגדירה את הפגיעות כ-Politically Transformative, משמע שיש בכוחה להניע פוליטיקה נון-נרקסיסטית, שמרסנת מכניזמים של שיפוטיות וחותרת לאפשרותם של תנאים להצמחת דרכים שונות לחיות. תחת פוליטיקה שכזו, הפגיעות הופכת למכנה אתי משותף בין מי שמקדמות. ים אותה. יתרה מזאת, מסבירה רוזמרין, האופן שבו באטלר תופסת את הפגיעות מדגים לנו כי דווקא ראיית הפגיעות כרצף של חוויות אתיות-פוליטיות מאפשרת הסתכלות שונה על עברם ועתידם של אדם והסובבים אותו :

Ibid: 72¹⁹⁵

Ibid¹⁹⁶

Ibid: 73¹⁹⁷

"Vulnerability makes us focus on how social norms and institution limit our engagements with life. Vulnerability is also an embodied sense of connecting with others, a path of transformation for oneself and one's world."¹⁹⁸

אי לכך, על הסובייקטיביות לכלול בתוכה ממד מאשרר של פעולה אקטיבית ליצירת עתיד שונה. זהו המקום שבו רוזמרין מגדירה את הפוטנציאל הפוליטי של תפיסת הפגיעות כסיוע לתחזוק טמפורליות טרנספורמטיבית. משמע, היא מעניקה לסובייקט אפשרות ל"דמיון חברתי" (Social imaginary) שונה של העתיד. דמיון פוליטי שכזה יכול (וצריך) לאתגר את התפיסה הנאו-ליברלית של האינדיבידואל, שמגבילה את תפקידו הפעיל לחברה הצרכנית בלבד.

א. "עתיד פוליטי אחר": הביקורת הפוליטית של הפגיעות על הנאו-ליברליזם

רוזמרין טוענת שכמושג ביקורתי, הפגיעות מאפשרת לנו לחשוב מעבר למאפיינים שאנו תופסות. ים כהכרחיים בעת שאנו הוגות. ים בביטחון, בחירות ובאוטונומיה. עלינו לבחון כיצד הללו מציבים אותנו בפני אחרים ומול פגיעותם. בבסיס התפיסה הזאת מצויה ההנחה כי יש להביט מעבר לתפיסה הליברלית של האינדיבידואל, כדי להוכיח שבדיוק התפיסה הזאת היא שתורמת להדרה ולשוליות של קבוצות הסובלות מהמבנה של הכוח הנורמטיבי כפי שהוא. הממד הפוליטי המובהק של מושג הפגיעות מתבטא אם כן, בטענה כי יש להפוך אותו לבסיס הקבוע של הסוכנות החברתית ולא דווקא כמניע לפעילות פוליטית בלבד¹⁹⁹

זאת ועוד, רוזמרין טוענת כי החשיבה על רעיון הפגיעות מאפשרת לדמיין מחדש את היחסים עם העצמי והסובבים, ובמקביל גם לחשוף את הפגיעה הממשית שמוסדות חברתיים ונורמות חברתיות יכולים לגרום לקבוצות שונות באוכלוסייה. בשונה מלמיד, רוזמרין בוחרת כאמור להתמקד בפגיעות בעיקר במובן של כינון העצמי והסוכנות החברתית דרכה, מה שלמעשה מאפשר את הרחבתו של השיח על הפגיעות, ומייצר גמישות פוליטית רבה יותר, בין היתר ביחס לחשיבה נורמטיבית. כאן המטען הפוליטי בא לידי ביטוי בעיקר באופן שבו רוזמרין מנסחת את הפגיעות בהתייחס לחייו של העצמי כסובייקט ובאופן שבו היא מצביעה על המשמעויות הטמפורליות הטמונות בה :

It can also lead to a new outlook at how people manage their life with vulnerability as a constitutive aspect of who they are and what they can expect from life. Vulnerability is a continual relation between subjects and their lives,

Ibid ¹⁹⁸

Ibid: 47 ¹⁹⁹

identities, and surrounding's both real and imagined. Rather than reifying vulnerability as the negativity of subjectivity, a political oriented account of vulnerability should account for vulnerability as an affect integral to one's agency and sense of self.²⁰⁰

טענתה של רוזמרין, לפיה יש לבחון את האופן שבו פגיעות נחוות גם כמציאות חיים וגם כתנאי חברתי המשפיע על הסובייקטיביות ועל הסוכנות החברתית של בני אדם, מסייעת לגבש את המושג לכדי תפיסה רעיונית-אידאולוגית שיש בה דרישה לשינוי בסיסי של החברה האנושית. במרכז תפיסה זו נמצאת ההנחה שפעולה מתוך תחושת פגיעות אנושית משותפת בהכרח תערער את הניסיונות המתמידים של קבוצות לייצר נרטיב קוהרנטי המצדיק את מציאות חייהם של החברים בהן, את פעולותיהם ואת עוולותיהם כלפי האחר. אם כן, הדרך לתגובתיות אתית טמונה בהבנת ההכרח של בחינה ביקורתית של אי-השוויון החברתי בתנאי פגיעות בין קבוצות שונות.

לא מדובר בהצגה של הפגיעות הקיומית כאידאל, אלא כאמור, בהצגתו של דמיון פוליטי חדש, שבמרכזו הטלת ספק בתנאי קיומו של הסובייקט המערבי המודרני ובמשמעויות המפגש הבסיסי שלו עם האחר. החשיבות של בחינת התנאים הבסיסיים בחיי האדם הבאים לידי ביטוי בפגיעות הקיומית, היא בכך שהיא מאפשרת להעביר ביקורת על טיב החיפוש האינסופי אחר מה שנתפס בימינו כביטחון וכחוסר תלות בסביבה האנושית.

רוזמרין כותבת על רעיון הפגיעות כדמיון חברתי חדש :

"This imaginary is to intervene in a culture that worship a notion of agency based on a pro-active autonomous subject whose boundaries, continuity, and self-control are taken as unquestionable goals."²⁰¹

היא מוסיפה כי נראה שמטרתה של באטלר בשימוש בנימה האונטולוגית היא לייצר אפשרויות של שיח, דווקא כדי שבני אדם יוכלו לחוות את תחושת הפגיעות (Precariousness), אי-הידיעה והתלות במציאות חייהם כטרנספורמטיבית. כלומר, זוהי הצמחה של דרכים אלטרנטיביות למפגש עם האחר ולתגובה לאתגריו, בעיקר אלו שהוא מניח בפני תחושת הזהות והאוטונומיות של העצמי. נראה כי המפגשים הללו ייתכנו דרך הביסוס ההדרגתי של תצורות חדשות לפעולה פוליטית, לצד היכולת לחלוק את המרחב עם אחרים שאינם דומים לנו.

Ibid: 48 ²⁰⁰

Ibid: 54 ²⁰¹

ניכר כי רוזמרין מתמקדת בו זמנית בעצמי ובקולקטיבי. היא לא רואה צורך בהבחנה שיטתית בין סוגי הפגיעות השונים בעת ניסוח הממד הפוליטי של הפגיעות. מעבר לכך, ניתוח מצביע על מקומות בכתיבתה של באטלר על הפגיעות, שבהם מנוסחים מחדש מושגים בסיסיים הקשורים לחיים האנושיים במטרה לחזק את ההבנה של הנזקים שבחשיבה הנאו-ליברלית. כך מציינת רוזמרין למשל, שתפיסת הפגיעות של באטלר למעשה דוחה את מושג הביטחון האישי כשאיפה האידאלית של הסובייקט וכהצדקה האולטימטיבית לפרקטיקות אלימות המגנות עליו. היא מצטטת את באטלר כדי להדגים את ההשפעה של רעיון הפגיעות על המשך החשיבה הפוליטית שלה: ²⁰²

"[...] the point of struggling against precarity – socially and economically induced and sustained precarity – is not to then value 'security', since, as we have seen it is precisely in the name of securitarian rationality that precarity is augmented."²⁰³

רציונל הביטחון, כפי שבאטלר מכנה אותו, נותן לגיטימציה לאלימות, בין היתר על ידי הכחשת היחסים בין העצמי לאחר, ומקל בסופו של דבר על הדעה-הומניזציה של אלו המוגדרים כמכשול בדרך להבטחתו²⁰⁴. את המשך ההתפתחות של רעיון הפגיעות בכתיבתה של באטלר אפשר לראות גם בקריאה לניסוח מחדש של תפיסת ביטחון, שבמרכזה אימוץ תצורות לא אלימות של קוהביטציה על פני השאיפה לשחרור (מדומיין) מהתלות האנושית.²⁰⁵

ב. המפגש עם האחר : אתגר התגובתיות האתית

רוזמרין טוענת כי אונטולוגיה של פגיעות כפי שהיא באה לידי ביטוי אצל באטלר חייבת לכלול בתוכה תפיסה של תשוקה טרנספורמטיבית (Transformative Desire) המתבטאת כתחושה מוסרית (Moral Sentiment). זאת מכיוון שזו בתורה יכולה להיות בסיס להסדרה ולפרקטיקות המיישמות את הפוטנציאל האונטולוגי של הפגיעות, בליווי מחויבות אתית ופוליטית לעתיד אחר.

²⁰² ציטוט מתוך ספרן של באטלר ואתנאסיו *Dispossession: The Performative in the political* (Butler & Athanasiou, 2013) המהווה דוגמה לשיתוף הפעולה הפורה של באטלר עם כותבות אחרות, כמו גם לקריאה לחוקרות נוספות להתעמק ולהרחיב את תפיסת הפגיעות לשדות נוספים.

²⁰⁴ בהקשר הישראלי, רציונל הביטחון הוא בעל נוכחות מסיבית בשיח הציבורי. אחת הדוגמאות המובהקות למאבק בתפיסה הזאת היא הפעילות הפוליטית של "פורום משפחות שכולות ישראלי-פלסטיני בעד שלום", ובעיקר קיומו של טקס הזיכרון הישראלי-פלסטיני מאז שנת 2006. ניתן לטעון שהעובדה שטקס זה מעורר התנגדות נחרצת בחלקים נרחבים מהציבור הישראלי נובעת מכך שדרך השיח על השכול מיטשטשים הגבולות בין הקבוצות.

<http://theparentscircle.org/en/pcff-home-page-en>

²⁰⁵ להרחבה של באטלר על הקשר בין פגיעות לקוהביטציה ראו מאמרה: Precarious Life, Vulnerability and the Ethics of Cohabitation (2012).

היא מסבירה כי האתגר הוא כפול: האונטולוגיה של באטלר צריכה לספק הסבר לאופן שבו פגיעות יכולה לפעול ככוח מניע לטרנספורמציה במבני הכוח והמשמעות הקיימים, אך נוסף על כך עליה גם להציע בסיס לסוכנות חברתית שיוצרת מוביליזציה פוליטית של פגיעות. באטלר מדגישה כי האימוץ של פגיעות כהיבט אתי על ידי היחיד בחייו הוא תהליך טרנספורמטיבי.²⁰⁶ שם, טוענת רוזמרין, היא מדברת על כך שאימוץ הפגיעות כעמדה פוליטית ואתית מצמיח פרקטיקות של ענווה וצמצום אנוכיות שיכולות להוביל למפגשים טרנספורמטיביים עם עמדות נורמטיביות ותרבותיות שונות. בבסיס המפגש עומדת היכולת לקבל את החשיפה של הפגיעות ולעמוד בה, וזו הינה חלק אינהרנטי ממערך התגובתיות האתית.

היבט נוסף של הפן הטרנספורמטיבי והפוליטי של הפגיעות הוא ההפיכה של אי-ההכרה בעוולות חברתיות שונות לעמדה חברתית מוכרת (Recognizable Social Position), מה שלמעשה הופך את הפגיעה שנחווה לממשית ולחלק מנרטיב ומחיו של סובייקט.²⁰⁷ במילים אחרות, רוזמרין מביאה אותנו למקום שממנו צומחים מאבקים פוליטיים בעיני באטלר. היא מסבירה את הפן הפוליטי בכך שהפגיעות יכולה לעורר הכרה דינמית, שבתורה משנה את המיקומים החברתיים של קבוצות. בעקבותיהם משתנים גם המיקומים של היחידים המשתייכים לקבוצות הללו על בסיס מציאויות חייהם. כאמור, הממד השני שבו הפגיעות היא טרנספורמטיבית הוא המפגש עם האחר. כאן מתקיימת חשיפה של ה-Social Relationality הקודם לכל רצון או בחירה. הבנה שכזו מובילה את הסובייקט לתחושת ה-Dispossession (חוסר בעלות על העצמי). על טענה זו של באטלר מוסיפה רוזמרין שההשלכה היא שהדבר חושף בפני העצמי את תפקידו של האחר בעולמו הפנימי. כך היא כותבת:

"The other introduces to my subjectivity elements that drive me to go beyond a certain sense of who I am and to act in ways that reach beyond any attempt of self determination [...] In this respect, dispossession is becoming – a transformative process towards an undetermined future."²⁰⁸

עם זאת, רוזמרין, בדומה ללויד, מסתייגת במקצת מתפיסת הפגיעות של באטלר, ומדגישה שהטרנספורמטיביות שהפגיעות יכולה להניע אינה מובנת מאליה. יותר מזה, יש להבין כי עבור הסובייקטיביות של היחיד זהו רגע מערער, היות שבהקשר נאו-ליברלי הפגיעות היא לרוב בלתי

²⁰⁶ באטלר מרחיבה על כך ב: (Butler & Athanasiou, 2013) *Dispossession: The Performative in the Political*.

²⁰⁷ Rozmarin, 2017: 56

²⁰⁸ Ibid

נסבלת ומניעה פעולות של הכחשה אלימה. רוזמרין מצביעה על האלמנט הבעייתי שיש בהנחה של באטלר לגבי המניע של הפעולה כלפי האחר מתוך הפגיעות, ובכלל בטענה שצו אתי אמור לצמוח מתוך ביקורת על העצמי, זאת מפני ש :

"[...] it is questionable to what extent critique can serve as a motivation for action."²⁰⁹

במקביל להסבר שלה את הדברים, רוזמרין מתמקדת בשאלת הרפלקסיביות ובמה שהיא דורשת מהעצמי. היא טוענת שכאשר באטלר מתמקדת בכך, היא מניחה כי אנשים מגיבים לפגיעות של אחרים רק לאחר רפלקסיה על החוויה או על הפגיעות המשותפות של היות עבור האחר. אולם, נשאלת השאלה: האם הנחה זו בכלל בגדר האפשר? רפלקציה עצמית על זהותו, של היחיד, הנורמות וחיי היומיום שלו, מעירה רוזמרין, לעיתים קרובות יוצרת תחושה של חוסר דטרמיניזם ואובדן של מה שהיה פעם הבסיס של תפיסת עולמו. היא מפנה את תשומת ליבנו לשאלה: האם מחשבה שכזו יכולה באמת להניע אנשים לפעול בדרכים שמסכנות את תחושת הביטחון והאוטונומיות שלהם כפי שהובנתה עד כה?

רוזמרין מבהירה כי עבור מי שדורשים הכרה, הפוטנציאל הטרנספורמטיבי של הפגיעות הוא ברור, אולם עבור אלה שאמורים להגיב לכך על ידי הכרה בפגיעות אונטולוגיות, הכרה זו מאיימת ואמביוולנטית. על אף שהיא מסכימה עם באטלר במובן התיאורטי, היא עדיין טוענת כי :

"In butler's theory, there is no sufficient account of the transformation people can go through from acknowledging their shared vulnerability, as a threat and dispossession, into a viable moral agency and political life."²¹⁰

בעיניה, לבאטלר חסר תיאור מספק של הפגיעות כרצון/תשוקה לביצוע פעולות באופנים שיביאו לידי ביטוי את רציונל ה- Relationality של הפגיעות ואת המערך האתי הטמון בכך. אי לכך, רוזמרין לא מבקשת לבטל לחלוטין את הגדרת הפגיעות כבעלת פוטנציאל טרנספורמטיבי שיכול להביא לשינוי פוליטי. היא כן מחפשת לאתר את המקומות שבהם באטלר לא גיבשה נקודה זו מספיק, ולפיכך היא נענית לאתגר להציע אפשרות שתיתן מענה לכך בצורה שאינה מבטלת לגמרי את רעיון הפגיעות כאלטרנטיבה וכדמיון נורמטיבי אחר של העתיד.

Ibid: 58 ²⁰⁹

Ibid ²¹⁰

יש לזכור כי רעיון הפגיעות מופיע כאתגר אצל באטלר, אומרת רוזמרין, כזה שמגביל את נטיית היחיד לשמור על ביטחונו. היא כותבת:

"Critical reflection alone is for many not a powerful motivational force. It also requires an extensive intellectual mode of reflection that cannot be taken for granted as a basic part of life."²¹¹

עם זאת, הקריאה לרפלקציה על הפגיעות לא יכולה להתגבר לבדה על השיחים ההגנתיים של האלימות, טוענת רוזמרין, מכיוון שכאשר פגיעות נחוויות רק כסיכון וכאיום היא מצמיחה אלימות, פאניקה ואידאולוגיות של דה-הומניזציה.

ג. בחזרה לאתר הראשוני של הפגיעות האנושית

רוזמרין מתנה את יכולתו של שיח הפגיעות של באטלר להוות השראה לשיח טרנספורמטיבי עבור האינדיבידואל והקולקטיב, בכך שישפיע על אנשים ובעיקר יגרום להם לאתגר את הנטייה הראשונית שלהם להגן על תחושת האוטונומיות והעצמאות. באמירה זו מצוי ניסיון להבין כיצד אפשר ליישם את רעיון הפגיעות של באטלר, ובעיקר להצביע על המקום שממנו מתחיל הפוטנציאל הפוליטי ועל מה שניתן לעשות בכדי שהסיכויים לממש אותו יהיו גבוהים. מכיוון שהסיכויים אינם ודאיים, היא מעדיפה לפנות לאתר בחיים האנושיים שבו כל אחד ואחת חווים את הפגיעות בצורה ממשית – אתר שבאטלר עצמה בוחרת להתעלם ממנו.

הצעתה של רוזמרין היא לפנות אל היחסים הראשוניים עם הגוף האימהי, ומתוכם להבין את תפיסת הפגיעות של באטלר. הבנה זו כרוכה בשרטוט האופן שבו במובן הטמפורלי הפגיעות הופכת לרצף מתמשך של מערך של יחסים בחייו של הסובייקט: "It is crucial to figure how vulnerability becomes a continual aspect of a relational sense of subjectivity in transformation."²¹²

אם כך, יש להבין קודם כול כיצד התפתחה הפגיעות לכדי היבט מרכזי של האדם ביחסיו עם אחרים, גם אם לעיתים הוא חבוי. זהו רובד בסובייקטיביות שנראה שהאדם והחברה שסביבו מעדיפים להכחיש תחת מסגרת של נורמות חברתיות נאו-ליברליות. בעזרת רוזמרין, אפשר למצוא פתרון לעמימות של באטלר ביחס לקיומו של מרשם לתגובתיות אתית שאמורה לצמוח מפגיעות: הפניית

Ibid ²¹¹
Ibid: 65 ²¹²

המבט לכיוון אחר מתוך הנחה שאם נוכל להבין כיצד הסובייקטיביות התפתחה מלכתחילה ביחסים הראשוניים, אזי נוכל גם לנסח צורה שבה ניתן לעורר אותה מחדש באתרים אנושיים אחרים. רוזמרין מסכימה עם טענתה של באטלר שאין המדובר בעמדה סובייקטיבית במובן המקובל, אלא (וכאן היא מצטטת אותה):

"[...] a way of being related to what is not me and not fully masterable, vulnerability is a kind of relationship that belongs to that ambiguous region in which receptivity and responsiveness are not clearly separable from one another and not distinguished as separate moments in sequence.²¹³

הזירה העמומה שבאטלר מתארת, מייצגת בעיני רוזמרין במיוחד את זירת האימהות, האתר הראשון בו צומחת ה- Relationality, שבה הפגיעות מניעה תהליכים טרנספורמטיביים בסובייקטיביות. טענה זו מעניקה במובן מסוים לגיטימיות לעמימות הטמונה בתפיסת הפגיעות של באטלר, בעיקר מכיוון שהיא מניחה את הפגיעות כעמדה שהסובייקט ניצב מולה ביחסים של הכחשה/השלמה לאורך כל חייו גם במובן האינדיבידואלי וגם במובן הקולקטיבי. על כן, אין זה מפתיע כי הדרך לייצר ממנה תפיסה פוליטית לא יכולה להכיל מרשם ברור אחד.

III. רעיון הפגיעות כפרויקט אפוזיציוני

עד כה עקבתי בפרק זה אחר התייחסויותיהן של לויד ורוזמרין לתפיסת הפגיעות של באטלר, שהתעמקו ברבדיה השונים של הפגיעות ובעיקר בשאלת הפוטנציאל של מובילות פוליטית. על אף השוני, הבחירה להציבן זו אחר זו נבעה מההנחה כי כל אחת מהן מסמנת כיוונים שונים אך משלימים בכתיבה שממשיכה לפתח את תפיסת הפגיעות של באטלר ולהגיב לה.

מטרת החלק הראשון של הפרק, שהתחיל בדיון בניתוח של לויד, הייתה להראות כמה נושא הפגיעות אמביוולנטי ולא מובן מאליו בשיח הפמיניסטי. ההתמודדות של לויד עם הבעייתיות הזו נעשתה דרך העיסוק בפגיעות המתמדת של הגוף הנשי בפני מסגרת הנורמות הקיימות, כשהמטרה הייתה להבהיר כי תפיסה של חירות ואוטונומיה של הגוף לא מספקת מענה לחוויית הקיום הזאת. מתוך העיסוק בגוף הנשי, לויד עוברת להתייחסות לכלל הגופים, ומדגישה את החיבור לאנושי

²¹³ Ibid: 65-66. מצוטט מתוך נייר עמדה שהוצג בכנס במדריד ביוני 2014. הופיע מאוחר יותר ב: Butler, (2016) *Rethinking Vulnerability and Resistance*, עמ' 12-27.

וביתר שאת ללא אנושי. פרספקטיבה של פגיעות מאפשרת הבנה של מאבקים חברתיים הנתונים בזירה שבה מסגרות הנורמה עיוורות להם. במסגרת הזו, לפגיעות של הגופים ישנה משמעות פוליטית. לויד מציגה בפנינו דרך שבה אפשר לדון ביכולת המובילית של פגיעות במובן הפוליטי בלי לייצר האדרה של מצבי קיום פגיעים. באמצעות לויד אנו נוכחות. ים לדעת שיש חלק שלם בפגיעות הקורפורלית, שעד לדיונה של באטלר לא זכה כלל להתייחסות. את הדיון בתפיסתה של לויד סיימתי בשאלה על הפגיעות כזרז לתגובתיות אתית, זו שבעיני לויד מסתמנת כאבן נגף בתפיסת הפגיעות של באטלר – כזו שלא נמצא לה עדיין מענה.

באטלר עצמה מודה כי לא קיימת נקודת מוצא ודאית שתבטיח תגובתיות אתית, וכי הפגיעות היא לא עמדה סובייקטיבית, אולם המטרה העיקרית עומדת בעינה והיא איתור הרגעים שבהם:

"[...] Receptivity and responsiveness become the basis for mobilizing vulnerability rather than engaging in its destructive denial".²¹⁴

זהו המקום שבו בחרתי להמשיך בבחינת הניתוח של רוזמרין, מכיוון שזו מתייחסת להיבט הסובייקטיבי בשני מובנים שלא סותרים את תפיסת הפגיעות של באטלר, אלא מאפשרים לחשוף את המקומות שמתוכם יכולה לצמוח תגובתיות אתית. כאמור, רוזמרין הבהירה שיש להסב את המבט אל המציאות היחסית ואל המקום הראשוני שבו היא צומחת – זירת האימהות. כלומר, כוונתה היא שאם נוכל להבין כיצד במקום הזה לא מאפשרת הפגיעות הראשונית הכחשה אלא עיצוב של הסובייקטיבית, אזי נוכל לדעת כיצד להניע את הפגיעות בצורה שתעצב את הסובייקטיביות.

ההבדל הניכר בין לויד לרוזמרין טמון באופי הפרשנות שהן מעניקות לבאטלר ולהמשך הפוליטיזציה של הפגיעות. נדמה כי לויד מפרשת את באטלר בעיקר באמצעות מושגים באטלריאניים מהעבר. למשל, כשלויד מתייחסת לפרפורמטיבי בתור קיום פוליטי של הגוף ומשלבת בתוכו את סוגיית המוביליזציה הפוליטית של הפגיעות, היא יוצרת הלכה למעשה חיבור בין מושגים מהכתיבה המוקדמת של באטלר לבין מושגים מהכתיבה המאוחרת שלה, בכדי לרמוז על רציפות תיאורטית. אולם בעוד שאצל לויד קיימת העמקה מושגית, זו אינה בולטת במיוחד אצל רוזמרין. מכתבתה של רוזמרין דווקא מתקבל הרושם שהמטרה היא לא לפרש יתר על מידה את דברי באטלר ואת המלכודים הטמונים בתפיסת הפגיעות, אלא לחזור לשורשי היחסים של הפגיעות עם

Ibid: 25²¹⁴

העמדה הסובייקטיבית. בעזרת טרמינולוגיה טמפורלית מנסחת רוזמרין את האינטראקציה כדינמית ומשתנה, כזו שיכולה להעמיד את הסובייקט בתהליך טרנספורמטיבי. טענה זו תורמת להבנת הפגיעות על סך חלקיה השונים כחלק מאתגרי הסובייקטיביות, אך גם כחלק ממשאביה. זוהי תפיסה שמאפשרת אימוץ ראייה פוליטית של המקום והתפקיד שהפגיעות (בין אם תחת יחסי הכחשה ובין אם תחת הכרה) יכולה למלא בעיצוב האינסופי של הסובייקטיביות ובהצמחת תחושה של סוכנות חברתית.

חרף השוני בגישתן לבאטלר, גם לויד וגם רוזמרין מייצגות חלק ממגמה רחבה בתיאוריה פמיניסטית שמניחה את החשיבות שבהכרה ב- Relationality כבסיס לבחינת מציאות הקיום וכחלק מהחזון הפמיניסטי לכינון חברה צודקת. ראייה זו מקורה בתפיסה רעיונית-אידאולוגית שיש בה דרישה פוליטית לשינוי המציאות הנאו-ליברלית ואסטרטגיית התמודדות עם תהליכי דיכוי תרבותיים ופוליטיים בהווה. חלק מרכזי ממגמה זו הוא קידום התפיסה כי קיים פוטנציאל פוליטי בניסוח החדש של הפגיעות שבאטלר מציעה, וחשוב לבחון אותו ולהתעמק בו, בעיקר מתוך כוונה לנסח עמדה אופוזיציונית לזו הנאו-ליברלית המכחישה כל התייחסות לפגיעות מעבר לרמה התיאורית גרידא והמציעה רק התגברות ושאיפה לאוטונומיות ולחירות מוחלטת, שבדיעבד תורמות למחיקת האנושי.

I. תפיסת הפגיעות של באטלר: סמן עיקרי לכתיבתה המאוחרת

סבורני כי יש למקם עבודה זו על ציר המחקר הפמיניסטי העוסק בכתיבתה של באטלר לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר. בפרק הראשון סקרתי את הגותן של תיאורטיקניות שונות שעסקו בפרשנות כתיבתה של באטלר ובהגדרת מאפייני כתיבתה, וצינתי כי קיימת מחלוקת על עצם הגדרת כתיבתה משנות ה-2000 כתפנית מכתיבתה המוקדמת. בהתייחס למחלוקת זו, הנחת המוצא של מחקר זה היא כי אכן קיים שוני בכתיבתה המאוחרת של באטלר, אולם מדובר בהתפתחות מובנית של רצף כתיבתה ולכן לא הייתי מכנה זאת "תפנית". כפי שצינתי, עיסוקה בסוגיות גלובליות של ביו-פוליטיקה, אתיקה של אי-אלימות וניסוח תצורה קהילתית חדשה²¹⁵ לצד המשך העיסוק בסוגיית הסובייקט והמפגש עם האחר²¹⁶ מעיד כי באטלר הציבה חזון של כתיבה פמיניסטית שהיא במהותה פוליטית ושואפת לפירוק דה-קונסטרוקטיבי של מסגרות מחשבה נורמטיביות במטרה לשנות את השיח ואת תנאי הקיום במציאות הממשית.

בחלק השני של הסקירה, בחנתי כהכנה לבחינת התפתחות הפגיעות אצל באטלר, את קווי היסוד שחוקרות שונות העלו בהתייחסותן לכתיבתה המאוחרת. הללו סבבו סביב הפוליטי, האונטולוגי, העמום והאתי אצל באטלר, התוו לי את הדרך להבנת צורת מחשבתה באופן כללי ושימשו כרקע להבנת ההתפתחות של מושג הפגיעות והמטען שהוא נושא עימו. כמו כן, הן הסבו את תשומת ליבי למקומות בהם הופיעו ספקות ותהיות ביחס לטיבו של רעיון הפגיעות אצל באטלר ולאמביוולנטיות שרעיון זה מייצג. עבורי, אמביוולנטיות זו היא דווקא משאב עבור באטלר – סימון למקומות שלא נוח להיות בהם, אולם מבחינה פוליטית יש בהם לא מעט תועלת. אף שקיים קושי בהגדרת הפגיעות מבחינה תיאורטית, במהלך העבודה הסקתי כי היא מייצגת את המציאות האנושית בצורה המדויקת ביותר, וככזו אין להותירה במרחב הבינרי שהיא היתה מצויה בו עד עתה.

²¹⁵ לרוב הכוונה לטקסטים:

- *Precarious life: The Power of Mourning and Violence* (2004)

- *Frames of War: When is Life Grievable* (2009)

²¹⁶ בהתייחסות ל: *Giving an account of Oneself* (2005).

II. ממושג תיאורי למסגרת מחשבתית

לאורך הפרק השני והשלישי של המחקר התייחסותי לפגיעות נעה בין הגדרתה כמושג לבין הגדרתה כרעיון, כגישה ולעיתים אפילו כמתודת כתיבה. ההחלטה לעשות כך נבעה מהשאיפה לתאר את ההתפתחות של הפגיעות אצל באטלר כמסגרת מחשבה רעיונית הנוגעת ברבדים רבים במציאות הקיום האנושי. התיאור של באטלר התאפיין במה שאני מכנה "השפה הבאטלריאנית", ובה שימוש נרחב באופציות לוינגוויסטיות שונות וניגודי לשון לא מוכרים. שימוש זה של באטלר ואימוצו על ידי תיאורטיקניות אחרות, הדגיש בעיניי את המחסור במילים ואף את הנטייה החברתית לא לתת שם למה שמאיים על תפיסת הקיום של העצמי²¹⁷. מכאן שהניסוח החדש שבאטלר העניקה לפגיעות חייב אותה הלכה למעשה ליצירת אוצר מילים חדש.

חלקה העיקרי של עבודה זו עסק בבחינת המהלכים התיאורטיים של באטלר בשלושה כתבים.²¹⁸ לאורם הצבעתי על תהליך התפתחותה של הפגיעות כתפיסה רעיונית ועל סך המורכבויות שנוספו לה. בתוך כך, בהתייחסות הקונקרטי למתודה ולסגנון הכתיבה, הצגתי את באטלר בשני היבטים: ראשית, כהוגה החושפת את העצמיות שלה אל מול הקוראים ובתוך כך גם את פגיעותה האנושית; שנית, ככותבת בסגנון שאותו עיגנתי בין היתר כפוליטי. במהלך העבודה התייחסתי רבות לנטייתה להציב שאלות נוקבות ובאמצעותן לערער את יחס הקורא. לסביבתו. – למשל בדגש על ה-Ungrievable's – אלו שחייהם ואובדנם אינם חוסים תחת שום מסגרת של הכרה – וכן את היחס לעצמו. ה: בערעור ה"אמת" ביחס לאני כסובייקט אוטונומי. כמתודת כתיבה, הצגתי את באטלר כמי שפונה למקומות הפגיעים ביותר של הקוראות. ים, מערבת אותן. ם ולרגעים אף מעמידה את הקריאה עצמה כחלק מתהליך אתי.

במסגרת חיפושיי אחר שורשי ההתפתחות של תפיסת הפגיעות אצל באטלר, התמקדתי בשתי מסות שאוגדו בספרה של באטלר: *Precarious Life*. ניתחתי את האופן שבו הדיון על העצמי, האחר והגוף הובילו אותה אל הממדים השונים בהם מופגנת הפגיעות במציאות האנושית. מטרתי בפרק זה הייתה להצביע על העובדה כי באטלר, באמצעות עיסוקה בעובדת היותנו בני מוות הנתונים לאובדן מתמשך, מציגה בפנינו תמונה אנושית ומורכבת של המציאות האונטולוגית והתודעתית.

²¹⁷ לדוגמה: הוריאציות השונות של המילה Precarious או Ability (Liveability, Grievability).

²¹⁸ כאמור בפרק 2 בחנתי שתי מסות (2004) שהופיעו בעקבות אירועי ה-11 בספטמבר:

- Violence, Mourning Politics
- Precarious Life

את הדיון הזה הצגתי כיריית הפתיחה להבנת המשמעויות של relational reality שבמרכזה עומדות ההתבוננות בעולם כמערכת בלתי נמנעת של רבדים החשופים ופגיעים זה לזה והפניית הזרקור לאחת ההשלכות ההרסניות של הכחשת מציאות זו – סוגיית ה"לא אנושי". סבורני כי הדיון בלא אנושי הוא שביסס, גם אם לא במוצהר, את תפיסת הפגיעות אצל באטלר כפרויקט אנושי לעילא. בשל כך, שאפתי לסמן לאורך העבודה את המקומות שבהם באטלר חוזרת שוב לסוגיה זו²¹⁹. בסיום החלק הראשון, שעסק במסה "Violence, Mourning, Politics", התייחסתי לתהייה של באטלר בדבר המפגש האתי עם האחר, שיכול לצמוח מההכרה בפגיעות. כמענה בחרתי להציב מיד אחריה את התייחסותי למסה "Precarious Life", מכיוון שגרסתי כי היא מסמנת את החיבור הראשוני בין הפוליטי לאתי בסוגיית הפגיעות. מן המסה הזו בחרתי להביא את הדיון של באטלר בלוינס, מכיוון שהוא הכיל בתוכו שתי נקודות יסוד של עבודה זו: הראשונה היא ההבנה של מידת האמביוולנטיות במפגש שהפגיעות מייצרת – כשמצד אחד עומדת האלימות ומצד שני הדרישה לשלום; השנייה היא העמדת הדרישה האתית באמצעות ה"פנים" בסימן שאלה, כשבאטלר מתארת חומה (דה-הומניזציה) שדרישה זו נתקלת בה בדרכה לאני – חומה שמונעת את היכולת להגיע לידי התלהמות מוסרית וממנה לצאת לפעולה פוליטית.

את המשך החיפוש אחר החיבור בין הפוליטי לאתי המשכתי לפתח בפרק השלישי שעסק בהיבטי הפגיעות בדיון על אחריות מוסרית ב-*Giving an account of oneself*. בדיון זה עלו היבטים שעסקו בתנאי צמיחתו של הסובייקט, ובהתאם להם ליכולת (אם ישנה) של העצמי לתת דין וחשבון אתי על העצמי בפני האחר. את הדיון של באטלר, שמתחיל בהטלת הספק ביכולת סובייקטיבית וממשיך בפירוק ובהדגשה של ההשפעה הנחרצת של מסגרות הנורמה על הסובייקטיביות, הצגתי כתהליך מוסרי בפני עצמו, תהליך שעוברת גם הקוראת. מתודה זו תורמת להסקה כי ההבנה של העצמי והסובייקט אל מול כל הממדים הללו אומנם מעמידה בפנינו ישות פגיעה, אולם כזו שמוסרית הרבה יותר מישות ליברלית אוטונומית. באטלר למעשה מתארת בפנינו מרחב שבו העצמי פגיע אל מול מסגרות הנורמה הקיימות, וככזה הוא חלקי ובלתי שלם. מכיוון שבאטלר מערערת את כל קווי היסוד של העצמי, עליה לנסח מחדש את כל תנאי הצמיחה של הסובייקט ולהעמידם בסימן שאלה. בחלק זה שאפתי להראות כיצד באטלר מדברת על תנאי צמיחתו של הסובייקט תוך כדי הימנעות מודעת מנפילה אל תוך ההגדרה הליברלית הרואה בו ישות שלמה ואחידה. פרק זה

²¹⁹ במסגרת הדיון על היכולת של העצמי ליטול אחריות מוסרית מעמידה באטלר את ה"לא אנושי" כסמן של הכוחות החברתיים: "The 'inhuman' is also a way of designating the way social forces take up residence within us, making it impossible to define ourselves in terms of free will. Lastly the 'inhuman' designates the way in which the social world impinge upon us in ways that make us invariably unknowing about ourselves" (Butler, 2005: 106)

העלה לא מעט שאלות: האם ניתן, בהינתן חלקיותו של העצמי ותנאי צמיחתו של הסובייקט שלמעשה נתונים בידי מסגרות נורמה, לקבל אחריות מוסרית בלתי תלויה? כיצד זה מציב אותנו אל מול האחר? הקו העיקרי ששרטתי כמענה היה שתפיסת הפגיעות של באטלר מאפשרת לנו בדיון זה להישאר במרחב עמום, כזה שבודק את עצמו, שאינו קובע באופן חד וסופי שתהליך מתן הדין והחשבון לעצמי ולאחר הוא מובן מאליו. למרות כל התמיהות של באטלר בהן נתקלתי במהלך בחינת חיבוריה, התברר לי תוך כדי הקריאה בטקסט כי כל כולו הוא למעשה נתינת הדין והחשבון האתי שבאטלר שואפת לנסח.

במהלך כתיבת עבודה זו התרשמתי כי באטלר, כחלק מתהליך פירוקה את הסובייקט הליברלי, משקפת את המציאות האנושית כפי שהיא – כאוטית ולא ניתנת להגדרה לעולם באופן מוחלט. לדעתי, תפיסת הפגיעות והמושגים הדומים שמלווים אותה מאפשרים הווייה עמומה שמסייעת לגעת – לפחות במעט – בהיבטים אנושיים חמקמקים, עם אמביוולנטיות לגבי טיבם, שבעיקר מערערים את קיומו של הסובייקט כפי שהוגדר עד כה, היינו כמנותק ממצואות של Relationality. בפרקים הללו הבהרתי כי באטלר מחפשת להגדיר מחדש סובייקטיביות / יכולת מוסרית שנטועה בפגיעות, במציאות של Relationality, שרואה את האחר ורואה את עצמה כחלקית, ובדיעבד כנתונה להשתנות.

III. תפיסת הפגיעות כפרויקט פמיניסטי

אחת המטרות העיקריות של מחקר זה הייתה לתת מענה מסוים לאמביוולנטיות הקיימת בשיח הפמיניסטי ביחס לעיסוק של באטלר בפגיעות. בהתאם לכך, התייחסתי בפרק הרביעי לשתי תיאורטיקניות ששיקפו בעיניי את האופן שבו ניתן להתייחס לתפיסת הפגיעות של באטלר: מצד אחד עם הסתייגויות, ומצד שני עם הערכת הדיון בה. הנחת המוצא של פרק זה הוסקה בין היתר מדבריה של באטלר שנאמרו לאחרונה בהתייחסה לתרומה הפמיניסטית לדיון בפגיעות:

Once we understand the way vulnerability enters into agency, then our understanding of both terms can change, and the binary opposition between them can become undone. I consider the undoing of this binary a **feminist task**²²⁰

מטרה מרכזית בפרק זה הייתה להדגים כיצד העמימות הבאטלריאנית בכלל, וביחס לפגיעות בפרט, אינה מרתיעה את הכותבות אלא משרתת אותן ומאפשרת לכל אחת מהן לצקת תוכן לאופן שבו

²²⁰ Butler, 2016: 25. ההדגשה שלי.

היא תופסת את הפוטנציאל שבפגיעות ומעמידה את מסקנותיה כחלופה לחשיבה הנאו- ליברלית על קיום פוליטי בחברה וכתמונת מראה לתהליכי דיכוי המצויים סביבנו.

כך ניגשתי למויה לויד ובהמשך למירי רוזמרין כדי לאתר את האופן שבו הן נענות לקריאה של באטלר לנתק את הסתירה הניגודית הנאו-ליברלית בין סוכנות חברתית לפגיעות, לפרק את המיתוס על הסובייקט האוטונומי ולערער תפיסות חברתיות נורמטיביות על חווית הקיום האנושית. לויד, במובן זה, התעמקה בפרשנותה של באטלר לקיום הפוליטי של הגוף ולתרומה של הפגיעות להבנת המישור הקורפורלי והפרפורמטיבי. דרכה הצגתי את החיבור בין באטלר לארנדט ביחס למקומו הפגיע של הלא אנושי במרחב הציבורי. בהמשך הפרק, הצגתי את תפיסתה של רוזמרין ובה מלאכת פירוק יעילה של אוטונומיית הסובייקט והעמדנו בראי ה-Relationality. דרך דיונה הראיתי כיצד ניתן לבצע פירוק בלי ההכרח לערער לחלוטין את יכולת הסוכנות של הסובייקט, וכן לדון בפוטנציאל הטרנספורמטיבי שהפגיעות יכולה להניע בתוכו. בחירתי לדון בשתי התיאורטיקניות הללו בפרק האחרון של העבודה אינה מקרית. היא נבעה מהרצון להצביע על השלב הנוכחי בו מצויה תפיסת הפגיעות. שלב זה מתבטא בעיני בניסיון לרתום את הדיון בפגיעות אל עבר האקטיביזם ולעורר בקוראות. ים אי-נחת מוסרית. בניסיון זה משולבים לרוב גם דיונים אקטואליים. מבחינה מתודולוגית, גם אני בדומה לבאטלר, הפניתי את הקוראת לדוגמאות מן המציאות החברתית (במקרה זה הישראלית) שמעמידות בקלות ראי מציאותי לדיון הפילוסופי. אני סבורה כי זהו חלק אינהרנטי מכל כתיבה שעוסקת בפגיעות.

לסיום, אני מקווה שהצלחתי בעבודה זו להצביע על המורכבות ועל האתגרים הכרוכים בפירוק ובניסוח מחדש של מושג שיתרונותיו הפוליטיים והאתיים ממשכיכם להיחקר. במחקר זה היה לי חשוב לתת משקל למושגים הנוספים שמלווים את הפגיעות ושהם חלק אינהרנטי ממנה: ה-Relationality, ההכרה, חוסר הבעלות על העצמי והעמימות. כל אלו, מעבר להיותם עדות ליצירתיות הלשונית של באטלר, שימשו לי כפריזמה לקריאת המציאות ברובד האינדיבידואלי והקולקטיבי במקביל. ישנם מקומות בעבודה שבהם הניסיון להגדיר את הפגיעות הגביל בעיניי את הבנתה כתפיסה רעיונית שהאמביוולנטיות שבה היא אינהרנטית, ולכן העדפתי לדון בה במקום זאת במרחב של אי-ודאות לגבי טיבה. יתרה מזאת, כקוראת וככותבת, נדרשתי במהלך הכתיבה להשיל מעליי את ההנחות המקובלות על מהותן של פגיעות ואלימות, כדי לפגוש תפיסה מחשבתית שמרחיבה את ההגדרות הללו אל עבר זירת הסובייקט, תנאי קיומו ויכולתו לקבל אחריות אתית. באופן מפתיע, דווקא הכניסה למרחבים הללו אפשרה לי שיח מודע, ולעיתים אף אישי יותר, שתתם

להבנת טיבה של הפגיעות אצל באטלר. במהלך הדיון בפגיעות היה לי חשוב להבהיר כי באטלר אינה עוסקת במחיקת הנחות יסוד כמו הסובייקטיביות, אלא מציעה להסתכל עליהן אחרת; החזרה לדיון על העצמי מאפשרת לחזור לשורשי ההתנהלות האנושית הבסיסית, לרבות כל צורות הידע והארגון התרבותיים, החברתיים והפוליטיים. לפיכך, תפיסת הפגיעות כפי שבאטלר מתווה אותה אינה מבנה מסגרות נורמה חדשות לקרוא דרכן את המציאות, אלא מציבה בפנינו קו מחשבה שמאפשר לנו לדמיין קיום שבו אנו מתבוננים ללא היסוס על המציאות החברתית והפוליטית דרך פריזמה של פגיעות, ולפעול למענו.

- בלומנטל, איתי. "מאות מפגינים בדרום תל אביב: לעצור את הגירוש". *Ynet*, 9 במרץ 2018, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5151946,00.html>
- בלומנטל, איתי, רובינשטיין, רועי ולוקש, אלכסנדה. "חסימות לקראת הפגנת האתיופים: 'אולי עכשיו יתעניינו בנו'". *Ynet*, 30 בינואר 2019, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5455072,00.html>
- מערכת ערוץ הגאווה. "'אנחנו לא תומכים במאבק הטרנסי - אנחנו המאבק הטרנסי!'" *Mako*, 23 ביולי 2018, <https://www.mako.co.il/pride-news/local/Article-c48589590d6c461006.htm>
- סיידלר, שירלי וקובוביץ, יניב. "מחאת יוצאי אתיופיה: עשרות פצועים ועצורים בעימותים בכיכר רבין". *הארץ*, 3 במאי 2015, <https://www.haaretz.co.il/news/education/1.2627658>
- סנוף-פילפול אורפה וזאבי מיכל. **לקסיקון מגדר**, הפקולטה למדעי הרוח, בית הספר למדעי התרבות והתכנית ללימודי נשים ומגדר באוניברסיטת תל אביב, 2017.
- פלג, בר. "אלפי מפגינות השתתפו בצעדת השרמוטות בת"א: 'חוטיני הוא לא הזמנה לאונס'". *הארץ*, 31 במאי 2019, <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.7310328>
- פלג, בר, שפיגל, נעה, רבינוביץ, אהרון, חורי, ג'קי, בן זכרי, אלמוג וירון, לי. "מחאת הנשים: 'אנחנו דורשות מעשים': כ-20 אלף הפגינו בתל אביב במחאה על האלימות נגד נשים". *הארץ*, 4 בדצמבר 2018, <https://www.haaretz.co.il/news/education/LIVE-1.6718320>
- שעלאן, חסן וחי שחר, "מחאת חוק הלאום: 'הקול הערבי נשמע בתל אביב'". *Ynet*, 12 באוגוסט 2018, <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5326782,00.html>
- Athanasiou, Athena, Pothiti Hantzaroula, & Kostas Yannakopoulos. "Towards a New Epistemology: The 'Affective Turn'." *Historein*, vol. 8, 2009, pp. 5-16.
- Borg, Kurt. "Narrating Trauma: Judith Butler on Narrative Coherence and the Politics of Self-Narration." *Life Writing*, vol. 15, no. 3, 2018 pp. 447-465.
- Bracke, Sarah. 2017. "Bouncing Back: Vulnerability and Resistance in Times of Resilience." *Vulnerability in Resistance*, edited by Judith Butler, Zeynep Gambetti & Leticia Sabsay. Duke University Press, 2017, pp 52-75.
- Butler, Judith. *Subject of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth-Century France*, Columbia University Press, 1987.
- , *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, 1990.
- , *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "sex"*, Routledge, 1993.
- , "Ethical Ambivalence." *The Turn to Ethics*, edited by Marjorie B. Garber, Beatrice Hanssen & Rebecca L. Walkowitz, Routledge, 2000, pp. 15-28.

- , *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*, Verso, 2004.
- , *Giving an Account of Oneself*, Fordham University Press, 2005.
- , *Frames of War: When is Life Grievable?* Verso Books, 2009.
- , Bodies in alliance and the politics of the street, *#Occupy Los Angeles Reader*, vol. 1-3, November 2011, p. 1-12
- , "Can One Lead a Good Life in a Bad Life?' Adorno Prize Lecture, *Radical Philosophy*, Nov./Dec. 2012, p.16.
- , "Precarious Life, Vulnerability, and the Ethics of Cohabitation." *The Journal of Speculative Philosophy*, vol. 26, no. 2, 2012, pp. 134-151.
- , "Bodily Vulnerability, Coalition, and street Politics." *Critical Studies*, vol. 37, September 2014, pp. 99-119.
- , Vulnerability and Resistance, *MLA Profession*, March 2014, <https://profession.mla.org/vulnerability-and-resistance/>
- , "Rethinking Vulnerability and Resistance." *Vulnerability in Resistance*, edited by Judith Butler, Zeynep Gambetti & Leticia Sabsay, Duke University Press, 2016, pp. 12-.27
- Butler, Judith & Athanasiou Athena. *Dispossession: The Performative in the Political*. Polity Press, 2013.
- Butler, Judith, Gambetti, Zeynep & Duke, Leticia Sabsay (eds.). *Vulnerability in Resistance*, University Press, 2016.
- Cavarero, Adriana. *Relating Narratives: Story Telling and Selfhood*, translated by Paul A. Kottman. Routledge, 2000.
- Ferrarese, Estelle. "Vulnerability: A Concept with Which to Undo the World As It Is?" *Critical Horizon*, vol. 17, no.2, May 2016, pp.149-159.
- Foucault, Michele. "The Politics of Discourse." *The Foucault effect: Studies in Governmentality*, edited by Graham Burchell, Colin Gordon & Peter miller, University of Chicago press, 1991, pp. 70-72
- , "What is Critique?" *The Political*, edited by David Ingram, Blackwell, 2002, pp, 191-211.

- Gilson, C. Erinn, *The Ethics of Vulnerability: A Feminist Analysis of Social Life and Practice*, Routledge, 2014.
- Halperin, David M. *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography*, Oxford University Press, 1997.
- Lloyd, Moya, *Judith Butler: From Norms to Politics*, Polity, 2007.
- , "Introduction." *Butler and Ethics*, edited by Moya Lloyd, Edinburgh University Press, 2015, pp. 1-14.
- , "The Ethics and politics of Vulnerable Bodies." *Butler and Ethics*, edited by Moya Lloyd, Edinburgh University Press, 2015, pp. 167-192
- Mills, Catherine. "Undoing Ethics: Butler on Precarity, Opacity and Responsibility." *Butler and Ethics*, edited by Moya Lloyd, Edinburgh University Press, 2015, pp. 41-64
- Mohanty, Chandra. "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses." *Third World Women and the Politics of Feminism*, edited by Chandra Talpade Mohanty, Ann Russo & Lourdes Torres, Indiana University Press, 1991, pp. 51-80
- Mozur, Paul. "A Genocide Incited on Facebook, With Posts From Myanmar's Military." *New York Times*, 15 Oct. 2018, <https://www.nytimes.com/2018/10/15/technology/myanmar-facebook-genocide.html>
- Murphy, Ann V. "Giving an Account ." *Hypatia*, vol. 26, no. 3, Dec. 2011, pp. 575–590.
- , *Violence and the Philosophical Imaginary*, SUNY Press, 2012.
- Nietzsche, Friedrich. *On the Genealogy of Morals*, translated by Walter Kaufmann, Random House, 1969.
- Rozmarin, Miri. *Vulnerable Futures, Transformative Pasts: On Vulnerability, Temporality, and Ethics*. Peter Lang AG International Academic Publisher, 2017.
- Ruti, Mari. "The Ethics of Precarity: Judith Butler's Reluctant Universalism." *Remains of the Social: Desiring the Post-Apartheid*, edited by Maurits van Bever Donker, Ross Truscott, Gary Minkley & Premesh Lalu, Wits University Press, 2017, pp. 92–116
- Schippers, Birgit. *The Political philosophy of Judith Butler*, Routledge, 2014.
- Salih, Sarah. 'Changing the Subject: Judith Butler's Political Resignification.' *The Judith Butler Reader*, edited by Sarah Salih (with Judith Butler), Blackwell, 2004, pp. 326-356.

TEL AVIV אוניברסיטת
UNIVERSITY תל אביב

Lester and Sally Entin Faculty of the Humanities
The NCJW Women and Gender Studies Program

The Development of Vulnerability as a Concept in Judith Butler's Thought

Thesis Submitted towards M.A. Degree

Tel Aviv University

By

Milena Sidoun

Prepared under the guidance of Professor Barbara Meyer

October 2019

Abstract

This study aims to observe and follow the development of the concept of vulnerability in the writings of Judith Butler from the early 2000's. First appearing together in 2004 are the essays "Precarious Life" and "Violence, Mourning, Politics" in *Precarious Life*, and later *Giving an Account of Oneself* which was published shortly after, in 2005.

Discourse has proliferated on these writings of Butler, referring to the problematic notion of vulnerability that she presents: portraying it as an analytical concept, suggesting ethical and political aspects minimizing the inherent connection of vulnerability to violence. In this study I argue that in viewing vulnerability as an analytical concept, it is indeed important to recognize its connection to violence but not to let the discussion be confined by this. As a result, a key element to this inquiry is the inherent ambivalent character of vulnerability; vulnerability reflects the exposure of the body to harm and death, yet contains a transformative potential. Vulnerability can transform one's sense of agency as well as human corporeality and performativity. Thus my concern is not to answer specifically to this claim, but to comprehend, despite these seemingly problematic features, the continuous development of the notion of vulnerability in the feminist field.

Mainly within the feminist field, I argue that the discourse points to the political and ethical aspects of vulnerability, forming an opposition to the neo-liberal view – confining vulnerability to the space of overcoming or denying it, based on the false perception of the autonomy of the subject. Following this discussion, I consider how vulnerability as a concept has become an essential element in the discussion of resistance.

The main argument in this study suggests that to understand the political and ethical aspects of a notion that previously seemed to reside only in the space of denial or overcoming, one has to start by observing the different theoretical layers that Butler has engaged with in her attempt to constitute a theoretical concept of vulnerability.

The way Butler develops a concept of vulnerability with political and ethical elements demonstrates, I argue, its contribution to the ability of imagining a social future which is based on the politicizing of one the most basic conditions of human existence, vulnerability, and thus moving away from framings of human existence based on oppressing social norms.

This inquiry of the concept of vulnerability is divided into three main parts: review of various readings of post-9/11 Butler two essays from *Precarious Life* and *Giving an Account of Oneself*; analysis of vulnerability through a reading of Butler; and addressing Butler's theoretical echoes in the feminist philosophy continuing to develop the ethical and political aspects of vulnerability.

In the review in **chapter I**, I address the different readings of Butler's post-9/11 writings. In doing so, I argue that these observations may serve this work as a guide to understanding the different elements that correspond with the concept of vulnerability, such as the political, ethical, and ontological elements, as well as the ambiguity surrounding vulnerability as a theoretical concept. Additionally in this chapter I discuss the complexities that feminist discourse argue arise in Butler's theory of vulnerability: I refer to the importance of acknowledging the problematic aspects of vulnerability – focusing on its link to violence and its unequal distribution between populations – in order to prevent the idealization of vulnerability as an ethical and political tool that supposedly assures change. In fact, being a basic condition of human life, vulnerability should be handled in the theoretical field with much caution.

The following chapters, **Chapter II** and **Chapter III** present the core of the discussion. In these chapters I suggest a two-layered reading of Butler. One layer of reading focuses on the roots of Butler's analysis of vulnerability as a political and ethical concept. The second layer of reading suggests a methodological aspect in Butler's analysis that intentionally induces in the readers the beginning of an ethical and political examination.

Throughout these chapters, I delve into Butler's questioning on the meaning of our deep precarity as human beings: precarity of the conditions of human existence and therefore in the emergence of the subject; and the state of precarity in relation to the Other. In general, I argue that in Butler's approaches to vulnerability, she passes through what seems to be different angles of the same theoretical thought. What starts with the meaning of loss and grief in *Precarious Life* calls attention to those who are *ungrievable* – meaning they are much more vulnerable to the possibility of being unrecognized as humans and so their death isn't framed as a loss. This, I claim, leads to the discussion of the Other and the normative frames that blind us from seeing their suffering and prevents recognition. The outrage to this conclusion is political, but the understanding of its process and its implication on the subject is ethical. Chapter II, as mentioned above, follows this assumption and addresses *Giving an Account of Oneself* in which Butler asks: given one's vulnerability to norms and assuming the conditions to the making of a subject are not entirely our own – is it possible to give an ethical account of oneself before the Other? Although Butler does not mention vulnerability directly, I argue in this chapter that the questioning of the emergence of the subject and the ability to give an account of oneself, is part of the understanding of vulnerability as concept. Furthermore, it leads to what enables the potential of mobilizing vulnerability to induce transformation of the sense of agency. I demonstrate the importance of the question of

the subject in this way as a central key to Butler's development of vulnerability as a theoretical platform.

Chapter IV constitutes the final part of the discussion, seeking to exemplify the significant effect Butler's theorization of vulnerability brought upon the feminist discourse. Here I show how the concept of vulnerability continues to develop, centering on giving an answer to Butler's call to deconstruct the binary opposition between vulnerability and agency. In my view, this project that Butler herself continues working on can be seen in other contemporary feminist philosophers. Therefore, in this chapter I examine two writers – Moya Lloyd and Miri Rozmarin – that I posit set an example for developing Butler's concept of vulnerability without withholding of its complexities and setbacks. I start by discussing Lloyd's work on the meaning of vulnerability through corporeality and performativity, and then engage with Rozmarin's work on the importance of understanding the subject through relationality, in order to assess the transformative potential of vulnerability. In comparing the two scholars I show how indispensable the two levels are: the political existence of the body, and the subject. Both Lloyd and Rozmarin attempt to ground vulnerability as an ethical and political concept that has the ability to set an alternative to the neo-liberal interpretation of the reality of being. In this chapter I examine the ongoing impact the notion of vulnerability has on feminist discourse and minority activism.

I hope this inquiry will set a good example of a reading that seeks to understand the development of an analysis by theoretical arguments but also by engaging the reader to take part and be implicated politically and ethically. Furthermore, my work points to the importance of feminist discourse not avoiding concepts that are problematic, especially if they have universal features. As challenging as it can be to discuss basic human elements of existence, they nevertheless should be discussed, especially ones as

elusive as vulnerability. This is even more important when observing minority activism, in which vulnerability appears at the center of the discourse of resistance. In many ways, activism has anticipated Butler's theory on the concept of vulnerability.